

NAISRIKOLLISET

Oikeusvertaileva tutkimus naisten rikollisuuden kehityksestä ja erityispiirteistä

Lapin yliopisto

Naisoikeus

Maisteritutkielma

Kevät 2014

Hilda Ihalainen

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Naisrikolliset – Oikeusvertaileva tutkimus naisrikollisuuden kehityksestä ja erityispiirteistä

Tekijä: Hilda Tytti Talvikki Ihalainen

Oppiaine: Naisoikeus

Työn laji: Maisteritutkielma

Sivumäärä: XIII + 71

Vuosi: 2014

Tiivistelmä

Naisten rikollisuutta on tutkittu Suomessa huomattavan vähän omana tutkimusalanaan vaikka naisten määrä rikollisuustilastoissa lisääntyy jatkuvasti. Naisten rikollinen käyttäytyminen lähenee yhä enemmän miesten rikollisuutta, mutta sillä on edelleen omat erityispiirteensä ja sen herättämät mielikuvat poikkeavat yhä selvästi miesten rikollisuudesta.

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää naisten rikollisuuden historiallista taustaa, erityispiirteitä ja kehitystä aina nykypäivään saakka. Tutkimusmetodi on osittain oikeusvertaileva, jotta suomalaisen rikollisuuden erityispiirteitä on mahdollista erotella. Tutkimuksen taustana ovat naisen oikeudellinen asema ja omakuva n. 1600 – luvulta lähtien ja sen muutokset nykypäivään verrattuna.

Naisten rikollisuuden tutkimus on aiheena erityinen, sillä se on aina ollut vahvasti sidoksissa yhteiskunnan muutoksiin. Väkivaltaisiin rikoksiin syyllistyneisiin naisiin liittyy edelleen monenlaisia mielikuvia ja ennakkoluuloja, koska he rikkovat naisille yleensä asetettuja odotuksia käyttäytymisen ja ominaisuuksien suhteen. Vaikka tilastolliset erot naisten ja miesten välillä lukumäärää lukuun ottamatta kaventuvat koko ajan, on naisrikollisuuden erilliselle tutkimukselle edelleen aihetta.

Avainsanat: naisoikeus, rikosoikeus, oikeusvertailu, oikeushistoria, lapsensurma

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön X

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi X

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi X

(vain Lappia koskevat)

Sisällysluettelo

Tiivistelmä.....	I
Sisällysluettelo	III
Lähdeluettelo.....	V
1. JOHDANTO.....	1
2. HISTORIA -KESKIAJALTA UUTEEN AIKAAN	4
2.1 Naisen oikeudellinen asema.....	5
2.1.1 Avioliitto	5
2.1.2 Perimys	6
2.1.3 Naisen omakuva	8
2.2 Naisen asema 1800-luvun Englannissa	9
2.2.1 Oikeudellinen identiteetti ja avioliitto.....	9
2.2.2 Omaisuus ja perimys.....	11
2.3 Sukupuolten eroavaisuuksista ja samankaltaisuudesta	12
3. RIKOLLISUUS	14
3.1 Rangaistuskäytännöstä 1500- 1600 -luvulla.....	14
3.2 Naisten rikollisuuden erityispiirteitä	16
3.2.1 Rikollisuuden määrän lainalaisuudet.....	17
3.2.2 Henkirikosten uhrien määrän lainalaisuudet	18
3.3 Naisvangit Suomessa	19
3.4 Naisvangit Englannissa ja Walesissa.....	21
4. SELITYSMALLEJA JA SYITÄ RIKOLLISUUDELLE	23
4.1 Kriminaaliantropologia	23
4.2 Hysteria ja aggressio ominaisuutena.....	24
4.3 Mielenterveyden ongelmat.....	26
4.4 Kontrolliteoria	27
4.4.1 Valtakontrolliteoria.....	29
4.4.2 Sosiaalinen sidonnaisuus	31
4.5 Vihan ilmaiseminen ja viha tunnetilana	33

5. NAISRIKOLLISTEN LUKUMÄÄRÄSTÄ.....	35
5.1 Lukumäärällinen vaihtelu ja yhteiskunnan muutokset	35
5.2 Tasa-arvon näkyvyys lainsäädännössä	37
5.3 Tasa-arvo rangaistusjärjestelmässä?.....	38
6. NAISTEN VÄKIVALTARIKOLLISUUS.....	41
6.1. Tilastollisesti	41
6.2 Kansainvälisesti	42
6.3 Tilastolliset erot miesten ja naisten välillä	43
6.4 Kuoleman aiheuttanut lähisuhdeväkivalta.....	44
7. LAPSENSURMAT	47
7.1 Lapsenmurha ja raskauden keskeyttäminen.....	47
7.2 Rangaistuskäytännön kehityksestä	49
7.3 Lainsäädännön kehityksestä.....	50
7.4 Lapsensurmien lukumääriä 2000 -luvulla.....	52
7.5 Lapsiin kohdistuneet surmateot Englannissa ja Walesissa	53
7.6 Lapsiin kohdistuneet surmateot Suomessa.....	54
7.6.1 Mielentilatutkimukset; taustoja ja syitä väkivaltaiselle käyttäytymiselle	54
7.6.2 Yhteiskunnan muutokset ja lapsensurmien väheneminen	57
7.7 Perhesurmat ja ennaltaehkäisevä työ.....	58
8. NUORTEN TYTTÖJEN VÄKIVALTAISTUMINEN.....	60
8.1 Väkivaltaa koskevia asenteita ja mielikuvia haastattelututkimuksessa	60
8.2 Differentiaalinen assosiaatio ja sosiaalinen kontrolli.....	61
8.3 Nuorten väkivaltakokemukset	62
9. YHTEENVETO	65

Lähdeluettelo

Aalto, Seppo: Väkivalta ja moraali, teoksessa Häggman Kai, Kuisma, Markku, Markkola Pirjo & Pulma Panu: Suomalaisen arjen historia. Weilin+Göös 2006

Abortion Act 1967. Medical Termination of Pregnancy.

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1967/87/section/1/enacted>

Viitattu 30.10.2013

Adler, Freda: The Interaction between Women's Emancipation and Female Criminality: A Cross-cultural Perspective teoksessa Datesman, Susan K. & Scarpitti Frank R.: Women, Crime & Justice. Oxford University Press 1980

Adler, Freda: The Incidence of Female Criminality in the Contemporary World. New York University Press 1984

Bartol, Curt, R.: Criminal Behavior: A Psychosocial Approach. Prentice-Hall, Inc. 1980

Berman, Gavin & Dar, Aliyah: Prison Population Statistics. Ministry of Justice 2013

http://www.google.fi/url?sa=t&ret=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CDQQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.parliament.uk%2Fbriefing-papers%2Fsn04334.pdf&ei=69DvUqzBK87S4QTfuYHQAQ&usg=AFQjCNFc5woMqfEk6pJKE2rqLrXILM5oYg&sig2=YVDDjV_xUPHa5qaccJlcxg&bvm=bv.60444564,d.bGE

Viitattu 3.2.2014

Brookes, Barbara: Abortion in England 1900 - 1967. Croom Helm 1988

Barberet, Rosemary, Bowling, Benjamin, Junger-Tas, Josine, Rechea-Alberola, Cristina, van Kesteren John & Zurawan Andrew: Self-Reported Juvenile Delinquency in England, Wales, The Netherlands and Spain. European Institute for Crime Prevention and Control. Helsinki 2004

Cohen, Lawrence E. & Land, Kenneth C.: Sociological Positivism and the Explanation of Criminality teoksessa Gottfredson Michael R. & Hirschi Travis (editors): Positive Criminology. Sage Publications 1987

D'Orban, P. T.: Women who kill their children. British Journal of Psychiatry 1979. 134: 560 - 571

Eaton, Mary: Justice for Women: Family, Court and Social Control. Open University Press 1986

Ellonen, Noora, Kivivuori, Janne & Kääriäinen, Juha: Lapset ja nuoret väkivallan uhreina. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 2007

Enroos, Rosi, Pösö, Tarja & Vierula, Tarja: Lapset vankilassa. Selvitys lapsista, jotka viettävät varhaislapsuuttaan vankilassa vangitun vanhemman kanssa. Tampereen yliopisto 2006.

<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/65397/951-44-6754-X.pdf?sequence=1>

Viitattu 3.2.2014

Erickson, Amy L.: Women and Property in Early Modern England. Routledge 1995

Ferri, Enrico: Three Lectures. The Positive School Criminology. Given at the University of Naples 1901

FinnCrime – tutkimushanke. Turun yliopisto.

<http://www.utu.fi/fi/yksikot/med/yksikot/lastenpsykiatriantutkimuskeskus/tutkimus/hankkeet/Sivut/finncrime.aspx>

Viitattu 11.12.2013

Helsingin Sanomat: Alle kolme prosenttia tekee yli puolet rikoksista

<http://www.hs.fi/kotimaa/a1386648413666>

Viitattu 11.12.2013

Haapasalo, Jaana & Petäjä, Sonja: Äidit lapsensa surmaajina teoksessa Haapasalo, Jaana: Väkivallan kierre, Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 5/99, Helsinki 1999

Haapasalo, Jaana & Petäjä, Sonja: Mothers Who Killed or Attempted to Kill Their Child: Life Circumstances, Childhood Abuse and Types of Killing teoksessa Violence and Victims, Vol. 14, No.3. Springer Publishing Company 1999

Hagan, John: Structural Criminology. Rutgers University Press 1989

Hannula, Ilari: Vankeinhoitoon liittyvän lainsäädännön historiaa 1881 – 1975 teoksessa: Suomen vankeinhoidon historiaa osa 1. Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen. Helsinki 1981

Heiskanen, Markku & Ruuskanen, Elina: Men's Experiences of Violence in Finland 2009. Helsinki 2011. European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations.

Hirschi, Travis: Causes of Delinquency. University of California Press. 1969

Honkatukia, Päivi: Sopeutuvat tytöt? Sukupuoli, sosiaalinen kontrolli ja rikokset. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 1998

Honkatukia, Päivi: Naiset rikosten tekijöinä ja uhreina, teoksessa Rikollisuustilanne 2000 Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 183. Helsinki 2000

http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/rikollisuustilanne/rikollisuustilanne2000/j1VB18iVL/183_Rikollisuustilanne_2000_2001.pdf

Viitattu 13.11.2013

Honkatukia, Päivi: Naiset rikosten tekijöinä ja uhreina, julkaisussa Rikollisuustilanne 2004. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 215. Helsinki 2004

http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/rikollisuustilanne/rikollisuustilanne2004/FxJdm8kFz/Naiset_rikollisuuden_uhreina_ja_tekijoina.pdf

Viitattu 13.11.2013

Hurtta, Olli: Kuoleman aiheuttanut lähisuhdeväkivalta Suomessa vuosina 1995 - 2001. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 21. Helsinki 2002

Jones, David, A.: History of Criminology. A Philosophical Perspective. Greenwood Press 1986

Joukamaa Matti, Aarnio Jorma, von Gruenewaldt Virpi, Hakamäki Sirpa, Hypén Kimmo, Lauerma Hannu, Lintonen Tomi, Mattila Aino, Tyni Sasu, Vartiainen Heikki, Viitanen Päivi & Wuolijoki Terhi: Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Perustulosraportti. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/ 2010

Juntunen, Alpo: Suomalaisten karkottaminen Siperiaan autonomian aikana ja karkotetut Siperiassa. Suomen vankeinhoidon historiaa, osa 3. Helsinki 1983

Kallioinen, Mika: Kirkon ja kruunun välissä. Edita 2000

Kivivuori, Janne & Lehti Martti: Kuolemaan johtanut väkivalta 2007. Rikollisuustilanne 2007. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 238
http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/rikollisuustilanne/rikollisuustilanne2007/jm59V9W0l/2_Kuolemaan_johtanut_vakivalta.pdf
 Viitattu 9.10.2013

LaFree, Gary & Drass, Kriss A.: Homicide Trends in Finland and 33 other nations since 1955: Is Finland still Exceptional?
<http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURLapptype=BlobServer&SSURLcontainer=Default&SSURLsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=ff18c.pdf&SSURLsscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1379274541809&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf>
 Viitattu 9.10.2013

Lagerspetz, Kirsti: Onko ihminen luonnostaan väkivaltainen? Pääkirjoitukset. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim, numero 3/1992

Laitinen, Jouko: Suomen vankeinhoidon historiaa teoksessa Salminen, Markku & Toivonen, Klaus: Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Tietosanoma Oy

Laitinen, Pirjo: Naisten väkivaltarikoksista mielentilalausuntojen valossa teoksessa Lohiniva-Kerkelä, Mirva: Väkipalta, seuraamukset ja haavoittuvuus. Talentum 2006

Laki raskauden keskeyttämisestä 24.3.1970

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1970/19700239>

Viitattu 20.11.2013

Lappi-Seppälä, Tapio & Niemi, Hannu: Rikollisuuskontrolli. Rikollisuustilanne 2012. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 264

<http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/rikollisuustilanne/rikollisuustilanne2012/euPKGswER/Rikollisuuskontrolli.pdf>

Viitattu 3.2.2014

Lehti, Martti: Henkirikoskatsaus 2014. Verkkokatsauksia 36/2014. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos

http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/verkkokatsauksia-sarja/xoi2iUpHL/36_henkirikoskatsaus_2014.pdf Viitattu 26.3.2014

Lehti, Martti: Henkirikoskatsaus 2013. Verkkokatsauksia 29/2013. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos

http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/verkkokatsauksia-sarja/0mwrzoHEI/29_henkirikoskatsaus_2013.pdf Viitattu 30.1.2014

Lehti, Martti & Kivivuori, Janne: Henkirikokset. Rikollisuustilanne 2012. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja

<http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/rikollisuustilanne/rikollisuustilanne2012/esj5ICjJ9/Rikollisuuskehitys.pdf>

Viitattu 9.10.2013

Lehti, Martti & Kivivuori, Janne: Henkirikokset. Rikollisuustilanne 2011. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 262

<http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/rikollisuustilanne/rikollisuustilanne2011/khEbF2PSB/kehitys.pdf>

Viitattu 13.1.2014

Lehti, Martti & Kivivuori, Janne: Kuolemaan johtanut väkivalta. Rikollisuustilanne 2007. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 238

http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/rikollisuustilanne/rikollisuustilanne2007/jm59V9W0l/2_Kuolemaan_johtanut_vakivalta.pdf

Viitattu 20.11.2013

Lilly James R., Cullen Francis T. & Ball, Richard A.: Criminological Theory. Context and Consequences. Sage Publications 1989

Lombroso, Cesare & Ferrero, Guglielmo: The Female Offender. D. Appleton 1897

Lombroso, Cesare & Lombroso-Ferrero, Gina: Criminal Man. G.P Putnam's Sons. 1911

A Ministry of Justice publication under Section 95 of the Criminal Justice Act 1991. Statistics on Women and the Criminal Justice System November 2010

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/217824/statistics-women-cjs-2010.pdf

Viitattu 3.2.2014

Myhrberg, Pertti: Nykyajan ratkaisuja vuoden 1875 rikoslakiehdotuksesta, Oikeus 1/1976 17–22

Nieminen, Liisa: Lapset vankilassa -toteutuuko lapsen etu? Katsauksia. Oikeus 2010 (39); 1: 45–49

Nousiainen, Kevät: Sukupuolierosta oikeudessa. Lakimies 6–7/1998

Nousiainen, Kevät & Pylkkänen, Anu: Sukupuoli ja oikeuden yhdenvertaisuus. Forum Iuris. Helsinki 2001

Nykyri, Tuija: Naisen viha. SoPhi 1998

Perkin, Joan: Women and Marriage in Nineteenth-Century England. Routledge 1988

Pollak, Otto: The Criminality of Women. University of Pennsylvania Press. 1950

Putkonen, Hanna: Homicidal Women in Finland 1982-1992. Academic dissertation. University of Helsinki 2003

Pylkkänen, Anu: Puoli vuodetta, lukot ja avaimet. Nainen ja maalaistalous oikeuskäytännön valossa 1660–1710. Lakimiesliiton kustannus 1990

Pösö, Tarja: Naisesta naisvanki? Tutkimus naisten rikollisuudesta. Sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja. Tampereen yliopisto 1986

Salmi, Venla & Salo, Micaela: Naiset rikosten tekijöinä ja uhreina. Rikollisuustilanne 2012. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 264

<http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/rikollisuustilanne/rikollisuustilanne2012/esj5ICjJ9/Rikollisuuskehitys.pdf> Viitattu 31.1.2014

Setälä, Päivi: Keskiajan nainen. Otava 1996

Setälä, Päivi: Pohjoisen renessanssin nainen. Otava 2002

Sisäasiainministeriön julkaisut 35/2012 Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012. Sähköisen julkaisun ISBN 978-952-491-779-7 (PDF), osoite www.intermin.fi/julkaisut

Sirén, Reino: Rikollisuustilanne 2011. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 262

<http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/rikollisuustilanne/rikollisuustilanne2011/khEbF2PSB/kehitys.pdf> Viitattu 13.1.2014

Sirén Reino, Aaltonen Mikko & Kääriäinen Juha: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tiedonantoja 103: Suomalaisten väkivaltakokemukset 1980–2009

<http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/tutkimustiedonantoja-sarja/cfU8Ak4tb/Vakivaltakok.pdf> Viitattu 15.11.2013

Suominen, Petteri / Poliisiosasto: Turvallisuustutkimus 2004 Etelä-Suomen läänissä. Etelä-Suomen lääninhallituksen poliisiosasto. Yliopistopaino Tampere 2005

Tammi-Moilanen, Kaisa: Naisvangit teoksessa Salminen, Markku & Toivonen, Klaus: Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Tietosanoma Oy

Vanamo Tuija, Kauppi Anne, Karkola Kari, Merikanto Juhani & Räsänen, Eila: Intra-familial child homicide in Finland 1970–1994: incidence, causes of death and demographic characteristics. Forensic Science International 117/2001:3 199–204

Verkko, Veli: Biologisluontoisten tekijäin vaikutuksesta henki- ja pahoinpitelyrikollisuuteen. Tilastollis-kriminologinen tutkimus. Valtioneuvoston kirjapaino. Helsinki 1933

Verkko, Veli: Lähimmäisen ja oma henki. Sosiaalipatologisia tutkimuksia Suomen kansasta. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja - B-sarja N:o 33. K.J. Gummerus Osakeyhtiö 1949

Warpula, Kirsi: Perhe, suku ja elämäntapa teoksessa Häggman Kai, Kuisma Markku, Markkola Pirjo & Pulma Panu: Suomalaisen arjen historia. Weilin+Göös 2006

Whittle, Jane: Servants in rural England c.1450-1650: hired work as means of accumulating wealth and skills before marriage teoksessa The Marital Economy in Scandinavia and Britain 1400-1900. Edited by Maria Ågren, Amy Louise Erickson. Ashgate 2005.

Williams Kim, Papadopoulou Vea & Booth Natalie: Prisoners' childhood and family backgrounds. Results from the Surveying Prisoner Crime Reduction (SPCR) longitudinal cohort study of prisoners Ministry of Justice Research Series 4/12 March 2012

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/217401/prisoners-childhood-family-backgrounds.pdf

Viitattu 3.2.2014

Tilastokeskus: Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset 2012

http://www.stat.fi/til/syyttr/2012/syyttr_2012_2013-12-16_fi.pdf Viitattu 21.3.2014

Suomen ajantasainen rikoslaki

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001> Viitattu 13.11.2013

Suomen suuriruhtinaanmaan rikoslaki 1889

<http://www.mlang.name/arkisto/rikoslaki.html> Viitattu 13.11.2012

Oikeudenkäymiskaari

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1734/17340004#L17P45> Viitattu 12.1.2014

1. JOHDANTO

Tutkielmani aiheena on naisten väkivaltarikollisuus sekä sen syissä ja ilmenemismuodoissa tapahtuneet muutokset. Tutkimusalueeksi on rajattu pääosin rikollisuustilanne Suomessa, mutta vertailukohteenani käytän myös vastaavaa rikollisuutta Englannissa sekä huomioin mahdollisia eroja näiden kahden maan välillä. Ajallisesti tutkielmani huomioi myös historiaa keskiajalta nykyhetkeen. Historian käsittely on olennaista muutosten huomioimiseksi. Pitkän aikajakson tarkastelu helpottaa myös nykyhetken sekä tulevaisuuden tilanteen ymmärtämistä.

Aiheeni taustaksi tutkin naisten yhteiskunnallisen aseman kehitystä, eli miten naisten emansipaatio ja patriarkaalisen perinteen muuttuminen on vaikuttanut naisten rikosoikeudelliseen käyttäytymiseen. Erityisen huomion kohteena on varsinkin naisen roolissa sekä omakuvassa tapahtuneet muutokset aina keskiajalta nykyhetkeen. Historian osalta tutkielmani huomioi vain keskeisimmät vaiheet naisen asemassa, koko yhteiskunnan muutosta tai tasa-arvon kehitystä laajemmin ei ole tarkoitus käsitellä tässä tutkielmassa. Työni kannalta keskeisintä on, miten naisille ajan mukaisesti ominaisia luonteenpiirteitä ja erityisesti poikkeavaa käyttäytymistä on selitetty ja miten nämä käsitykset ovat muuttuneet. Naisen omakuvan ja naiseuteen liitettävien piirteiden tarkastelu on mielenkiintoista erityisesti nykypäivän tilanteeseen verrattuna. Naisrikollisten ajatellaan kuitenkin edelleen rikkovan tiettyjä naiseuden rajoja ja ennakko-odotuksia. Väkivaltainen käyttäytyminen on vielä tänäkin päivänä naiselle poikkeuksellista käyttäytymistä, joka herättää huomiota myös mediassa.

Oikeudelliselta kannalta historian osalta otan huomioon erityisesti lakimuutokset, rikosnimekkeen kehityksen sekä muutokset tuomituissa rangaistuksissa koskien lapsensurmaa. Lapsensurman historiallisessa käsittelyssä tarkastelen myös osittain aborttilainsäädännön kehitystä, joka on vaikuttanut merkittävästi lapsensurmien lukumäärään nykypäivänä. Rikosten ja tuomittujen rangaistusten luonnetta ja määriä tutkiessani pohjana on mm. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen rikollisuustilannetta eri vuosina käsittelevät julkaisut sekä tilastot rikollisuudesta, sen määrästä ja siinä tapahtuneista muutoksista.

Vielä 1900 -luvun aikana naisrikollisuuden tutkimus Suomessa on ollut hyvin rajoittunutta. Yhtenä syynä on varmasti naisrikollisten vähäinen lukumäärä, joka ei ole antanut aihetta oman

tutkimusalan erityiselle kehittämiselle. Naisten rikollisuutta on kuitenkin tutkittu jo aiemmin; ei omana tutkimusalanaan, mutta miesten rikollisuuden tutkimuksen ohessa. Yksi merkittävimmistä tutkijoista on ollut Veli Verkko, joka jo 1930 -luvulla otti tutkimuksissaan huomioon naisrikollisuuden ominaispiirteitä ja taustalla vaikuttavia syitä tutkiessaan miesten rikollisuutta. Esimerkiksi Yhdysvalloissa naisten rikollisuuden tutkimus on ollut erillisen tutkimuksen kohteena myös jo vuosikymmeniä. Kriminologi Freda Adlerin teos "Sisters in Crime" vuodelta 1975 on ollut pohjana monelle nykypäivän naisrikollisuuden tutkimukselle.

Tilastollisesti naisrikollisten määrä on edelleen huomattavan vähäinen, vaikka lukumäärä onkin ollut nousussa jo useamman vuoden ajan. Muutokset eivät kuitenkaan ole merkittäviä. Tutkittavia alueita naisrikollisuuden osalta olisi edelleen esimerkiksi tuomittujen rangaistusten laadussa, yleisen rangaistuskäytännön alueelta ja määrättyjen mielentilatutkimusten osalta. Muutamissa tilastollisissa tutkimuksissa sekä Suomessa että Englannissa on tehty varovaisia arvioita siitä, että naisia kohdellaan oikeusjärjestelmässä eri tavoin kuin miehiä. Lukumäärien perusteella on vaikea tehdä johtopäätöksiä, mutta on mahdollista, että naiset saavat tietyissä tilanteissa lievempiä rangaistuksia kuin miehet. Tarkkaa vastausta tähän ei ole, sillä rikosnimikettä harkittaessa naiset ovat myös saattaneet saada miehiä ankarampaa kohtelua.

Olennaisinta eivät ole enää syyt rikollisuuden taustalla, sillä esimerkiksi Suomessa suurin osa naisten tekemistä rikoksista vastaa miesten rikollisuutta; valtaosa on pikaistuksissa ja usein alkoholin vaikutuksen alaisena tehtyjä tappoja. Ainoastaan lapsensurmat ovat enää tänä päivänä tekoja, joihin vain nainen voi syyllistyä ja siksi olen ottanut tutkimuksessani erikseen huomioon läheisiin ja yleensä lapsiin kohdistuvat surmateot sekä niiden tilastollista arviointia.

Ydinaiheena on tutkia ja selvittää, mitkä ovat perimmäiset syyt ja taustat naisten väkivaltarikollisuuden lisääntymiselle ja onko kyseessä selvä yhteiskunnallinen muutos. Tutkimuksen tavoitteena on myös tarkastella, ovatko teot tai tekotavat muuttuneet ajan myötä ja onko esimerkiksi oikeusjärjestelmän kehityksellä tai naiskuvan muutoksella ollut vaikutusta tähän. Keskeinen kysymys on, voiko tällaisia syitä edes yksityiskohtaisesti todeta. Monet tekojen syistä ja taustoista selittyvät varmasti osittain psykologian ja sosiaalipsykologian kehityksellä, mutta osansa muutoksessa on varmasti myös tasa-arvoistumisella ja päihteiden käytön lisääntymisellä.

Nykyhetken ja tulevaisuuden osalta huomioin nuorten tyttöjen lisääntyneen väkivaltaisuuden, väkivallan arkipäiväistymisen ja väkivaltaisuuden kierteen perheissä. Tavoitteenani on kiinnittää huomioita erityisesti nuorten tyttöjen käyttäytymiseen ja asenteisiin, eli miten he suhtautuvat väkivaltaan. Tytöt ja pojat kasvavat koko ajan tasa-arvoisemmassa yhteiskunnassa ja siksi mielipiteiden ja asenteiden muutokset ovat mielenkiintoisia tulevaisuuden tilanteen kannalta. Osittain kiinnitän huomiota myös tämän päivän rangaistuskäytäntöön sekä naisvankeihin.

Tutkielmani tarkoitus on luoda katsaus naisten rikollisuuden ja väkivaltaisuuden esiintymiseen ja tutkimukseen suomalaisessa yhteiskunnassa ja huomioida olennaisimmat erot vertailevan tutkimuksen avulla käsittelemällä myös vastaavaa tilannetta Englannissa. Keskeisin tavoite on tutkia mitä muutoksia teonkuvauksissa ja taustalla vaikuttaneissa syissä on tapahtunut ja miten näitä mahdollisia muutoksia voidaan selittää. Tutkimuksen perusteella on siis mahdollista arvioida myös naisten rikollisuuden tämänhetkistä tilannetta ja mahdollista kehitystä tulevaisuudessa.

2. HISTORIAA KESKIAJALTA UUTEEN AIKAAN

Keskiaika määritellään historiassa noin tuhannen vuoden pituiseksi ajanjaksoksi vuodesta 500 Jaa vuoteen 1500 Jaa. Myöhäiskeskiajalla vuosina 1300 - 1500 Eurooppa oli yhtenäinen kulttuurialue, jota kirkko hallitsi. Kirkon opetukset olivat osa jokapäiväistä elämää. Suomen osalta valta jakaantui katolisen kirkon ja Ruotsin kuninkaan kesken ja alamaisten asema määrittyi säädyn mukaisesti. Suomen väkiluku kasvoi aina 1500-luvulle saakka, mutta yli 90 % väestöstä oli edelleen talonpoikia. Naisen asemaa keskiajalla on vaikea määritellä yksiselitteisesti, sillä siihen vaikutti luonnollisesti myös sosiaaliluokka, ammatti ja maantiede.¹ Erot naisen asemassa maaseudun ja myöhemmin kaupunkien välillä olivat suuret, mutta juridisesti nainen oli kuitenkin miehen vallan alainen. Avioitumiseen saakka naisen holhoojana toimi isä ja avioliiton aikana aviomies. Suomessa riitoja ratkaistiin yleisesti sukujen kesken useammin kuin käräjillä.

Uudella ajalla 1600-luvulta eteenpäin keskusvalta vahvistui tuomioistuinlaitoksen kehittyessä, ensimmäinen hovioikeus perustettiin Turkuun vuonna 1623. Sukujen aiemmin käyttämä valta alkoi siirtyä enemmän keskushallinnolle ja lainsäädäntöä kehitettiin eteenpäin ja yksityiskohtaisemmaksi. Mies toimi yleisesti naisen edustajana ja asianomistajana myös oikeudessa. Kirkon rooli kansan moraalin vartijana ja henkisenä kasvattajana kiristyi kun Mooseksen laki otettiin 1600-luvun aikana käyttöön maanlakien rinnalle maallisissa tuomioistuimissa. Tämä johti muutoksiin myös naisen asemassa ja rajasi naisen toimivallan yhä enemmän koti- ja perhekeskeiseksi.² Ensimmäiset muutokset naisen oikeudelliseen ja yhteiskunnalliseen asemaan alkoivat kehittyä vasta 1700-luvulla, valistuksen aikakaudella. Tässä vaiheessa suurimmat muutokset tapahtuivat lähinnä ajatusmaailman ja asenteiden muutoksina. Kesti kuitenkin vielä pitkään, ennen kuin nämä muutokset lainsäädännössä ja yleisessä naiskuvassa alkoivat näkyä käytännössä. Käsitys tasa-arvosta syntyi vasta viime vuosisadalla ja sen merkittävin askel käytännössä oli naisten äänioikeuden toteutuminen vuonna 1906.

¹ Setälä 1996. s. 27

² Pylkkänen 1990. s. 247 ja 291

2.1 Naisen oikeudellinen asema

2.1.1 Avioliitto

Keskiaikaan kuului vahvasti yhteisöllisyys ja Suomessa maanlait tukivat sukujen valtaa erityisesti sosiaalisen elämän alueella tai rikosten sopimisessa sukujen kesken. Ajan myötä suvun merkitys alkoi kuitenkin väistyä ja yhteiskunnan perusyksiköksi nousi perhe.³ 1500 -luvun Suomessa kirkolla oli vahva rooli sukupuoliroolien jakajana ja avioliitto yksi naisen elämän olennaisimpia osia. Perheyhteisö oli patriarkaalinen, jolloin mies oli perheen pää ja naisen tuli olla miehelle alamainen. Kirkko tuki tätä määritelmää ja myöhemmin tätä ajatusmallia tuki myös luterilainen sukupuolten roolijako. Avioliitto oli Jumalan asettama sakramentti ja sen kautta naisen asema tyttärenä isän vallan alta muuttui aviovaimon ja äidin rooliksi.

Mies oli perheen pää ja huolehti kotitalouden omaisuudesta, mutta nainen toimi talon emäntänä joka huolehti sadosta ja ruuan riittävydestä.⁴ Tosiasiassa toimeentulo monen perheen kohdalla edellytti sitä, että naiset osallistuvat laajasti myös työntekoon sekä maalla että kaupungeissa, mikä laajensi naisen toimivaltaa todellisuudessa myös kodin ulkopuolelle.

Avioeroa ei pidetty ylipäättään mahdollisena johtuen avioliiton asemasta sakramenttina ja elinikäisenä sitoumuksena. Kristofferin maanlaissa oli vain muutama säädös koskien aviorikoksia tai ulkopuolisia suhteita ja niistäkin säädettävä rangaistus kohdistui yleensä naiseen. Esimerkiksi vaimo, joka oli avioliitossa uskonon, saattoi menettää kokonaan avioliiton aikana saamansa omaisuuden mutta miehen uskottomuudesta ei ollut säädöksiä. Aviomiehellä oli siten oikeus vaatia vaimoltaan uskollisuutta, mutta vaimolla ei ollut samaa oikeutta. 1600- luvulle saakka mies toimi oikeudessa vaimonsa asianomistajana, jopa vaimon tekemää aviorikosta koskevassa asiassa.⁵

Naisen makaaminen ilman vanhempien lupaa oli paheksuttava teko, jonka mies saattoi kuitenkin hyvittää avioitumalla naisen kanssa. Tällöin sakkorangaistus oli vain puolet täydestä summasta.

³ Kallioinen 2000. s. 60

⁴ Warpula 2006. s. 209

⁵ Nousiainen, Pylkkänen 2001. s. 158

Vasta vuoden 1734 lain mukaan naisia rangaistiin aviorikoksesta yhtä ankarasti kuin miehiä. Esiaviollisten suhteiden osalta naisten rangaistukset olivat edelleen lievempiä ja seuraamukset riippuivat siitä, seurasiko suhteesta avioliitto. Jos esiaviollisesta suhteesta raskaaksi tullut kunniallisena pidetty nainen pystyi osoittamaan, että mies oli luvannut avioitua hänen kanssaan, joutui mies vastuuseen teostaan.⁶ Käytännössä tämä saattoi tarkoittaa velvollisuutta avioitua naisen kanssa ja vähintään vastuun kantamista lapsen huollosta.

Uskonpuhdistuksen jälkeen avioliiton asema sakramenttina menetti merkityksensä, joten avioero tuli teoriassa mahdolliseksi ja sitä saattoivat vaatia molemmat osapuolet tuomioistuimessa. Tosiasiassa avioeroja tapahtui vähän, sillä avioliitto määritteli naisen sosiaalisen aseman ja siten eronneen naisen sekä yhteiskunnallinen että taloudellinen asema oli huono. Avioliittoinstituution tärkeä asema on helppo selittää. Suomalaisen yhteiskunnan toiminta perustui satoja vuosia sukulaltaan. Oma asema perustui suvun asemaan yhteiskunnassa, riidat selvitettiin sukujen kesken ja avioliitot solmittiin sukujen hyväksyminä. Varallisuus perustui pääosin vanhemmilta saatuun perintöön tai avioliiton yhteydessä maksettaviin myötäjäisiin. Ihmistä ei käsitetty muista erillisenä yksilönä, vaan perheenjäsenenä ja suvun edustajana.

2.1.2 Perimys

Pääsäännön mukaisesti perintö siirtyi pojille ja sen saaminen saattoi perustua ikäluokan lisäksi myös perheen sisäisiin suhteisiin. Perimysjärjestelmä perustui talonpoikaiseen perimyssääntöön, jonka mukaisesti pojalle kuuluva perintö oli kaksi kolmasosaa ja tyttärelle yksi kolmasosa. Tämä perimyssääntö siirtyi myöhemmin myös kuningas Kristofferin maanlakiin sekä vuoden 1734 lakiin.⁷ Tytär sai pääosin isältään perintönä irtainta omaisuutta, usein myötäjäisinä saamaansa karjaa ja äidiltä kotitaloustarvikkeita ja liinavaatteita, mahdollisesti myös koruja. Myötäjäiset olivat yleensä naisen tärkein omaisuus, jota hänellä oli myös mahdollisuus hallita. Hallintaoikeutensa perusteella nainen saattoi jopa puolustaa taloudellista asemaansa haastamalla miehensä oikeuteen, mikäli hän pystyi osoittamaan, ettei mies pysty huolehtimaan myötäjäisomaisuudesta esimerkiksi suurista veloista tai vararikosta johtuen. Myös leskellä oli mahdollisuuksien mukaan oikeus saada

⁶ Nousiainen, Pylkkänen 2001. s. 159

⁷ Warpula 2006. s. 211

myötäjäisinä tuomansa omaisuus itselleen. Mikäli perheessä ei ollut poikia, oli tyttären mahdollista periä myös maata. Erot olivat aluekohtaisia erityisesti Itä- ja Länsi-Suomen välillä.

Poikkeuksena olivat kaupungit, joiden laki antoi pojalle ja tyttarelle yhtäläisen perintäoikeuden ja tyttarelle myös käytännössä mahdollisuuden jatkaa isänsä ammattia, tosin vain poikkeuksellisesti.⁸ Kaupungeissa saattoi siten olla myös täysin oikeustoimikelpoisia naisia, jotka harjoittivat heille oikeutettua ammattia, kuten kaupankäyntiä. Oikeustoimikelpoisuuteensa perustuen nainen saattoi hallita itsenäisesti kiinteää omaisuutta, sekä myös esiintyä oikeudessa ja nostaa oikeusjuttuja koskien asemaansa tai omaisuuttaan. Tässä asemassa toimivat naiset olivat pääsääntöisesti täysi-ikäisiä ja vielä naimattomia tai leskiä. Kuitenkin tyttären avioituessa tämä siirtyi aviomiehensä holhoukseen, jolloin myös omaisuus siirtyi miehen hallintaan. Yleisesti myös lesken oli jätettävä ammattinsa avioituessaan uudelleen.⁹

Maaseudulla voimassa ollut edusmiehisyyssinstituutio kavensi pitkään naisten osallistumismahdollisuuksia yhteiskunnassa. Edusmiehisyyss perustui naisen asemaan holhouksenalaisena ja siksi naisella ei ollut mahdollisuutta esiintyä oikeudessa tai puolustaa edes omaa varallisuuttaan. Sama tilanne koski myös leskiä. Edusmiehisyyden valta oli merkittävin aviomiehillä, joilla oli oikeus varallisuuden hallitsemisen lisäksi käyttää vaimoonsa myös ns. kotikuritusoikeutta. Edusmiehisyyssinstituutiota tai naisen vajaavaltaisuutta ei ollut kirjattu erikseen maaseudulla 1600 -luvulla voimassa olleeseen Kristofferin maanlakiin, vaan käytäntö perustui vanhaan patriarkaaliseen järjestelmään.¹⁰

⁸ Warpula 2006. s. 214

⁹ Kallioinen 2000. s. 62

¹⁰ Pykkänen 1990. s. 69

2.1.3 Naisen omakuva

Naisen omakuvaa, olemusta ja käyttäytymistä ohjasivat pääosin kirkon opit. "Naiset olivat ensisijaisesti olentoja, joita hallitsi heidän sukupuolensa"¹¹ Nainen oli aina ensisijaisesti äiti ja vaimo, mutta kirkko tarjosi naiselle mahdollisena myös hyveellisen neitsyen ja pyhimyksen roolin, jonka tavoitteena oli ohjata ja opastaa uskon harjoittamisessa sekä perhe-elämässä. Taustalla vaikutti erityisesti katolisessa kirkossa merkityksellinen Neitsyt Maria -ideologia, jolla oli tärkeä rooli myös Suomessa kristinuskon alkuaikoina. Naisten uskonnollisina roolimalleina jatkoivat myöhemmin naispyhimykset kuten Pyhä Birgitta ja Katariina Sienalainen, jotka tunnettiin Suomessakin.

Naisen ensisijainen rooli oli olla äiti ja lasten kasvattaja. Käytöksen tuli olla hillittyä ja rauhallista, naisen tuli välttää konflikteja ja käyttäytyä kunniallisesti. Tämä määritelmä naisesta perustui ideologiseen naiskuvaan, joka ei vastannut todellisuutta. Aristoteles määritteli naisen epätäydelliseksi mieheksi, joka siksi tarvitsee holhousta. Hän kuvasi naista sanoilla heikko, epätäydellinen, hauras sekä irrationaalinen ja emotionaalinen. Aristoteleen naiskäsitys heijastui myös keskiajan naiskuvaan.¹² Naisten kuitenkin uskottiin pystyvän harjoittamaan uskontoa kuuliaisemmin kuin miehen ja toimivan siten myös esikuvana perheelleen. Naisen ei oletettu pystyvän tekemään väkivaltarikoksia. Mikäli nainen syyllistyi aviorikokseen, se oli vain osoitus heikosta moraalista ja epäonnistumisesta avioliitossa.

Naisen keskeinen rooli perheen ylläpitäjänä ja kasvattajana ei ole kuitenkaan pysynyt läpi historian samanlaisena. Lisääntymisen kannalta isän asema oli keskeinen aina 1600-luvulle saakka, jonka jälkeen äitiyttä alettiin jälleen korostaa erikseen.¹³ Syynä tähän voidaan nähdä aikaisemman aristoteelisen naiskuvan käsityksen naisesta epätäydellisenä miehenä. Nais- ja miessukupuolen biologiset eroavaisuudet hyväksyttiin varsinaisesti vasta 1700-luvun alussa jolloin, syntyi käsitys kahdesta eri sukupuolesta.¹⁴ Tämä erottelu ei kuitenkaan muuttanut naisen omakuvaa. Vaikka naisia ei nähty enää miesten heikkoina peilikuvina, naisen heikompa yhteiskunnallista asemaa alettiin

¹¹ Setälä 1996. S. 9

¹² Setälä 1996. s. 20

¹³ Nousiainen, Pylkkänen 2001. s. 70

¹⁴ Nousiainen, Pylkkänen 2001. s. 26

selittää näistä biologisista eroavaisuuksista johtuviksi. Kun myös kirkon merkitys naisen ideologisen kuvan määrittelijänä väheni, keksittiin käsitys yleisistä hyveistä, joita naissukupuoleen liitettiin. Äitiydestä tuli jälleen naisen ominaisin rooli.

1800 - 1900 -lukujen taitteessa alkoi syntyä myös feministisiä liikkeitä naisten oikeuksien lisäämiseksi. Taustalla vaikuttivat Ranskan vallankumouksen opit ja käsitys kansalaisuudesta. Nämäkin liikkeet perustuivat kuitenkin ajatukselle *naiskansalaisuudesta* ja naisten vaatimusta saada samat kansalaisoikeudet kuin miehillä perusteltiin myös miehen ja naisen välisillä eroavaisuuksilla.¹⁵ Tässä vaiheessa naisten tavoitteena oli naissukupuolen erojen tunnustaminen ja tavoite saada naiset määritellyiksi kansalaisina. Naisten erikseen tavoittelemaat oikeudet liittyivät pääosin äitiyteen ja tavoitteeseen suoriutua äitiydestä entistä paremmin.¹⁶ Täydellisen tasa-arvon toteuttaminen edes käsitteenä ei ollut tavoitteena vielä 1900- luvun alkupuolellakaan, se on ollut ajatuksena lähes mahdoton, sillä eroavaisuuksia nais- ja miessukupuolen välillä pidettiin niin merkittävinä.

2.2 Naisen asema 1800-luvun Englannissa

2.2.1 Oikeudellinen identiteetti ja avioliitto

Naisen rooli Englannissa 1800 – luvulla oli vastaava kuin Suomessa, mutta hänen oikeudellinen asemansa avioliitossa oli vielä rajatumpi. Patriarkaaliseen periaatteeseen perustuen nainen oli miehen edustusvallan alainen. Avioituttuaan naisella ei ollut juuri minkäänlaista oikeudellista identiteettiä. Jos nainen teki rikoksen miehen ollessa läsnä, mies joutui tästä vastuuseen. Naisen ei uskottu pystyvän rikoksiin muuten kuin miehensä pakottamana. Poikkeuksena tähän olivat murhat ja maanpetokset. Mies oli myös pääsääntöisesti vastuussa naisen tekemistä veloista ja oli velvollinen elättämään vaimonsa. Avioituessaan naisen aikaisemmin omistama omaisuus siirtyi

¹⁵ Nousiainen, Pylkkänen 2001. s. 28

¹⁶ Nousiainen, Pylkkänen 2001. s. 31

miehen omistukseen ja hän sai päättää sen käyttämisestä. Myös naisen itsensä tienaa henkilökohtainen omaisuus kuului miehen päätösvaltaan. Tilanne oli erilainen kuin Suomessa, jossa naisella yleensä oli edes hallintaoikeus omaan omaisuuteensa. Myös lasten huoltajuuden osalta miehen asema oli vahvempi, sekä avioliiton aikana että mahdollisen eron jälkeen lasten huoltajuus kuului poikkeuksetta isälle.¹⁷

Varakkaiden naisten asema avioliitossa oli selvästi vapaampi ja equity – oikeus antoi heille mahdollisuuden hallita ja säilyttää oma omaisuutensa miehen omaisuudesta erillisenä. Oman omaisuuden hallinnalla oli ratkaiseva merkitys naisen itsenäisyyden kannalta; avioliitolla ei ollut silloin juuri merkitystä naisen aseman kannalta. Naiset elivät vapaampaa elämää, saattoivat liikkua ilman miestä ja vaikuttaa yhteiskunnassa. Miehellä oli kuitenkin muutama lakiin perustuva oikeus, johon nainen ei voinut asemastaan huolimatta vaikuttaa. Lasten huoltajuus kuului aina miehelle eikä naisella ollut mitään oikeutta lapsiinsa. Miehellä oli pääperiaatteen mukaan myös oikeus naisen henkilökohtaisiin tuloihin.¹⁸ Muutoin Englannin ylimpiin sosiaaliluokkiin kuuluvien naisten elämä oli 1800 – luvulla vapaampaa ja itsenäisempää kuin missään muualla Euroopassa.

Avioituminen merkitsi uuden itsenäisen perheyksikön perustamista ja sille asetettiin tietyt taloudelliset edellytykset. Avioituvalla parilla oli vähintään oltava asunto, tai mahdollisuus sen hankkimiseen, tarvittavia taloustarvikkeita, sekä työ, jolla elättää perhe. Mikäli näitä taloudellisia edellytyksiä ei saatu perinnöksi, ne tuli hankkia palkkatyöllä.¹⁹ Alempiin sosiaaliluokkiin kuuluvien naisten oikeudellinen asema oli selvästi vaihtelevampi kuin Suomessa, jossa suurin osa väestöstä asui maaseudulla eikä alueellisia eroja juuri ollut. Naisen asemaan vaikutti asuinpaikka ja alue, perheen tulot sekä aikakausi. Maaseudulla perheen tulot olivat erilaiset kuin kaupunkien eri ammatinharjoittajilla tai tehtaiden työntekijöillä. Vaikka pääperiaate oli, että miehen pitäisi pystyä elättämään perheensä, sekä naiset että lapset joutuivat yleisesti osallistumaan työntekoon. Perheen selviytyminen riippui monesti naisten taidoista hoitaa taloutta ja rahankäyttöä.²⁰

¹⁷ Perkin 1988. s. 2 ja s. 13-14

¹⁸ Perkin 1988. s. 71 ja 76, s. 107-108

¹⁹ Whittle 2005. s. 97

²⁰ Perkin 1988. s. 117 ja 119

2.2.2 Omaisuus ja perimys

Perinnönjaossa tytärten asema vaihteli huomattavasti myös Englannissa. Tyttäret perivät yleensä maata mikäli poikalapsia ei ollut ja perheestä riippuen maa ja omaisuus saatettiin jakaa myös tasan tyttöjen ja poikien kesken. Erot olivat aluekohtaisia, kuten myös Suomessa perinnönjaon osalta. Suomessa huomattavimmat erot olivat maaseudun ja kaupunkien välillä, Englannissa maa-alueiden jättäminen tyttärille oli yleisempää maan eteläosissa.²¹ Tyttäriä ei siis pidetty poikia vähäisempinä, sillä koko perintö annettiin mieluummin ainoalle tyttölapselle, kuin lähisukuun kuuluvalla pojalla. Lapset saivat perintönä osuuksia isän tai leskeksi jääneen äidin kuoltua, näitä osuuksia varten heidän oli mahdollista etsiä eräänlainen edunvalvoja turvaamaan omaisuus täysi-ikäisyyteen asti. Omaisuus oli myös mahdollista sijoittaa. Suurin osa naisista säästi osuutensa avioliittoa varten.²²

Aviomiehen kuollessa leskellä oli lainmukainen oikeus yhteen kolmasosaan miehen omaisuudesta. Mikäli mies ei jättänyt koko omaisuuttaan vaimolleen, tämä sai yleensä takaisin ainakin avioituessaan miehelleen luovuttamansa osuuden. Yleensä miehet jättivät kuitenkin koko omaisuutensa sekä maa-alueensa vaimolleen perinnöksi. Leskenä kuollessaan vaimo sai siirtää perinnön lapsilleen. Mikäli omaisuutta oli enemmän, naiset osasivat huolehtia oman omaisuutensa säilymisestä jo ennen avioliittoa tehdyillä sopimuksilla ja puolustivat osuuksiaan oikeudenkäyntiin saakka. Kyseessä saattoi olla esimerkiksi tilanne, joissa nainen oli tuonut avioliittoon enemmän omaisuutta kuin miehellä ennestään oli hallussaan. Tavoitteena kuitenkin oli se, että osuudet vastaisivat toisiaan. Oikeudenkäynneissä nainen toimi joko yhdessä miehensä kanssa, tai mikäli haaste kohdistui aviomieheen, veljensä tai isänsä kanssa. Lesket ja yksinelävät naiset toimivat yksin tai yhdessä toisen naisen kanssa.²³

1800 – luvun puolivälin jälkeen naiset alkoivat kiinnittää huomiota huonoon asemaansa avioliitossa ja osa naisista alkoi aktiivisesti kampanjoida avioliittoa vastaan. Naiset näkivät avioliiton pelkkänä kaupankäyntinä, jossa rakkaudella ei ollut merkitystä. Naiselle myös avioero oli tilanteena erityisen hankala. Osa naisista oli sitä mieltä, että aviottomana pysyminen ja oman rahan tienäminen oli

²¹ Erickson 1995. s. 61-62

²² Erickson 1995. s. 79-80 ja 82-83

²³ Erickson 1995. s. 162 ja 225

paras vaihtoehto naiselle, mutta toisaalta tämä ei ollut kaikille mahdollista. Maaseudulla asuvien naisten palkat olivat selvästi miesten palkkoja alhaisempia ja yksin itsensä elättäminen oli siksi lähes mahdotonta. Vuonna 1851 kuitenkin yli 30 prosenttia 20–40 –vuotiaista naisista ei ollut naimisissa.²⁴ Avioliiton vastustamisesta alkoi Englannissa hidas muutos naisen oikeudellisen identiteetin ja taloudellisen itsenäisyyden parantamiseksi.

2.3 Sukupuolten eroavaisuuksista ja samankaltaisuudesta

Ristiriita sukupuolten erilaisuuden ja samankaltaisuuden välillä on olemassa edelleen. Ihmisoikeuksien käsite syntyi 1600–1700 luvulla valistuksen ja rationaalisen luonnonoikeuden seurauksena. Ihmisoikeudet ovat keskenään tasavertaisten ja samankaltaisten ihmisten oikeuksia, jotka toteutuvat valtioissa, joita ihmiset muodostavat edesauttaakseen näiden oikeuksien toteutumista. Luonnonoikeuden periaatteiden mukaan avioliitto ja perhe edeltävät valtion käsitteen toteutumista, koska se on keskeinen instituutio ihmissuvun säilymisen ja jatkumisen kannalta. Avioliitto nähtiin myös valtiosta erillisenä instituutiona, jonka erillisyyttä valtiosta pidettiin tärkeänä. Aviomiehen ajateltiin edustavan perhettä, jolloin valtion turvaamat ihmisoikeudet koskivat tosiasiaassa vain miestä perheen päässä.²⁵

Valistusaika näki naissukupuolen ja miessukupuolen luonnonmukaisena erona. Naissukupuolta ei määriteltä enää pelkästään naisiin liitettävien ominaisuuksien, kuten herkkyyden, pehmeiden tai muiden vastaavien piirteiden mukaan. Toisaalta taas, Ranskan vallankumouksessa syntynyt naiskansalaisuus määritteli naiset jälleen äitiyden ja perhekeskeisyyden mukaan. Oikeudenmukaisuus ja poliittisuus olivat siten enemmän miesten alaa ja eettisyys ja perhekeskeisyys naisten osa-alueita.²⁶

²⁴ Perkin 1988. s. 225-226

²⁵ Nousiainen 1998. s. 1019

²⁶ Nousiainen 1998. s. 1021

Sukupuolten välisten erojen tai samankaltaisuuden määrittely on aina ollut ongelmallinen käsite. Välillä esiin on tuotu eroavaisuuksia ja välillä painotettu sukupuolten samankaltaisuutta. Nykyään lainsäädäntö kieltää ihmisten asettamisen erilaiseen asemaan esimerkiksi sukupuolen perusteella eli sukupuolten välinen ero on lainsäädännössä suljettu pois tasa-arvoon perustuen. Naistutkimuksessa on kuitenkin pitkään pohdittu sukupuolen merkitystä ylipäättään, sillä biologian mukaan lapsi syntyy aina joko mieheksi tai naiseksi. Naistutkimus on erotellut siksi myös "sosiaaliset sukupuolet" sekä "biologiset sukupuolet" toisistaan. Sosiaalinen sukupuoli perustuu pelkästään opittuihin käyttäytymismalleihin ja sitä on silloin mahdollista muuttaa.²⁷

Sosiaalisen ja biologisen sukupuolen ero on mielenkiintoinen, sillä se jättää tulkinnanvaraiseksi sen, mikä merkitys on pelkällä biologisella sukupuolen määräytymisellä ja kuinka olennaisia ovat ulkoapain tulevat vaikutteet ja odotukset. Herättäisikö esimerkiksi naisten väkivaltainen käyttäytyminen vähemmän huomiota, mikäli naisilta ei perinteisesti odotettaisi pelkästään lempeää, äidillistä ja naisellista käytöstä? Naistutkimuksen mukaan sosiaaliseen sukupuoleen on mahdollista vaikuttaa, koska se muodostuu pelkästään sosiaalisessa ympäristössä ja ulkopuolelta opituista käyttäytymismalleista. Vaikka nykyään myös biologisen sukupuolen tarkka määrittäminen ei ole aina enää niin yksioikoista, lapsia kasvatetaan edelleen tytöiksi ja pojiksi ja ollessaan tekemisissä oman sukupuolensa kanssa lapset ja myöhemmin nuoret oppivat enemmän omalle sukupuolelleen ominaisia käyttäytymismalleja. On kuitenkin vaikea kuvitella, että sosiaalisen sukupuolen muokkaamiseen keskittyminen johtaisi koskaan sukupuolten täydelliseen samankaltaisuuteen. Tietysti sukupuoleen liittyvään käyttäytymiseen ja siihen liittyviin odotuksiin voidaan vaikuttaa ja sitä voidaan laajentaa, mutta muutosten näkyminen käytännössä voi olla hyvin hidasta.

²⁷ Nousiainen 1998. s. 1021-1026

3. RIKOLLISUUS

3.1 Rangaistuskäytännöstä 1500- 1600 -luvulla

1600 -luvulla uuden ajan alussa kirkon ja kruunun yhteistyö erityisesti siveellisyysrikoksia koskevien rangaistusten osalta tiivistyi. Vuonna 1608 Kristofferin maanlakiin tehtiin lisäys, jonka mukaan törkeisiin ja vakaviin rikoksiin tuli maallisissakin oikeuksissa soveltaa ankaraa Mooseksen lakia, jolloin Jumalan laki otettiin sovellettavaksi tavallisen maanlain rinnalle.²⁸ Esimerkiksi huoruus ja väkisinmakaaminen tulivat tällöin rangaistaviksi kuolemalla. Esiaviolliset suhteet tulivat rangaistaviksi, mutta näissä tapauksissa naiselle määrättävä sakko oli aina puolet miehelle tuomittavasta sakosta.

Rangaistuskäytäntö toisti ajatusta naisen kyvyttömyydestä olla yhtäläisenä tekijänä ja syyllisenä tekoon. Naisen oletettiin toimivan tunteidensa vallassa ja olevan alttiimpi houkutuksille. Tosiasiassa kuolemanrangaistukset korvautuivat usein sakoilla ja siihen johti myös myöhempi lakimuutos. Mikäli varaa sakon maksamiseen ei ollut, oli seurauksena nöyryyttävä ruumiillinen rangaistus tai häpeärangaistus, joka kohdistettiin yhtäläillä miehiin sekä naisiin. Rangaistuksena saattoi siten olla ruoskinta, kujanjuoksu, häpeäpenkki tai julkirippi, jossa pappi kertoi teosta koko seurakunnan edessä ja käytti sitä varoittavana esimerkkinä. Rangaistusten kohteena olivat useasti mm. aviottoman lapsen synnyttäneet köyhät naiset, joilla ei ollut mahdollisuutta maksaa sakkoja välttääkseen julkisia häpeärangaistuksia.²⁹

Karkottaminen Siperiaan oli myös yleinen rangaistuskäytäntö 1800 – luvun Suomessa. Naisten kohdalla karkottamisen käyttöönottoa kuitenkin harkittiin pitkään, sillä sitä pidettiin tarpeettomana. Naisvankeja oli vähemmän ja heitä pidettiin vaarattomina yleiselle turvallisuudelle. Ajateltiin, että vankiloissa naisille oli tarjolla sopivampaa työtä, sillä kaivoksilla he eivät voisi työskennellä ja myös pitkä kuljetusmatka Siperiaan voisi olla naisille liian raskas. Karkotusta harkittiin

²⁸ Aalto 2006. s. 245

²⁹ Aalto 2006. s. 249

kuolemantuomion vaihtoehtona.³⁰ Karkotuksen pelotusvaikutus kääntyi kuitenkin täysin päinvastaiseksi ja vangit alkoivat itse anoa siirtolaiseksi pääsyä. Monen suomalaisen vangin oli vapauduttuaan vaikea sopeutua takaisin yhteiskuntaan, sillä työnsaanti vankeuden jälkeen oli hankalaa. Siperiassa olot eivät olleen suomalaista vankilaa vaikeammat ja myös naisille olikin tarjolla sopivia töitä esimerkiksi tehtaissa. Karkotetut kuuluivat yhteiskunnan alimpiin sosiaaliluokkiin ja kuolemantuomion sijaan Siperiaan karkotetuista 93 naisesta suurin osa, eli 71 naista oli tuomittu lapsenmurhasta. Kaikki lapsenmurhasta tuomitut olivat piikoja.³¹ Vankeusrangaistus alkoi yleistyä merkittävästi Suomessa vasta 1860 – luvulta eteenpäin. Vankeusrangaistuksella korvattiin yhä useammassa tapauksessa aiempia kuolemanrangaistuksia sekä häpeärangaistuksia.³²

Englannissa rangaistuskäytäntö perustui myös enemmän kirkon määrittelemiin uskomuksiin kuin todellisiin oikeudellisiin rangaistuksiin. Henkilökohtaisen maineen säilyttäminen ja sen puolustaminen oli ratkaisevan tärkeää jo rangaistuksen määrittämisen takia. Rangaistusjärjestelmä perustui vahvasti kirkon ohjeistukseen kuten samaan aikaan ympäri Eurooppaa. Englannissa kuninkaan vallan uskottiin olevan peräisin Jumalalta eikä tätä valtaa missään tapauksessa saanut kyseenalaistaa. Jumalallinen oikeus toteutui siten kuninkaan määräysvallan kautta.³³

Ennen varsinaisen tuomioistuinmenetelmän kehittymistä syyllisyyden selvittämiseksi oli useita tapoja, riippuen teosta. Rikoksesta syytetyn oli mahdollista osoittaa syyttömyyttään, mikäli hän sai omasta asuinyhteisöstään kaksitoista lainkuuliaista henkilöä todistamaan syytetyn hyvän maineen puolesta. Tässä tapauksessa ratkaisu perustui pelkästään syytetyn maineeseen, ei tapahtuneen rikoksen faktojen tutkimiseen. Mikäli oikeus kielsi tämän mahdollisuuden, syyttömyyden saattoi ratkaista myös jumalallinen oikeus. Tässä tapauksessa keinot syyttömyyden selvittämiseksi olivat hyvin julmia ja hengenvaarallisia, sillä uskottiin, että Jumala ei antaisi ihmisen kärsiä tai kuolla mikäli tämä oli syytön. Vähemmän vakavat riitatapaukset oli mahdollista ratkaista myös osapuolten välisellä taistelulla, jossa häviäjän rangaistuksena oli joka tapauksessa kuolema.³⁴

³⁰ Juntunen 1983. s. 39

³¹ Juntunen 1983. s. 42 ja 51

³² Laitinen 2002. s. 292

³³ Jones 1986. s. 20

³⁴ Jones 1986. s. 23

Myös Englannissa karkottaminen oli yksi rangaistusmenetelmä ja sen merkitys kasvoi siirtomaa-alueiden valtaamisen myötä. Vuonna 1775 karkotustuomion saattoi saada yli 200:sta eri rikoksesta ja tavoitteena oli siirtää rikolliset uuteen ympäristöön ja toisaalta myös kansoittaa uusia siirtomaita kuten Australiaa. 1800 – luvun alussa karkotettuja oli jo n. 2600 ja tämä alkoi pian herättää vastustusta muun muassa Australian alkuperäisten asukkaiden keskuudessa. Tästä johtuen Englannissa alettiin jälleen kiinnittää huomiota myös muihin rangaistuskeinoihin. Vankiloiden uudistamisprosessin jälkeen vuonna 1867 karkotuksista päätettiin luopua.³⁵

3.2 Naisten rikollisuuden erityispiirteitä

Pääsääntöisesti kaikkea naiselle annetusta roolista eroavaa käyttäytymistä pidettiin poikkeavana. Kaikki poikkeava oli epäilyttävää ja uhkaavaa, sillä se oli vastoin naisen luontoa. Kuningas Kristofferin maanlait sekä myöhemmin sen rinnalle käyttöön otettu Mooseksen laki eivät määritelleet naista rikoksentekijöinä erikseen. Yleisesti nainen oli mahdollista tuomita samoihin rangaistuksiin kuin miehet. Mooseksen laki oli ankara ja sen tarkoituksena oli ehkäistä rikoksia ennakolta pelotevaikutuksen avulla. Keskiajalta uuteen aikaan suurin osa naisten tekemistä rikoksista olivat lapsenmurha, noituus ja prostituutio. Muualla Euroopassa noitavainot kohdistuivat pääsääntöisesti naisiin, kun taas Suomessa noitauskko ei juuri saanut valtaa ja poikkeuksellisesti enemmistö noituudesta syytetyistä olivat miehiä.³⁶

1600- luvun Mooseksen lain soveltamisen myötä suurin osa naisten tekemistä rikoksista koskivat siveellisyyttä, kuten esiaviollisia suhteita ja aviorikoksia. Ankarimmat rangaistukset seurasivat salavuoteudesta ja huorinteosta. Myös omaisuusrikoksia, kuten varkauksia tapahtui, mutta ne eivät saaneet yhtä paljon huomiota. Köyhyyttä pidettiin yhtenä selittävänä tekijänä. Perheväkivalta oli yleistä, sillä miehellä oli oikeus kurittaa vaimoaan, vaikka laki asettikin tälle rajoituksia. Naisten tekemistä väkivaltarikoksista ei löydy merkintöjä, ne rajoittuvat pääosin lapsenmurhiin.

³⁵ Juntunen 1983. s. 16-18

³⁶ Setälä 2002. s. 216

Naisten väkivaltarikollisuutta laajemmin käsitteleviä tilastoja löytyy Suomesta vasta 1800 -luvun lopulta alkaen, tätä ennen naisten rikollisuutta käsittelevät tilastot painottuvat suurelta osin lapsenmurhiin. Naisten lukumäärän vähyys suunniteltujen ja harkittujen henkirikosten tekijöinä selittyi osittain naisten fyysisellä heikkoudella ja "vastenmielisyydellä suorittaa veritekoja itse." Naisten rooli olikin merkittävämpi avunantajina ja yllyttäjinä. Vuosina 1895–1926 Suomessa tuomittiin 26 henkilöä yllytyksestä murhaan ja näistä tuomituista naisia oli 10. Samalla aikavälillä yllytyksestä tappoon tuomittiin kaksi henkilöä, jotka molemmat olivat naisia.³⁷

Avunantajina murhaan tuomittiin kyseisenä aikana 49 henkilöä, joista naisia oli 14 ja avunannosta tappoon 14 henkeä joista viisi oli naisia. Naisten määrä avunantajina ja yllyttäjinä on siten merkittävämpi kuin varsinaisena tekijänä. Tyypillistä naisten tekemille väkivaltarikoksille on myös aina ollut niiden kohdistuminen lähipiiriin, kuten puolisoon, lapsiin, vanhempiin tai sisaruksiin. Suomessa tilastoitiin vuosina 1891–1894 12 ensimmäisessä oikeusasteessa tuomittua tekijää, jossa teko kohdistui lähipiiriin. Näistä 12 tekijästä 10 oli naisia.³⁸

3.2.1 Rikollisuuden määrän lainalaisuudet

Kriminologi Veli Verkon mukaan nais- ja miesrikollisten suhteellinen osuus kaikista henkirikosten tekijöistä on aina riippuvainen kyseisen rikollisuuden määrän koko suuruudesta. Perustuen väitöskirjaa varten kerättyyn laajaan kansainväliseen tutkimusaineistoon, Verkko määrittelee kaksi staattista ja kaksi dynaamista lainalaisuutta, jotka toteutuvat rikollisuuden määrää arvioitaessa. Hänen mukaansa maissa, joissa henkirikollisuuden määrä on suuri (kuten esimerkiksi Suomi), naisten suhteellinen osuus tekijöinä on pieni. Toisen staattisen lainalaisuuden mukaan maissa, joissa henkirikollisuuden määrä yleisesti on pieni (kuten esimerkiksi Englanti) naisten suhteellinen osuus tekijöinä on merkittävästi suurempi kuin maissa, jossa henkirikollisuuden määrä on suuri.

Dynaamiset lainalaisuudet määrittelevät rikollisuuden määrän muutoksia. Ensimmäisen lainalaisuuden mukaan mikäli henkirikollisuus lisääntyy, tämä lisäys kohdistuu pääsääntöisesti miesten tekemiin henkirikoksiin. Toisen lainalaisuuden mukaan vastaava tilanne on myös

³⁷ Verkko 1933. s. 49

³⁸ Verkko 1933. s. 49 ja 54

henkirikollisuuden vähentyessä. Vähennys kohdistuu miesten lukumäärään rikosten tekijöinä. Naisten rikollisuuden määrä on siten huomattavasti tasaisempaa eivätkä tilapäiset muutokset henkirikosten yleisessä määrässä vaikuta sen lukumäärään.³⁹ Dynaamisiin lakeihin perustuen olisi siten Verkon mukaan mahdollista ennustaa sekä naisten että miesten rikollisuuden määrän vaihteluita perustuen henkirikollisuuden yleiseen määrään, sekä päätellä naisrikollisten määrästä henkirikollisuuden yleistä tilannetta kohdemaassa.

Verkon mukaan on virheellistä olettaa, että miehillä olisi erityisempi taipumus rikollisuuteen kuin naisilla, koska pelkkiä synnynnäisiä tekijöitä ei voida erottaa ihmisen ominaisuuksista tai ympäristön vaikutuksista. Naisten rikollisuuden luonteeseen voivat luonnollisesti vaikuttaa erilaiset fyysiset ja psyykkiset ominaisuudet, mutta varsinaiseen rikollisuuden ilmenemistä ei voi selittää pelkillä synnynnäisillä tai sukupuoleen sidonnaisilla tekijöillä.⁴⁰

3.2.2 Henkirikosten uhrien määrän lainalaisuudet

Verkon mukaan dynaamisia ja staattisia lainalaisuuksia voidaan soveltaa myös henkirikosten uhrien lukumäärään ja vaihteluun. Rikosten kokonaismäärään perusteella voidaan arvioida naisten ja miesten osuutta uhreista. Samalla tavoin kuten tekijöiden osalta, staattisen lain mukaan maissa, joissa henkirikollisuutta on vähän, naisten osuus uhreista on huomattavasti suurempi.⁴¹ Teoria perustuu henki- ja pahoinpitelyrikollisuutta käsitteleviin tilastoihin eri maista, jotka Verkko on jaotellut suuren ja pienen henkirikollisuuden maiksi tapahtuneiden tekojen lukumäärien mukaan.

Dynaamisen lain mukaisesti, mikäli henkirikollisuus tietyssä maassa lisääntyy, miesten osuus uhreista on suurempi. Rikosten määrän vähentyessä, muutos näkyy ensimmäisenä miesuhrien lukumäärässä. Suuren henkirikollisuuden maissa naisten osuus uhreista on siis selvästi pienempi, mutta pienen henkirikollisuuden maissa naisuhrien lukumäärä voi olla lähellä miesten lukumäärää. Vertailussa Verkko käytti tilastotietoja yhdestätoista eri maasta. Naispuolisten uhrien lukumäärissä

³⁹ Verkko 1933. s. 56-58

⁴⁰ Verkko 1933. s. 60

⁴¹ Verkko 1949. s. 58

tapahtuvat muutokset ovat yleensä tasaisempia eivätkä muutokset erotu niin selvästi kuin miesuhrien kohdalla.⁴²

Suomen osalta selviä tilastollisia muutoksia ovat Verkon mukaan aiheuttaneet esimerkiksi vuosien 1905-1913 suurlakko sekä venäläissorron aika, jotka lisäsivät yhteiskunnallista levottomuutta. Yhtenä keskeisenä vaikuttajana on myös alkoholin kulutuksen muutokset, jotka näkyivät selkeästi 1900-luvun henkirikollisuuden määrässä ja laadussa. Vuosien 1920-1932 henkirikosluvut olivat korkeimmillaan ja kyseessä oli myös alkoholijuomien täyskiellon aika. Alkoholijuomien siirtyminen valtion monopoliksi pian tämän jälkeen henkirikosten lukumäärä väheni selvästi. Alkoholi vaikutti Verkon mukaan myös tekojen luonteeseen, sillä alkoholin vaikutuksen alaisena teot olivat useimmiten harkitsemattomia ja provosoituja sekä myös pahoinpitelyjen määrä oli selvästi suurempi.⁴³

3.3 Naisvangit Suomessa

Vuonna 2012 Suomessa vangittuna oli 3236 henkilöä. Vankien lukumäärä on kääntynyt laskuun vuoden 2006 jälkeen, johtuen mm. sakon muuntorangaistusta koskevasta lakiuudistuksesta. Kuitenkin elinkautisvankien sekä naisvankien lukumäärä on kasvanut tasaisesti.⁴⁴ Vuonna 1993 naisvankien osuus oli vain noin neljä prosenttia, mutta vuoteen 2011 mennessä määrä on noussut noin seitsemään prosenttiin.⁴⁵

Naisvangeista ensikertalaisia on noin puolet ja naiset myös uusivat rikoksiaan miehiä harvemmin. Naisten kohdalla rikoksen uusimisen pienempään lukumäärään vaikuttavat esimerkiksi perhesuhteet, kuten lapsista huolehtiminen, korkeampi ikä ensimmäisen rikoksen tapahtuessa sekä miehiä vähäisempi päihteiden käyttö. Michistä päihteiden ongelmakäyttäjiiä on arvioiden mukaan

⁴² Verkko 1949. s. 60 - 61

⁴³ Verkko 1949. s. 50 - 51

⁴⁴ Lappi-Seppälä & Niemi 2013. s. 379

⁴⁵ Lappi-Seppälä & Niemi 2013. s. 380

70 prosenttia, mutta naisista vain noin puolet. Vankilatuomioon johtaneet teot ovat molemmilla samanlaisia, mutta naisvangeista väkivaltarikoksesta tuomittujen osuus on miehiin verrattuna suurempi. Elämäntilanteet ovat molemmilla sukupuolilla samankaltaisia, taustalla on syrjäytymistä yhteiskunnasta, heikkoa sosiaalista asemaa koulutuksen ja työelämän osalta sekä mielenterveyden ongelmia.⁴⁶

Naisvangit suhtautuvat miehiä paremmin tuomioonsa, muihin vankeihin, henkilökuntaan ja itseensä ja suurin osa heistä on asenteeltaan ongelmattomia. Naisvangeilla on paremmat sosiaaliset taidot ja heidän työkykynsä on miesvankeja parempi, mutta he ovat kuitenkin myös vähemmän tottuneita laitoselämään.⁴⁷ Naisvankien kohdalla poikkeuksellisen tilanteen aiheuttaa esimerkiksi lapsen syntymä tai lapsen kasvattaminen vankilassa. Vuosina 2000–2005 vankilassa on ollut vaihtelevia aikoja noin sata lasta keskimäärin 7,5 kuukautta vanhimman lapsen ollessa iältään viisivuotias.⁴⁸

Naisvankien taustoja, terveydentilaa ja työkykyä on tutkittu viimeksi vuosien 2005 – 2007 aikana ja tuloksissa toistuvat aiempien tutkimusten keskeiset piirteet naisrikollisista. Naisvangeilla oli menneisyydessään huomattavasti enemmän traumaattisia kokemuksia, kuten pahoinpitelyä kotona tai seksuaalista hyväksikäyttöä. Naisista yli puolet kuului alimpiin sosiaaliryhmiin eikä heillä ollut minkäänlaista ammattikoulutusta. Suuri osa oli ollut työttömänä ennen tuomiotaan.⁴⁹

Naisvangit olivat käyttäneen erilaisia psykiatrisia hoitomuotoja miehiä useammin.⁵⁰ Mielialahäiriöt, kuten masennus olivat selvästi yleisempiä ja ne ovat yleistyneet vankien keskuudessa myös aikaisempiin vuosiin verrattuna. Myös alkoholi- ja päihderiippuvuus on yleistynyt huomattavasti.⁵¹ Naisten vähäisestä määrästä johtuen naisille tarjotaan vähemmän toimintamahdollisuuksia ja

⁴⁶ Tammi-Moilanen 2002. s. 185-186

⁴⁷ Tammi-Moilanen 2002. s. 187

⁴⁸ Enroos, Pösö & Vierula 2006. s. 37-40

⁴⁹ Joukamaa, Aarnio, von Gruenewaldt, Hakamäki, Hypén, Lauerma, Lintonen, Mattila, Tyni, Vartiainen, Viitanen & Wuolijoki 2010. s. 27-29

⁵⁰ Joukamaa, Aarnio, von Gruenewaldt, Hakamäki, Hypén, Lauerma, Lintonen, Mattila, Tyni, Vartiainen, Viitanen & Wuolijoki 2010 s. 33

⁵¹ Joukamaa, Aarnio, von Gruenewaldt, Hakamäki, Hypén, Lauerma, Lintonen, Mattila, Tyni, Vartiainen, Viitanen & Wuolijoki 2010. s. 50 ja 76

kuntoutusta. Naisvangeilla on taustallaan traumaattisia kokemuksia selvästi miehiä useammin ja siksi tavoitteena olisi järjestää naisille erikseen omia kuntouttavia palveluja. Uusintarikollisuuden osalta naisten lukumäärä on miehiin verrattuna pienempi, vaikka naisten lukumäärä vankiloissa onkin tasaisesti lisääntynyt. Naisten kuntouttamiseen tulisi siis kiinnittää enemmän huomiota, jotta naiset eivät saavuttaisi miesten tasoa myös uusintarikollisuuden osalta.⁵²

3.4 Naisvangit Englannissa ja Walesissa

Kesäkuussa 2013 Englannissa ja Walesissa oli yhteensä 84 052 vankia, joista 3 853 oli naisia. Naisvankien määrä on ollut laskussa vuodesta 2012 lähtien, sillä lukumäärä oli ensimmäistä kertaa yli kymmeneen vuoteen alle 4000. Aikaisempi määrällinen huippu on ollut 1900-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä, jolloin vankeja oli reilusti yli 3000. Matalimmillaan lukumäärä on ollut vuosina 1930 -1940 jolloin lukumäärä oli alle tuhat vankia. Vankien määrä on noussut tasaisesti aina vuodesta 1990 lähtien, mutta laskenut hieman vuoden 2011 jälkeen. Vuonna 2013 suurin osa naisista, eli yli 30 prosenttia suorittaa 1-4 vuoden tuomiota. Aiemmin suurin osa naisten tekemistä rikoksista oli huumorikoksia, nyt yhä useampi nainen suorittaa tuomiota väkivaltarikoksista.⁵³

Myös Englannissa on keskusteltu naisten ja miesten asemasta ja kohtelusta oikeus- ja rangaistusjärjestelmässä. Vuonna 2009 sakkorangaistukseen tuomittiin enemmän naisia kuin miehiä, mutta esimerkiksi yhdyskuntapalvelua ja ehdollista vankeutta tuomittiin naisille miehiä harvemmin. Vuoden 2009 uusien vankien osalta naiset suorittivat yleisemmin lyhyempää tuomiota, miehistä lähes puolet suoritti yli kuuden kuukauden vankeustuomiota. Asenteensa ja käyttäytymisensä perusteella naisvangit poikkesivat selvästi suomalaisista vangeista, joiden suhtautuminen toisiinsa ja itseensä olivat pääsääntöisesti positiivisia. Englannissa naisvankeja jouduttiin rankaisemaan epäkunnioittavasta käytöksestä ja tottelemattomuudesta jopa miesvankeja useammin ja yli 37 prosenttia naisvangeista vahingoitti itseään. Prosentuaalinen osuus on suuri

⁵² Nieminen 2010. s. 48-49

⁵³ Berman & Dar 2013. s. 5-8

miesten 7 prosenttiin verrattuna. Mielenkiintoista on myös se, että naisia rangaistiin myös väkivallasta vankilassa miehiä useammin.⁵⁴

Vuosien 2008 – 2009 aikana naisia pidätettiin miehiä enemmän koskien omaisuusrikoksia ja varastetun tavarahan hallussapitoa, mutta myös väkivaltarikosten osalta, joita olivat suurin osa naisten tekemistä rikoksista (noin 34 prosenttia) Naiset kuitenkin uusivat tekojaan harvemmin ja tältä osin tilanne on samanlainen myös Suomessa.⁵⁵

Vangeille on tehty aikavälillä 2005–2006 vastaavia tutkimuksia kuin Suomessa. Varsinkin vankien taustoja koskevat erityispiirteet ovat samanlaisia kuin suomalaisten vankien kohdalla. 29 prosenttia tutkituista vangeista oli kokenut fyysistä, psyykkistä tai seksuaalista väkivaltaa lapsena ja naisten kohdalla tämä oli selvästi yleisempää. Yli 40 prosenttia oli nähnyt väkivallan käyttöä kotonaan ja myös tässä tapauksessa naiset toivat kokemuksiaan enemmän esiin.⁵⁶

⁵⁴ Statistics on Women and the Criminal Justice System. A Ministry of Justice publication
https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/217824/statistics-women-cjs-2010.pdf 2010 s. 8 ja 55

⁵⁵ Statistics on Women and the Criminal Justice System. A Ministry of Justice publication s. 12 ja 33

⁵⁶ Williams, Papadopoulou & Booth 2012. s. 9-10

4. SELITYSMALLEJA JA SYITÄ RIKOLLISUUDELLE

4.1 Kriminaaliantropologia

Naisten rikollisuutta oli pitkälti 1900- luvulle saakka vaikea ymmärtää eikä sitä käsitelty laajassa rikosoikeuden tutkimuksessa. Monet tieteenalat saattoivat huomioda naisrikollisuuden tai sivusivat sitä tutkimuksissaan ja teorioissaan, mutta omana aihealueenaan sitä ei laajemmin tutkittu. Kriminaaliantropologia keskittyi ensimmäisenä tutkimaan eroavaisuuksia rikollisten ruumiinrakenteeseen ja olemukseen perustuen ja käsitteli erikseen myös naisrikollisia. Kriminaaliantropologian käsitteen luoja ja tutkija Cesare Lombroso piti rikollisuutta osittain periytyvänä ominaisuutena ja uskoi, että rikollisuuden syitä oli mahdollista selittää biologian avulla. Lombroso tutki laajasti mm. kallon muotoa sekä kasvojen piirteitä ja löysi niistä poikkeavuuksia erilaisia rikoksia tehneiden naisten välillä.⁵⁷ Lombroso vertaili myös ruumiinrakennetta, kuten pituutta ja lihaksikkuutta sekä ulkonäköä.

Vaikka tutkimuksen pääkohteena olivatkin naisten rakenteelliset ominaisuudet, Lombrosen käsitys naisen luonteesta ja käyttäytymisestä noudatti aikaisempien vuosisatojen mallia. Naisten yleisin rikos oli prostituutio ja se selittyi osittain naisen perusominaisuuksilla, mutta väkivaltaiset rikokset olivat poikkeuksellisempia. Lombrosen mukaan suurin osa naisista muistutti toisiaan ja naisten käyttäytyminen oli pääosin ennalta-arvattavaa ja yksioikoista. Rikollisuus oli naiseuden rappiota ja siten syntymärikolliset naiset olivat lähes puoliksi miehiä, joilta puuttuivat naiseuden perusominaisuudet.⁵⁸ Nämä naiset olivat myös todennäköisempiä henkirikoksen tekijöitä.

Lombrosen mukaan näissä maskuliinisissa naisissa ilmenivät kummankin sukupuolen pahimmat ominaisuudet, joten oli selvää että he saattoivat olla teoissaan jopa raaempia ja julmempia kuin tavalliset miesrikolliset. Rikolliset naiset olivat siten psykologisesti sekä biologisesti lähempänä

⁵⁷ Lombroso, Ferrero 1897. s. 21-26

⁵⁸ Lombroso, Ferrero 1897. s. 192- 217

miestä kuin naista, ja siten heiltä puuttuvat kaikki äidilliset vaistot ja piirteet.⁵⁹ Satunnaista rikollisuutta oli helpompi selittää naisten irrationaalisella ja intohimoisella luonteella. Kuitenkin Lombroso tuli tutkimuksissaan myös siihen tulokseen, että naisten rikollisuus tulee lisääntymään yhteiskunnan laajentuessa ja vastaamaan yhä enemmän miesten rikollisuutta.⁶⁰

Lombroso keskittyi tutkimuksissaan pääosin ruumiinrakenteen, ulkoisten piirteiden ja synnyntäisten biologisten ominaisuuksien vaikutukseen rikollisuuden kannalta. Merkittävää Lombrosen työssä oli kuitenkin se, että hän kiinnitti huomiota laajasti myös muihin syihin rikollisuuden taustalla. Teoksissaan Lombroso huomioi esimerkiksi ilmaston ja ympäristön, yhteiskunnan, avioliittokäytännöt ja kirkon merkityksen yksilön käyttäytymisen taustalla. Lombroso vertaili rikollisuuden ilmenemistä eri maissa ja eri tavoin kehittyneissä yhteiskunnissa. Myös kirkon rooli ja vaikutus ihmisen elämässä sekä avioitumisen ja avioliiton merkitys saattoivat Lombrosen mukaan aiheuttaa eroavaisuuksia rikollisuuden määrässä. Tavallaan nämä muuttujat liittyivät siis yksilön sosiaaliseen sidonnaisuuteen ja erilaisiin mahdollisuuksiin ja tilanteisiin rikkoa lakia, vaikka näin pitkälle Lombroso ei tutkimustaan vienytäkään. Tutkimusten laajentaminen perinnöllisistä tekijöistä sosiaalisen ympäristön, kulttuurin ja talouden tutkimukseen monipuolisin keinoin vaikutti olennaisesti rikollisuuden tutkimuksen kehitykseen.⁶¹

4.2 Hysteria ja aggressio ominaisuutena

1800-luvulla myös psykiatrinen tutkimus oli kiinnostunut löytämään syitä poikkeavalle käyttäytymiselle. Hysteriaa tutkittiin tuolloin yksinomaan naissukupuolelle ominaisena aivoperäisenä neuroosina, jonka syistä myös Sigmund Freud oli kiinnostunut. Hysterikolle ominaista oireita olivat itku- ja pyörtymiskohtaukset, kouristelevat asennot, pahoinvointi ja sydämentykytykset joiden syynä arvioitiin olevan kohdun liikkuminen naisen elimistössä, tunneperäiset syyt, sekä myöhemmin hermostolliset poikkeamat. Hysteriaan alettiin liittää yhä

⁵⁹ Bartol 1980. s. 273

⁶⁰ Lombroso, Lombroso-Ferrero 1911. s. 151

⁶¹ Lilly, Cullen & Ball 1989. s. 28-29

moninaisempia ilmenemismuotoja sekä oireita, mutta koko 1800-luvun ajan sitä pidettiin pelottavana ja hallitsemattomana, naisen epätasapainoisuuden ääri-ilmiönä.⁶²

Hysterian tutkimus johti myöhemmin persoonallisuushäiriöiden kehittyneempään tutkimukseen ja tunnistamiseen, mutta osoitti myös aikanaan, miten naisten poikkeavaa käytöstä selitettiin. Käytöksen hallitsemattomuus ja epäsovinnaisuus herättivät pelkoa ja hämmästyä. Tosiasiassa on vaikea arvioida, millaiset syyt olivat käytöksen taustalla; olivatko oireet tunneperäisiä ja psykosomaattisia vai mielenterveydellisistä häiriöistä johtuvia. Oireiden taustalla saattoi olla myös diagnosoimaton sairaus, kuten epilepsia.

Syitä naisten tekemien väkivaltarikosten taustalla ei ole tutkittu läheskään yhtä paljon kuin miesten. Väkivaltarikosten tutkimus on ollut aina vahvasti sukupuolittunutta, mikä on sinänsä ymmärrettävää, sillä naisten tekemät rikokset jäivät edelleen vain pieneen murto-osaan miesten tekemistä rikoksista.⁶³ Kirsti Lagerspetz toteaa artikkelissaan, että aggressio on ihmiselle ominainen reaktiokyky, mutta olennaisinta on, miten tätä ominaisuutta käyttää ja ilmaisee. Aggressio tunteena on ollut välttämätön selviytymisen kannalta, mutta sen ilmeneminen fyysisenä väkivaltana on poikkeuksellista ja sen taustalla voi vaikuttaa tietynlainen persoonallisuuden häiriö. Tällä persoonallisuuden häiriöllä Lagerspetz tarkoittaa lähinnä poikkeavaa käyttäytymistä aggression ilmaisemisessa, eli ulkopuoliseen kohdistuvaa väkivaltaa. Aggressiota tulisi siis pystyä kontrolloimaan ja kanavoimaan muuten kuin toisiin ihmisiin kohdistuvana. Varsinaisesta mielenterveyden ongelmasta ei siis ole kyse, vaan aggression käsittelemiseen tarvittavien keinojen ja taitojen puuttumisesta.

Aggression ilmeneminen väkivaltana on tunteelle ominaista ja yksi keino tunteen purkamiseen, mutta se ei tarkoita sitä, että näin tulisi aina toimia. Jokaisella on valinnan mahdollisuus ja suurin osa ihmisistä ei ilmaise aggressiota fyysisenä väkivaltana. Lagerspetz tuo myös esiin ympäristön vaikutuksen ihmisen persoonallisuuteen ja käytökseen. Käyttäytymismallit ja -odotukset eri kulttuureissa tai yhteiskunnissa voivat olla erilaisia; aggressiivista käyttäytymistä voidaan rohkaista tai sitä yritetään peitellä. Vuorovaikutussuhteet ja ympäröivät käyttäytymismallit vaikuttavat persoonallisuuden kehitykseen

⁶² Lombroso, Ferrero 1897. s. 218-224

⁶³ Lagerspetz 3/1992 Duodecim.

4.3 Mielenterveyden ongelmat

Naisten poikkeavaa käyttäytymistä on selitetty biologisilla ja hormonaalisilla syillä. Todellisuudessa monen teon taustalla on saattanut vaikuttaa diagnosoimatta jäänyt psyykinen sairaus, kuten esimerkiksi paranormaali skitsofrenia. Suomessa vuosina 1982–1992 henkirikoksen tehneistä tai sitä yrittäneistä naisista 61 prosenttia oli ollut hoidettavana mielenterveydellisistä ongelmista johtuen. Tutkituista 132 naisesta 55 oli tuomittu taposta, 22 murhasta ja 7 lapsentaposta. Suurin osa teoista kohdistui lähipiiriin ja tapahtui puukottamalla. Syyt vaihtelivat teosta riippuen, mutta yli 59 prosentissa tapauksista syynä oli riita ja 30 prosentissa tapauksista tekijä ilmoitti toimineensa impulsiivisesti, hetken mielihohteesta. Lapsensurmasta tuomitut seitsemän naista poikkesivat muista tuomituista. Heidät tuomittiin joko alentuneesti syyntakeisena tai syyntakeettomana ja syynä jokaisen kohdalla oli eriasteisia persoonallisuuden häiriöitä. Syyt olivat altruistisia ja epäitsekkeitä tai kyseessä saattoi olla mahdollinen laajennettu itsemurha.⁶⁴

Tutkimus osoittaa, että naisten tekemä henkirikollisuus lähenee tekotavoiltaan ja motiiveiltaan miesten rikollisuutta. Myös naisten kohdalla välineenä on usein puukko tai vastaava ja teko tapahtuu pikaistuksissa ja yhä useammin alkoholin vaikutuksen alaisena. Poikkeavaa on kuitenkin se, että tutkimuksen perusteella naisten tekojen taustalla vaikuttaisi useammin myös mielenterveyden häiriö, kuten skitsofrenia tai psykoosi ja myös alkoholismia diagnosoitiin. Miehillä osasyynä tekoon on useammin alkoholi tai muut päihteet. On kuitenkin mahdollista, että ennakoasenteet tai -oletukset ovat voineet vaikuttaa naisille tehtyihin tutkimuksiin ja tämä näkyy myös lopullisissa lausunnoissa. Varmoja eroja miehillä ja naisille tehtyjen mielentilatutkimusten tuloksista ei voi todeta, sillä vertailua sukupuolten välillä ei ole tehty.

⁶⁴ Putkonen 2003. s. 31

4.4 Kontrolliteoria

Yhteiskunnassa ilmenevää rikollisuutta ja siihen ehkäisevästi vaikuttavia syitä on tutkittu ja selitetty erilaisten teorioiden avulla. Näistä yksi monipuolisimmista on kontrolliteoria. Kontrolliteoria kuuluu kriminologian sosiologisiin selitysmalleihin ja sen tutkimuskohteena on yksilö potentiaalisena rikoksentekijänä. Teorian pohja on varhaisessa 1700 - 1800 -luvun kriminologisen tutkimuksen klassisessa ja uusklassisessa koulukunnassa, jonka tunnettuja filosofeja olivat mm. Hobbes ja myöhemmin Travis Hirschi.

Kontrolliteoria perustuu valistusajan käsityksiin ihmisestä vapaana yksilönä, jolla on kyky tehdä valintoja. Kuitenkin ihmisen pyrkimys hyödyn ja oman edun tavoitteluun voi johtaa rikoksiin. Kontrolliteorian tulkitsijoita ovat mm. positivistiseen koulukuntaan kuulunut Enrico Ferri 1900-luvun vaihteessa sekä klassisen koulukunnan tunnetuimpiin teoreetikoihin kuuluva Travis Hirschi 1900-luvun puolivälissä. Molemmat arvioivat yksilön sitoutumista yhteiskuntaan sekä epävirallisen kontrollin merkitystä hieman eri tavoin. Ferrin mukaan rikollisen käyttäytymisen tärkein säätelijä ei ole yksilön vapaa tahto, vaan päätösvalta toimia haluamallaan tavalla. Ulkopuolisella kontrollilla, kuten kielloilla ja rangaistuksilla on myös ratkaiseva merkitys.⁶⁵

Kontrolliteoriassa keskeisenä tekijänä on sosiaalinen kontrolli ja yksilön liittyminen ympäröivään yhteiskuntaan. Hirschi määrittelee keskeisimpinä kontrollin muotoina kiintymisen lähipiiriin, kuten perheeseen, sitoutumisen esimerkiksi työhön, osallistumisen sekä uskomisen yleisiin arvokäsityksiin.⁶⁶ Hirschin mukaan huomioitavaa on kuitenkin myös yksilön henkilökohtainen motivaatio, eli missä määrin hän itse uskoo häntä rajoittaviin ohjeisiin ja kieltoihin ja kuinka paljon niillä silloin on merkitystä rikollisuutta ehkäisevänä tekijänä. Ulkoisen kontrollin merkityksen määrittelee siten lopulta yksilö itse vapaan tahtonsa mukaan.⁶⁷

Kontrolliteoria on yksi positivismiin alaan kuuluvista kriminologisista teorioista ja siten se liittyy rikollisuuden yhdeksi osaksi yksilön perusominaisuuksia, samaan tapaan kuin Lombroson kriminaaliantropologia. Kontrolliteorian tutkijat näkevät rikoksentekijän useimmiten

⁶⁵ Gottfredson, Hirschi 1987. s. 11-13

⁶⁶ Lilly, Cullen & Ball 1989. S. 109 -111

⁶⁷ Hirschi 1969. s. 25-26

epäsosiaalisena henkilönä, jolta puuttuvat riittävät sosiaaliset kontaktit ja jonka eristyneisyys yhteiskunnasta on johtanut omantunnon heikentymiseen. Toisaalta taas, jokaisella ihmisellä on voimakas motivaatio tarpeidensa tyydyttämiseen ja osa näiden tarpeiden tyydyttämisestä voi toteutua vain rikollisen käyttäytymisen kautta, mutta on olemassa useita rajoituksia, jotka estävät näiden tarpeiden varsinaisen toteuttamisen käytännössä.⁶⁸

Myös potentiaalinen mahdollisuus voi tehdä ihmisestä rikollisen ilman riittävää kontrollia. Mikäli tekijällä on tyydytettävä tarve, sopiva kohde ilman riittävää valvontaa, rikollisuuden määrä voi nousta yhteiskunnassa. Tämä voi olla seurausta esimerkiksi taloudellisesta kasvusta joka tarjoaa enemmän tilaisuuksia rikollisuudelle. Keskeinen ero näiden näkemysten välillä on kontrollin luonteessa; onko sisäinen, omaantuntoon ja esimerkiksi perhesuhteisiin perustuva kontrolli merkittävämpi tekijä rikollisuuden ehkäisemisessä, vai yhteiskunnan valvontaan ja rajoituksiin perustuva ulkoinen kontrolli.⁶⁹

Klassisen koulukunnan edustajat uskovat, että jokainen voi tehdä tai olla tekemättä rikoksia omaan vapaaseen tahtoon perustuen ja siten näistä teoista voidaan myös tuomita yhdenmukaisia tuomioita. Positivistisen koulukunnan kannattajat taas perustelevat rikollisuuden taustat kokeellisella tieteellä: antropologian mukaan rikoksentekijä poikkeaa aina normaalista ihmisestä, joko perinnöllisistä, psykologisista tai ulkoisista seikoista johtuen. Psykologia puolestaan osoittaa, että käsitys yksilön vapaasta tahdosta on harhaanjohtava, teon taustalla on aina myös ulkoisia vaikuttajia, jolloin vapaa tahto on vain subjektiivinen illuusio. Tilastot osaltaan osoittavat, että rikoslain määrittelemät rangaistukset ja tuomioistuinten langettamat rangaistukset eivät vaikuta millään tavalla rikollisuuden määrään; teko tehdään joko voimakkaan tunteen tai vaikuttimen seurauksena, tai hetken mielijohteesta miettimättä seurauksia. Etukäteen suunnitellun teon tekijä taas pyrkii selviämään teostaan rangaistuksesta.⁷⁰

Kontrolliteorian kehittelyn aikana sitä ei sovellettu suoranaisesti naisten rikollisuuteen, mutta käsitys siitä, että kuka tahansa voi olla potentiaalinen rikollinen ilman sosiaalista kontrollia, on sukupuoleton. Naisiin kohdistuva kontrolli on usein epävirallista ja se muodostuu lähipiirissä, kun

⁶⁸ Cohen, Land 1987. s. 48-51

⁶⁹ Cohen, Land 1987. s. 52-54

⁷⁰ Ferri 1901. s. 9-16

taas miehiin kohdistuva kontrolli on yleensä virallista sosiaalista kontrollia, sillä miehille esimerkiksi riskinotto on hyväksyttävämpää.⁷¹

Kontrolliteoria on edelleen osittain sovellettavissa tämän hetken rikollisuuteen, sillä monelta henkirikoksen tekijältä on puuttunut sosiaalinen turvaverkosto ja he ovat jääneet myös yhteiskunnan kontrollin ulkopuolelle. Yhteiskunnan ulkopuolelle jääminen johtaa tietynlaiseen eristäytymiseen; kiellot, ohjeet ja rangaistukset, jotka vaikuttavat yhteiskunnan toimintaan osallistuvien elämään, eivät enää ole yhtä merkittäviä. Osa rikollisuudesta voisi siis selittyä Hirschin kuvailemalla vapaalla valinnalla, rikoksen tekijä ei enää koe kaikkien sääntöjen koskevan häntä samalla tavalla eikä enää pidä niitä yhtä merkityksellisenä omalta kannaltaan. Naisen aseman vapautuminen ja toimintapiirin laajentuminen on johtanut epävirallisen sosiaalisen kontrollin vähentymiseen, mutta selittääkö tämä väkivaltaisuuden tasa-arvoistumista?

4.4.1 Valtakontrolliteoria

1980- luvun lopulla kehitetty valtakontrolliteoria tukee osaltaan ajatusta väkivaltaisuuden tasa-arvoistumisesta. Valta luo vapaamman mahdollisuuden tehdä rikoksia ja vallan taustalla voi vaikuttaa myös sukupuoli. John Haganin vuonna 1998 kehittämän teorian mukaan naisten kyky tehdä rikoksia on yhtäläinen miehiin verrattuna ja naisten rikollisuutta keskeisesti ehkäisevänä tekijänä on epävirallinen kontrolli.⁷² Rikollisuuden syy on teorian mukaan riskinottoa ja jännityksen hakemista, joka on tyypillistä pojille ja miehille. Naisen aseman tasa-arvoistuessa lopulta myös naiset uskaltavat alkaa ottaa riskejä eikä heidän tarvitse enää ajatella sen vaikuttavan negatiivisesti heidän asemaansa yhteisössä. Riskinotto liittyy naisen itsenäisempään asemaan.

Teoriansa pohjana Hagan kuitenkin huomioi perheen merkitystä ja kasvatusta olennaisena tekijänä lasten myöhemmän käytöksen kannalta. Patriarkaalinen järjestelmä perheissä ohjaa lapsia omaksumaan oman asemansa ja vaikuttaa siten käytökseen tulevaisuudessa. Patriarkaalisesti toimivassa perheessä tyttöjä kontrolloidaan poikia enemmän ja he ovat siten tietoisempia sukupuolten välisestä erosta, esimerkiksi käyttäytymisessä. Mikäli taas äidin rooli perheessä

⁷¹ Honkatukia 1998. s. 18-20

⁷² Honkatukia 1998. s. 20

kasvattajana on vahvempi, myös tytöt saavat käyttäytyä vapaammin ja sukupuolten välinen ero tasoittuu. Tästä johtuen nämä vapaasti kasvaneet tytöt käyttäytyvät aikuisina kuten pojat ja ottavat helpommin riskejä.⁷³ Kasvatuksen merkitys ylipäättään on varmasti keskeinen, mutta isän tai äidin rooli tuskin todellisuudessa näkyy näin suoranaisesti tyttöjen tai poikien käyttäytymisessä.

Yhteiskunnan muutokset näkyvät myös perheissä. Myös äidit käyvät töissä, eikä lasten kasvattaminen ole enää pelkästään äidin vastuulla. Siten perhemalli alkaa muuttua patriarkaalisesta tasa-arvoisemmaksi, jolloin tytöt saavat enemmän vapauksia ja heidän käyttäytymisensä lähenee poikien käyttäytymistä. Teoria huomioi myös naisen aseman työelämässä; mikäli naisella on auktoriteettia työelämässä, sama vaikuttaa tilanteeseen kotona.⁷⁴ Valtakontrolliteoria uskoo, että ero rikollisuuden määrässä sukupuolten välillä on huomattavasti pienempi egalitaarisessa eli tasa-arvoisessa perheessä kasvaneiden lasten välillä ja osoittaa samalla, että rikollinen käyttäytyminen ei liity biologisiin syihin, vaan perustuu kasvatukseen ja ulkopuolisiin vaikuttajiin.⁷⁵

Teorian soveltuvuus nykypäivään on ongelmallinen, sillä perhemallit ovat muuttuneet ja laajentuneet hyvin erilaisiksi siitä, mitä ne olivat valtakontrolliteorian kehittelyn aikaan. Perhe voi koostua yksinhuoltajaäidistä ja lapsista, tai molemmat vanhemmat voivat olla samaa sukupuolta. Kotona asetetut rajat ja turvallinen kasvuympäristö ovat varmasti tärkeänä tekijänä ehkäisemässä rikoskierteeseen ajautumista jo nuorena. Ulkoisten tekijöiden osalta ratkaisevaa on yleensä myös seura ja kaveripiiri, joka voi alentaa kynnystä lainvastaisiin tekoihin. Valtakontrolliteorian kuvaama isän keskeinen rooli perheessä on kuitenkin tulkinnanvarainen, eikä varmasti ratkaiseva syy kasvatuksessa tai tyttöjen rikollisuuden ehkäisemisessä.

Sovellettaessa kontrolli- ja valtateoriaa naisten rikollisuuden selittäjäksi, keskeisessä asemassa on sosiaalinen kontrolli, eli ympäristön asettamat odotukset ja käyttäytymismallit. Patriarkaalisen järjestelmän muuttuminen ja naisten aseman itsenäistyminen olisi siten yksi syy naisten rikollisuudelle. Naisen omakuva ja asema yhteiskunnassa on muuttunut, eikä käyttäytymisen odoteta enää noudattavan naiselle aiemmin annettua roolia.

⁷³ Hagan 1989. s. 157-158

⁷⁴ Hagan 1989. s. 174

⁷⁵ Hagan 1989. s. 169 ja 237

Naisten rikollisuutta on yleisesti tutkittu omana erillisenä tutkimusalanaan, käyttäen erillisiä käsitteitä ja tutkimusperiaatteita. Tutkimukset ovat perustuneet tilastointiin ja rikollisuuteen ilmiönä, huomiota ei ole kiinnitetty taustalla vaikuttaneisiin syihin. Naisrikollisuuden tutkimuksen ongelmia on ollut myös se, että samoilla tutkimustuloksilla on selitetty sekä naisten rikollisuutta ilmiönä, mutta toisaalta myös sen vähäisyyttä ja puuttumista.⁷⁶ Lukumäärältään vähäisestä tutkimuskohteesta on hankala tehdä yleistäviä johtopäätöksiä tai edes löytää yhteisiä vaikuttavia tekijöitä. Tutkimuksen erillisyyttä voidaan kuitenkin aiheellisesti perustella. Naisten rikollisuudessa on edelleen löydettävissä eroja miesten rikollisuuteen, vaikkakin vähenevässä määrin. Lapsensurmat ovat edelleen naisten rikollisuuteen liittyviä poikkeuksellisia tapauksia, mutta toisaalta alkoholin vaikutuksen alaisena tehdyt tapot alkavat olla miehiin verrattuna yhä yleisempiä myös naisten kohdalla. Määrällisesti tekoja on edelleen vähemmän, mutta syytteenalaisina tekoina ne ovat samankaltaisia. Yhteistä on myös se, että rikoksia tekevät sekä miehet että naiset ovat usein keskivertaista vähemmän koulutettuja ja heidän taloudellinen tilanteensa on usein huono. Monen kohdalla myös työmarkkinatilanne on vaikea tai he ovat kokonaan työympäristöjen ulkopuolella.⁷⁷

Yllättäen olennaisin ero on kuitenkin ollut sosiaalisen sidonnaisuuden ja riippuvuuden osalta. Miehillä rikoksiin on johtanut syrjäytymisen ohella myös sosiaalisten suhteiden puuttuminen, mutta rikoksia tehneiden naisten taustalla on puolestaan ollut tiivis sosiaalinen sitoutuminen esimerkiksi perheeseen, parisuhteeseen tai äitiyteen. Tämä suhde on usein ollut epätasapainoinen ja ristiriitainen riippuvuussuhde.

4.4.2 Sosiaalinen sidonnaisuus

Nuorisoriikollisuuden tutkimuksissa on yleisesti tultu siihen tulokseen, että tiivis perheyhteisö, harrastukset ja ystävät johtavat useimmiten tasapainoiseen aikuisuuteen. Monilla nuorisoriikollisista syrjäytyminen, perhe-elämän hajanaisuus, päihteet ja koulutuksen ulkopuolelle jääminen ovat johtaneet rikoskierteeseen aikuisena. Pösön tutkimukseen perustuen virallisella sosiaalisella kontrollilla ei olisi ratkaisevaa merkitystä naisten rikollisuuden kannalta. Virallinen sosiaalinen kontrolli kohdistuu pääsääntöisesti miehiin, jotka ovat useammin tuomioiden ja rangaistusten

⁷⁶ Pösö 1986. s. 74-75

⁷⁷ Pösö 1986. s. 158-159

kohteena. Naisiin kohdistetaan virallista sosiaalista kontrollia vain poikkeuksellisissa tilanteissa, äidin ja kasvattajan roolin kautta. Naiset joutuvat tekemisiin virallisen sosiaalisen kontrollin kanssa esimerkiksi ollessaan raskaana tai kun kyse on lasten hyvinvoinnista kiinnostuneesta sosiaalihuollosta ja mahdollisesta huostaanottokysymyksestä. Pösön mukaan naisten kohdalla epävirallinen sosiaalinen kontrolli voisi siis olla virallista sosiaalista kontrollia merkittävämpää. Sosiaaliset normit ja tapa, jolla tyttöjä kasvatetaan, olisivat siis naisten kohdalla keskeisempi vaikuttaja kuin pelkkä perhe- tai työkeskeinen kontrolli.⁷⁸

Keskeisenä ongelmana olisi osaltaan myös naisen liiallinen läheisriippuvuussuhde pieneen lähipiiriin kohdistuen ja eräänlainen ulkomaailmasta syrjäytyminen. Naisten ulkopuolisuus työmarkkinoilta, puuttuva tai vähäinen koulutus ja huono taloudellinen asema saattavat tehdä naisesta yhä enemmän riippuvaisen perheestä ja parisuhteista. Mielenkiintoista tässä on ero miehiin, eli saavatko vastaavat ongelmat miehillä osaltaan aikaan parisuhdeirrallisuutta ja syrjäytymistä? Pösön mukaan naiset, jotka tekevät rikoksia, ovat voimakkaasti kiinni sosiaalisessa lähiympäristössään, eli parisuhteessa ja perheessä. Naisten koulutuksellinen tausta oli myös vaihteleva ja enemmistöllä pohjakoulutuksena oli vain perus- tai kansakoulu. Pösön mukaan vuosina 1983–1984 tuomiotaan Hämeenlinnan keskus- ja lääninvankilassa sekä Järvenpään avovankilaosastolla suorittaneista 91 tutkimukseen osallistuneesta naisesta varsinainen ammatillinen koulutus tai tutkinto oli vain 10 naisella, eli vain 11 prosentilla tutkimukseen osallistuneista.⁷⁹

Taloudellinen riippuvuus ja sitoutumattomuus yhteiskuntaan johtaisivat siis keskittymään ensisijaisesti uudelleen vain perheyhteisöön ja kotiin, mikä osoittaisi, että naisilla rikoksiin johtaisi edelleen enemmänkin tasa-arvon puuttuminen, kuin sen lisääntyminen. Äärimmäinen riippuvuussuhde lapseen, psykoosi ja tunne kontrollin menettämisestä ovat vaikuttaneet erityisesti omiin lapsiin kohdistuvien henkirikosten taustalla. Kyseessä voi olla myös laajennettu itsemurha ja tunne tarpeesta pelastaa lapsi oman teon jälkeiseltä tai tulevalta kärsimykseltä. Kontrolliteorioiden käsitys sosiaalisen kontrollin merkityksestä ei siten toteutuisi naisten kohdalla. Tärkeämpää olisi laajempi kiinnittyminen yhteiskuntaan ja sosiaalisten suhteiden laajentaminen kodin ulkopuolelle.

⁷⁸ Pösö 1986. s. 194-196

⁷⁹ Pösö 1986. s. 193 ja s. 116

Naisten vapaammalla asemalla ja riippumattomuudella ei näiden teorioiden perusteella siis olisi ratkaisevaa merkitystä naisten rikollisuuden kannalta.

Rikollisuus on yleisesti määritelty miehiseksi ominaisuudeksi, koska väkivaltaisuutta pidetään ensisijaisesti miehisenä piirteenä jo lajikehityksessä yleensä. Naisen piirteisiin liitetään yleensä passiivisuus, rauhallisuus ja vaarattomuus. Tämä käsitys jättää kuitenkin huomiotta ihmisen älykkyyden ja kyvyn oppia uutta. Sisäisen tai ulkoisen kontrollin lisäksi ihminen elää yleensä jatkuvan vuorovaikutuksen ja odotusten keskellä. Siten on mahdollista, että miehet oppivat aggressiivisuuden jo lapsena, se on opittua ja matkittua käytöstä, joka kuuluu perinteiseen miehen malliin. Naisia kohtaan asetetaan erilaisia odotuksia ja heiltä odotetaan tiettyä käytöstä. Tyttöjä neuvotaan jo nuorena selvittämään riitoja verbaalisesti eikä fyysistä voimaa käyttämällä, sekä ilmaisemaan enemmän tunteitaan.⁸⁰ On vaikea arvioida, ovatko nämä ominaisuudet aina sisäänrakennettuja eroja miesten ja naisten välillä vai ulkoisen ympäristön ja muiden odotusten kehittämiä.

4.5 Vihan ilmaiseminen ja viha tunnetilana

Sekä oikeustieteellisessä kirjallisuudessa että naistutkimuksessa on käsitelty paljon naisiin kohdistuvaa väkivaltaa; raiskauksiin liittyviä lakimuutoksia ja rangaistuksia, perheväkivaltaa ja tasa-arvoa. Naisten väkivaltarikollisuutta on läpi historian selitetty erilaisin keinoin, joko biologisilla ominaisuuksilla, hysterialla ja mielenheikkoudella. Naisten tekemät raa'at rikokset herättävät tänäkin päivänä eri tavalla huomiota kuin miesten. Uutisoinnista mieleen jäävät esimerkiksi potilaan murhasta elinkautiseen tuomittu nokialainen sairaanhoitaja, sekä Ulvilan surmatapaus, jossa uhrin vaimon osuutta tapahtumiin käsiteltiin useamman vuoden ajan. Olisiko käsittely ollut yhtä pitkä ja epäselvä, mikäli tekijä olisi ollut aviomies? Miehillä aggressiivisuuden ja vihan tunteet ja niiden esilletuominen on aina ollut sallitumpaa. Miehiä on myös pidetty kykeneväisempinä väkivaltatekoihin jo pelkästään ruumiinrakenteensa ja luonnollisen

⁸⁰ Bartol 1980. s. 281-283

voimakkuutensa takia. Jo Cesare Lombroso teoksessaan ”*Criminal Man*” oletti väkivaltarikoksia tehneiden naisten olevan biologisilta ominaisuuksiltaan lähempänä miehiä kuin normaalia naista.

Viha ja aggressio eivät kuitenkaan enää ole vain miehille ominaisia tunteita. Naisille niiden esiintuominen on vain ollut aina kiellettyä. Epänormaaleina ja epäsovinnaisina tunteina ne on täytynyt tukahduttaa tai ainakaan niitä ei ole voinut ilmaista. Läpi historian naissukupuolta on aina pidetty enemmän intohimoisena, emotionaalisenä ja tunteidensa vallassa toimivana, sillä se oli perustana miehen asemalle naisen holhoojana. Käsitys on selvästi ristiriitainen ja kyse on pelkästään käyttäytymismalleista; viha määritellään monesti tunteista voimakkaimmaksi. Siinä missä viha on tunteena henkilökohtainen ja omaan ajatusmaailmaan rajautuva, aggressio määritellään keinoksi kanavoida tai purkaa vihan tunne ja siten se toimintana kohdistuu ulkomaailmaan.

Miehiä useammin naisten tunteet saattavat tulla esiin myös psykosomaattisina oireina. Tuija Nykyri on teoksessaan ”*Naisen viha*” tutkinut naisten kokemia vihantunteita ja niiden ilmaisemista haastattelemalla useita eri-ikäisiä naisia. Eri sukupolvien välillä on huomattavissa selkeitä eroja vihan tunteiden kontrolloinnissa ja ilmaisemisessa. Vanhempi sukupolvi (haastatteluissa 70–85-vuotiaat) väheksyivät omia vihantunteitaan ja kertoivat niistä vain vähän ja hieman häpeillen.

Kodin yhtenäisyyden ja ehjän ulkokuoren säilyttäminen oli tärkeää. Myös kasvatuksessa oli aikanaan tuotu selvästi esiin ero tyttöjen ja poikien sekä näille sopivan käyttäytymisen välillä. Samoissa haastatteluissa nuoremmat naiset käsittelivät tunteitaan eri tavoin. He analysoivat omia tuntemuksiaan ja niiden ilmaisua tarkemmin, välillä myös hieman puolustellen. Heidän näkökulmansa asiaan oli myös enemmän henkilökohtainen, eikä ottanut huomioon ulkopuolisten mielipiteitä tai arvostelua. Miehille vihan tunteen purkaminen ruumiillisella väkivallalla, esimerkiksi riidellessä on, jos ei hyväksyttävämpää, niin ainakin oletettavampaa.⁸¹

⁸¹ Nykyri 1998. s. 153-176

5. NAISRIKOLLISTEN LUKUMÄÄRÄSTÄ

5.1 Lukumäärällinen vaihtelu ja yhteiskunnan muutokset

Arvioitaessa naisrikollisten määrän muutoksia 1960 -luvulta lähtien, moni tutkimus tulee samaan lopputulokseen. Naisrikollisten määrä eri rikoskategorioissa, kuten omaisuusrikoksissa tai rattijuopumuksissa on kasvanut ja keskeisimmät syyt muutokselle ovat samat. Muuttoliike maalta kaupunkeihin, monipuolisemmat mahdollisuudet rikosten suorittamiseen, uusien kulutushyödykkeiden määrä ja erityisesti nuorilla ikäryhmillä sosiaalinen paine niiden omistamiseen saavat rikkomaan lakia helpommin. Lisääntynyt alkoholin kulutus myös naisten keskuudessa on olennainen tekijä rikollisuuden taustalla.

Rikollisuuden määrän vaihtelu on läpi historian ollut sidoksissa yhteiskunnan muutoksiin, molempien sukupuolten kohdalla. Teollistuminen, yhteiskunnan rakennemuutokset, sodat sekä viimeisimpänä aborttilainsäädännön uudistuminen ovat näkyneet rikollisuuden määrää ja laatua kuvaavissa tilastoissa mutta vielä 2000 – luvulla vastaavia muutoksia ei ole tutkimuksissa eritelty. Yhteiskunnallisten muutosten aiheuttamat mahdolliset vaikutukset ovat yleensä selvästi huomioitavissa vasta jälkeenpäin. Varhaisemmat naisrikollisuuden määrää käsittelevät tutkimukset selittävät määrällisiä muutoksia lähes aina yhteiskunnallisten muutosten kautta.

Yksi huomattavista yhteiskunnallisista muutoksista oli ensimmäinen maailmansota, jonka vaikutukset ulottuivat useaan eri valtioon vuosina 1914 – 1918. Maailmansota muutti ensimmäisen kerran ratkaisevasti naisten asemaa, sillä miesten osallistuessa sotaa naiset ottivat vastuulleen aiemmin miehille kuuluneita tehtäviä ja alkoivat työskennellä enemmän myös kodin ulkopuolella. Oletettavasti naisten osallistuminen yhteiskunnan toimintaan ja työskentely miesten aloilla olisi tapahtunut joka tapauksessa, mutta hitaasti ajan kuluessa. Maailmansodan alkaessa muutos tapahtui olosuhteiden pakosta nopeasti ja tämä aiheutti muutoksen myös rikollisuuden määrää kuvaavissa tilastoissa.⁸²

⁸² Pollak 1950. s. 62

Naisrikollisuuden määrä laski takaisin normaalille, matalalle tasolle, mutta seuraavan nousun aiheutti jälleen toinen maailmansota. Esimerkiksi Englannissa ja Walesissa sotavuosina 1938 -1945 miesten rikollisuus oli huipussaan vuonna 1945, jolloin rikoksista tuomittujen määrä oli 45 prosenttia enemmän kuin ennen sotaa vuonna 1938. Naisten rikollisuuden määrä oli vuoteen 1945 mennessä jo laskenut korkeimmasta lukemastaan, mutta se oli silti 73 prosenttia korkeampi kuin vuonna 1938.⁸³ Englanti poikkeaa tilastoissa naisten osalta myös väkivaltarikosten ja seksuaalirikosten kohdalla sotavuosien aikana. Nämä teot pääsääntöisesti vähentyivät muissa maissa sodan aikana, mutta Englannissa ja Walesissa teot lisääntyivät selvästi omaisuusrikosten ohella. Yhtenä syynä voi olla se, että Englannin armeijan lisäksi maassa oli sotavuosien aikana myös huomattava määrä muiden maiden sotilaita.⁸⁴

Vaikka naisrikollisuus on määrältään vähäistä, sen tutkimus voi tuoda lisäarvoa rikollisuuden tutkimukselle yleensä osoittamalla eroavaisuuksia miesten rikollisuuteen ja sen tutkimukseen. Naisrikollisuuden tutkimus osoittaa monipuolisesti sekä kulttuuriin perustuvia, että yhteiskunnallisia eroavaisuuksia miesten ja naisten välillä eri aikakausina ja eri maissa. Erilaiset kasvatuserät tyttöjen ja poikien välillä, naisten osallistuminen yhteiskunnassa ja toimiminen miehille perinteisesti kuuluneilla aloilla, avioliiton ja uskonnon merkitys sekä perheen asema yhteiskunnassa ovat usein kulttuuriin sidonnaisia ja vaihtelevat esimerkiksi eri maiden ja kansalaisuuksien välillä. Myös naisten tasa-arvoisuus ja osallistumismahdollisuudet yhteiskunnassa vaihtelevat edelleen huomattavasti eri maissa vielä nykyäänkin joten vertailevaa tutkimusta voi tehdä usealla eri osa-alueella. Naisrikollisuuden tutkimus voi olla osaltaan huomattavasti moniulotteisempaa kuin yleinen rikollisuuden tutkimus.

⁸³ Pollak 1950. s. 65

⁸⁴ Pollak 1950. s. 75

5.2 Tasa-arvon näkyvyys lainsäädännössä

Naisrikollisten määrä on läpi vuosikymmenien ollut kuitenkin ratkaisevasti miesten lukumäärää pienempi ja siksi monet naisrikollisuuden tutkijat ovat arvioineet mahdollisia syitä tämän taustalla. Yhtenä vaikuttavana syynä on arvioitu olevan rikoksista seuraavien rangaistusten määrä ja laatu naisrikollisten kohdalla. Lainsäädäntö on Suomessa hyvin tasa-arvoinen miehiä ja naisia kohtaan, ja aiemmat eroavaisuudet eri sukupuolten kohdalla on lähes kokonaan poistettu, eikä rikoslakikaan enää erittele miehiä ja naisia teonkuvauksissaan lapsensurmaa lukuun ottamatta, jossa tekijänä voi olla vain lapsen äiti. Kohteleeke rangaistusjärjestelmä miehiä ja naisia eri tavoin?

Naisrikollisuuden tutkimuksessa keskustellaan usein lain sekä oikeusjärjestelmän tasa-arvoisuudesta miesten ja naisten välillä. Rikoslain mukaan esimerkiksi lapsensurma on teko, johon ainoastaan nainen voi syyllistyä. Ennen vuoden 1994 lakimuutosta rikoslain 20. luku käsitteli siveellisyysrikoksia ja ensimmäinen pykälä oli: "Joka pakottaa naisen sukupuoliyhteyteen väkivallalla taikka sellaisella uhkauksella, jossa pakottava vaara on tarjona, on tuomittava *väkisinmakaamisesta* vankeuteen vähintään kuudeksi kuukaudeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi – " Tässä tapauksessa väkisinmakaaminen nähtiin rikoksena, johon vain mies voi syyllistyä. Nykyisessä rikoslaissa luku 20 käsittelee seksuaalirikoksia ja sen ensimmäinen pykälä, joka koskee raiskausta, on nykyään sukupuolineutraali.

Yhtenä syynä on esitetty, että rangaistusjärjestelmä toimii valikoivasti ja miehillä on suurempi todennäköisyys tulla tuomituksi kuin naisilla. Monet kansalliset ja kansainväliset tutkimukset esittävät myös, että naisten tekemistä rikoksista suuri osa jää piiloon eivätkä naiset siksi tule tuomituksi yhtä usein. Teot voivat olla omaisuusrikoksia tai tapahtua perhepiirissä, jolloin ne jäävät helpommin piiloon kuin miesten teot. Naiset myös toimivat miehiä useammin teon yllyttäjinä tai avunantajina kuin varsinaisena tekijänä.⁸⁵ Näiden syiden tilastollista todenperäisyyttä on kuitenkin vaikea osoittaa varmasti ja siksi ne voivat toimia lähinnä oletuksina ja mahdollisina vaikuttajina. Kirjallisuuden, biologian ja kulttuurintutkimuksen huomioihin perustuen naisrikollisuuden yleismaailmalliset peruspiirteet ovat poikkeuksellinen petollisuus, tietynlaiset uhrit, kuten lapset, perheenjäsenet ja muut tuttavat. Nämä molemmat yleispiirteet vaikuttavat epäsuotuisasti

⁸⁵ Anttila 1984. s. 76-83

naisrikollisuuden havaitsemiseen ja vääristävät siten myös tilastointia.⁸⁶ Nämä naisen luonnetta kuvaavat stereotyyppiset piirteet olivat vielä 1950 – luvulla pohjana naisrikollisuuden tutkimuksessa ja niiden paikkansapitävyys arvioinnin kohteena. Tämä yhtenä syynä esitetty piilorikollisuus ei kuitenkaan voi selittää koko naisrikollisuuden määrän vähäisyyttä vaan todellisia syitä olisi etsittävä esimerkiksi talouden muutoksista, yhteiskunnassa vallitsevasta kulttuurista ja perinteisistä sukupuolirooleista.⁸⁷

5.3 Tasa-arvo rangaistusjärjestelmässä?

Eri tutkimuksissa on myös esitetty, että rangaistusjärjestelmä kohtelisi naisia eri tavalla kuin miehiä, minkä myös osa tuomittujen määrää eri vuosina kuvaavista tilastoista osoittaa selvästi. Naisten kohdalla syytteiden raukeaminen esimerkiksi riittävien todisteiden puuttuessa on yleisempää kuin miesten kohdalla. Pintapuolisesti tilastoja tutkittaessa huomioitavaa olisi myös esimerkiksi naisten tuomitseminen useammin ehdolliseen vankeuteen. Näitä eroavaisuuksia ei ole kuitenkaan Suomessa kattavasti tutkittu, joten todenmukaisia johtopäätöksiä ei voi tehdä pelkkien lukumäärien perusteella tuntematta varsinaisia tapauksia kauttaaltaan. Erot voivat selittyä jo pelkästään aiemmasta rikostaustasta johtuen, joka pelkästään lukumäärään perustuen voi olla miehillä yleisempää.⁸⁸

Oikeuskäytännön osalta on kiinnitetty huomiota syytteiden hylkäämiseen useammin naisten kohdalla. Kyseessä olisi esimerkiksi syytteiden hylkääminen toteennäyttämättöminä tai että naisille tuomittaisiin ylipäättään lievempiä rangaistuksia. Tilastokeskus on tilastoinut Suomessa vuosien 1895–1980 välillä tuomittujen suhteellista osuutta syytetyistä sekä naisten että miesten osalta. Tämän tilaston mukaan syytetyinä olleiden ja tuomittujen naisten prosentuaalinen määrä on ollut jatkuvasti miesten vastaavaa matalampi. Merkittävin ero on ollut vuonna 1910 jolloin syytetyinä olleista miehistä tuomittiin 71,5 prosenttia ja naisista 50,7 prosenttia eron ollessa 20,8. Vuodesta 1925 lähtien syytetyistä tuomittujen prosentuaalinen määrä on noussut selvästi mutta myös ero

⁸⁶ Pollak 1950. s. 14

⁸⁷ Anttila 1984. s. 79

⁸⁸ Anttila 1984. s. 79-80

tuomittujen naisten ja miesten välillä on kaventunut. Tilaston mukaan vuonna 1975 syytettyinä olleista tuomittiin 98,1 prosenttia eikä miesten ja naisten välillä ollut enää juurikaan eroa. Ero tuomittujen naisten ja miesten välillä oli enää 1,3 prosenttia. Vuoteen 1915 saakka syytteiden raukeaminen ja tuomitsematta jättäminen oli naisten kohdalla selvästi yleisempää, mutta ero on nykyään pienentynyt.⁸⁹

Vuosina 2003–2009 tapoista tuomituissa rangaistuksissa kärkeäoikeuksissa on ollut eroavaisuuksia miesten ja naisten välillä. Miehillä tuomitut rangaistukset ovat olleet naisten rangaistuksia pidempiä huolimatta siitä onko tekijällä ollut aikaisempaa rikostaustaa tai rikosrekisteriä. Erityisen huomattava ero on puoliso- tai kumppaniin kohdistuneissa tapoissa. Perhepiirin ulkopuolisiin kohdistuvissa teoissa tilanne on päinvastainen, niissä naisille tuomitut rangaistukset ovat keskimääräistä ankarampia. Henkirikosten osalta yleensä naisia tuomittiin ankarammin rikosnimikkeen valintaan perustuen. Naisia tuomittiin miehiä enemmän murhasta, mikä selittyy naisten tekojen suunnitelmallisuudella sekä sillä, että naisten kohdalla lukumäärällisesti useampi teko kohdistui lapsiin. Kyseisellä aikavälillä miehistä 19 prosenttia ja naisista 22 prosenttia sai murhatuomion, mutta pelkästään puoliso- tai kumppaniin kohdistuneista teoista miehet saivat tuomion murhasta 20 prosentissa tapauksista ja naiset ainoastaan kolmessa prosentissa tapauksista. Alioikeuksien antamat tuomiot siis vaihtelivat selvästi tällä aikajaksolla riippuen tekijän sukupuolesta ja henkirikoksen kohteesta.⁹⁰

Tuomituissa rangaistuksissa on huomattavissa vaihtelevuutta perustuen tekijän sukupuoleen ja rikoksen uhrin. Tämä voisi olla selitettävissä esimerkiksi sillä, että lähipiirin ulkopuolisiin kohdistuvaa väkivaltaa pidetään naisten osalta edelleen poikkeuksellisenä ja uhkaavana. Ehkä lähipiiriin, kuten puoliso- tai kumppaniin kohdistetuille teoille on helpompi löytää ”oikeutus” tai selvä motiivi, joka näkyy lieventävänä tekijänä tuomion ankaruudessa. Puoliso- tai kumppaniin kohdistuneessa väkivallassa yleinen syy ovat parisuhteen pitkäaikaiset ongelmat ja jopa väkivalta tai kiusaaminen. Edellä mainittuun tilastoon perustuen eroja rangaistuksissa aiheutti kuitenkin myös tekojen vaihteleva suunnitelmallisuus.

⁸⁹ Pösö 1987. s. 13-14

⁹⁰ Lehti 2013. s. 27

Tilastokeskuksen mukaan naisten osuus rikoksista rangaistuista on kasvanut tasaisesti vuodesta 1980 lähtien. Vuonna 2012 rikoksista rangaistuksen saaneita naisia oli 119 000 eli 23 prosenttia, kun taas lukumäärä vuonna 1980 oli 9 prosenttia. Esimerkiksi rikesakkojen osuus naisten kohdalla oli 26 prosenttia kaikista rikesakkomääräyksistä ja rangaistusmääräysten osuus naisten kohdalla oli 20 prosenttia koko määrästä. Oikeudessa tuomittujen naisten määrä vuonna 2012 oli 9800 eli 16 prosenttia kaikista tuomituista ja lukumäärä nousi 0,4 prosenttiyksikköä edellisestä vuodesta. Tilastokeskuksen mukaan naisten tuomiot olivat huomattavasti useammin sakkoja tai ehdollista vankeutta kuin yhdyskuntapalvelua tai ehdotonta vankeutta.⁹¹

⁹¹ Tilastokeskus: Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset 2012 s. 2

6. NAISTEN VÄKIVALTARIKOLLISUUS

6.1. Tilastollisesti

Tilastollisesti naisten rikollisuuden vähäisyys on yleismaallista ja tämä koskee naisten rikollisuutta myös kansainvälisellä tasolla. Ajanjaksolla vuodesta 1895 vuoteen 1980 naisten rikollisuus on miesten rikollisuuteen verrattuna kehittynyt tasaisemmin ja sen muutokset ovat liittyneet muutoksiin miesten rikollisuudessa, eli miesten rikollisuuden kasvu on saattanut näkyä myös naisten rikollisen käyttäytymisen lisääntymisenä. Naisten rikollisuuden määrälliset huippuvuodet ovat tällä ajanjaksolla ajoittuneet yhteiskunnallisten muutosten yhteyteen. Ensimmäinen ajoittui vuosisadan vaihteeseen, jolloin tiukat moraalisäännökset ja yhteiskunnan murrokset kuten teollistuminen lisäsivät lapsenmurhia ja sikiönlähdettämisiä. Syynä tähän oli pääosin muuttoliike maaseudulta kaupunkeihin ja uusien asuinkeskittymien syntyminen tehtaiden ympärille. Toinen määrällinen huippu rikostilastoissa ajoittuu vuosiin 1935 - 1945 ja sodasta johtuviin poikkeusoloihin. Näitä määrällisiä huippuja lukuun ottamatta naisten rikollisuuden kehitys on aina ollut miesten rikollisuutta tasaisempaa.⁹²

Naisten rikollisuus on tilastollisesti vähäistä, mutta ajoittain nousujohteista. Aikavälillä 1992 – 2012 naisten osuus syyllisiksi epäillyistä on kasvanut sekä omaisuusrikoksien että väkivaltarikoksien osalta. Vuonna 2012 rikoksista epäiltyjen naisten määrä oli 21 prosenttia epäillyistä, kun taas vuonna 1992 vastaava prosentuaalinen määrä oli vain 14 prosenttia.⁹³ Henkirikosten määrä kuitenkin vaihtelee selvästi ja vuonna 2012 henkirikosten määrä on ollut alhaisimmillaan kymmeneen vuoteen, sillä naisten tekemiä henkirikoksia tapahtui vain yhdeksän. Se on poikkeuksellisen vähän verrattuna vuoteen 2002, jolloin lukumäärä oli korkeimmillaan. Vuonna 2002 naisten tekemiä henkirikoksia tapahtui 24.⁹⁴

⁹² Pösö 1986. s. 4 ja 191-192

⁹³ Salmi & Salo 2013. s. 242

⁹⁴ Salmi & Salo 2013. s. 243

Naisrikollisuuden tutkimuksen kannalta vastaava tilanne on ollut myös Englannissa. Naisten rikollisuus on aina ollut määrältään vähäistä, mistä syystä sitä ei ole koskaan pidetty yhteiskunnallisesti merkittävänä ongelmana, kuten rikollisuutta yleensä. Tästä johtuen myös Englannissa merkittävimmät rikosoikeudelliset teoriat ja tutkimukset keskittyvät pitkään vain miesten rikollisuuden tutkimukseen. Naisrikollisuus määriteltiin samoin kuin Suomessa, eli sen historiallisen kehityksen kautta. Miesten rikollisuuden tutkimuksessa keskityttiin yksilöihin sekä sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin, eli rikollisuutta ja sen syitä tutkittiin laajemmalti, usealta eri kannalta. Naisrikollisuutta selitettiin lähes pelkästään biologian ja psykologian kannalta, sekä historiallisen näkemyksen kautta. Rikollisuus oli naisen perusluonteesta poikkeavaa käytöstä ja poikkeavaa käyttäytymistä arvioitiin pelkästään naisen perusluonteen kautta jättämällä yhteiskunnalliset muutokset sekä sukupuoliroolien kehittyminen täysin huomiotta.⁹⁵

6.2 Kansainvälisesti

Naisrikollisuuden tutkimuksessa lähestytään kuitenkin käännekohtaa myös kansainvälisellä tasolla. Tasa-arvoisuuden lisääntyessä naiset ovat ilmestyneet myös rikostilastoihin miesten rinnalle yhä useampaan eri kategoriaan, laajentaen asemaansa "toisen luokan rikollisista" prostituution, varastelun ja satunnaisten väkivaltarikosten ulkopuolelle.⁹⁶

Muutokset rikollisuudessa johtuvat talouden, politiikan, lääketieteen ja teknologian kehityksestä ympäri maailmaa, naiset toimivat yhä useammin perinteisesti miehille kuuluneissa ammateissa ja toimivat myös tutkijoina luomassa uutta naistutkimusta. Naisten ottaessa yhä enemmän osaa yhteiskunnan eri toimintoihin ja mahdollisuuksien laajentuessa, sama muutos tapahtuu myös rikostilastoissa. Vaikka miehet tekevätkin edelleen enemmän rikoksia, naisten rikollisuus alkaa lähentyä tekotavoiltaan ja mittasuhteiltaan miesten rikollisuutta myös kansainvälisissä tilastoissa.⁹⁷

⁹⁵ Eaton 1986. s. 5

⁹⁶ Adler 1980. s. 150

⁹⁷ Adler 1980. s. 153

Naisten tekemien rikosten lukumäärä tulee tuskin kuitenkaan koskaan saavuttamaan täysin miesten vastaavia lukumääriä. Selviä eroavaisuuksia tulee jatkossakin olemaan varmasti myös eri maiden välillä. Eroavaisuudet esimerkiksi Pohjoismaiden ja Yhdysvaltojen välillä ovat jatkossakin huomattavia johtuen erilaisesta väestörakenteesta ja väestön määrästä.

Englannissa ja Walesissa aikavälillä 1961–1971 naisten prosentuaalinen osuus koko tuomittujen määrästä nousi 13,5 prosentista 14,5 prosenttiin sekä naisten osuus henkirikosten tekijöinä samalla aikavälillä nousi 1,53 kertaiseksi. Saksassa naisrikollisten prosentuaalinen osuus nousi vuosien 1963 - 1970 aikana 15,4 prosentista 17,1 prosenttiin. Norjassa vuoteen 1958 saakka naisrikollisten osuus ei koskaan ollut noussut yli 4 prosenttiin koko määrästä, mutta tällä hetkellä naisten osuus tuomittujen rikollisten kokonaismäärästä on noin 10 prosenttia.⁹⁸ Verrattuna muihin Länsi-Euroopan maihin, Suomessa tehtyjen henkirikosten määrä on noussut 1950 -luvulta lähtien ja on edelleen poikkeuksellisen korkea verrattuna muihin länsimaihin.⁹⁹

Kuitenkin myös kansainvälisellä tasolla suurin osa naisten tekemistä rikoksista painottuu ryöstöihin ja varkauksiin eikä henkirikoksiin. Tilastoissa näkyvät muutokset ja naisrikollisuuden kasvu painottuu siten pääsääntöisesti taloudellisen aseman parantamiseen liittyviin rikoksiin eikä väkivaltarikollisuuden kasvussa voida nähdä tilastollisesti yhtä suuria muutoksia kansainväliselläkään tasolla. Vertailuna Suomeen, naisten määrä rikoksesta syytetyistä on pysynyt noin viidessä prosentissa vuodesta 1950 lähtien.¹⁰⁰

6.3 Tilastolliset erot miesten ja naisten välillä

Väkivaltarikoksella tarkoitetaan henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia, joihin kuuluvat mm. henkirikokset, pahoinpitelyt ja kuolemantuottamusrikokset. Poliisin tietoon tulleen rikollisuuden tilastoinnin mukaan vuodesta 1980 vuoteen 2000 rikoksiin syyllisiksi epäiltyjen naisten lukumäärä

⁹⁸ Adler 1980. s. 154-157

⁹⁹ LaFree, Drass 2001. s. 19

¹⁰⁰ Adler 1980. s. 153 ja 157

on ollut lievässä kasvussa, mutta lukumäärä ei ole koskaan noussut edes 100 000 epäiltyyn vuodessa. Miesten kohdalla korkeimmat lukumäärät ovat vaihdelleet 400 000 ja 600 000 välillä vuosittain.¹⁰¹

Naisten ja miesten kokeman väkivallan osalta vuosina 1980 - 2009 merkittävimmät erot ovat tekijän ja uhrin välisessä suhteessa. Miehiin kohdistuneessa väkivallassa tekijä on yli puolessa (51 %) tapauksista ollut tuntematon, kun taas naisiin kohdistuneessa väkivallassa tekijä on tuntematon 37 prosentissa tapauksista. Huomioitavaa on, että molempien osalta toiseksi yleisin tekijä on joko tuttava tai uhrin muuten entuudestaan tuntema henkilö. Tekijänä on tuttava molempien osalta 33 prosentissa tapauksista. Erona miesten ja naisten välisessä tilastossa on myös suhde kumppaniin tai entiseen kumppaniin. Miesten osalta tekijänä oli kumppani tai entinen kumppani vain kuudessa prosentissa kokonaismäärästä, kun taas naisilla vastaava tekijä oli 11 prosentissa tapauksista.¹⁰²

Myös motiivit teolle vaihtelevat naisten ja miesten välillä. Motiiveja on eritelty vuosien 2003 – 2011 välillä tapahtuneiden tekojen osalta. Tällä ajanjaksolla naisten yleisimpänä motiivina olivat parisuhteen ongelmat, toiseksi yleisimpänä kiusaamissuhteesta vapautuminen ja kolmantena alkoholin vaikutuksen alaisuus. Miehillä yleisin motiivi ajanjaksolla oli alkoholin vaikutuksen alaisena toimiminen, mutta motiivina esiintyi myös mustasukkaisuutta. Naisten teoista suunnitelmallisiksi oli arvioitu suurempi osa teoista kuin miehillä ja sama tilanne oli itsepuolustusellisia piirteitä omaavien tekojen osalta.¹⁰³

6.4 Kuoleman aiheuttanut lähisuhdeväkivalta

Olli Hurtta on Poliisiammattikorkeakoulussa valmistuneessa tutkimuksessaan kartoittanut kuoleman aiheuttanutta lähisuhdeväkivaltaa Suomessa vuosina 1995–2001. Tilastoiden lähteenä on käytetty poliisin tutkinta- ja virka-apujärjestelmää. Tämän aikavälin sisällä on huomioitavissa muutamia

¹⁰¹ Honkatukia 2001. s. 140 (Optula)

¹⁰² Sirén, Aaltonen & Kääriäinen 2010. s. 19 (Optula)

¹⁰³ Lehti 2013. s. 13

tilastollisia eroja miesten ja naisten iän, rikoskäyttäytymisen ja surmatapojen välillä. Naisrikollisten ikäjakauma on hieman miesten vastaavaa laajempi ja naiset tekevät surmatekoja vanhemmalla iällä kuin miehet. Valitulla ajanjaksolla surmatekoja tehneet naiset olivat enemmistöltään 40 - 44 - vuotiaita, jolloin prosentuaalinen osuus on noin 28,5. Vertauskohtana miesten vastaavaan ikäryhmään, prosentuaalinen osuus on vain 15. Uhrien tilastolliseen ikään vaikuttivat naisten tekemät lapsensurmat, jotka laskivat naisten uhrien keskimääräistä ikäjakaumaa. Kyseisellä aikavälillä naiset surmasivat yhdeksän alle yksivuotiaista lasta kun taas tekijänä oli isä vain kolmessa tapauksessa.¹⁰⁴

Huomioitava on kuitenkin ero lapsensurmien lukumäärässä verrattuna Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen rikollisuustilannetta kuvaaviin tutkimuksiin. Vuoden 2001 tutkimuksessa mainitaan lapsensurmien lukumääräksi seitsemän vuosien 1995 - 2001 välillä.¹⁰⁵ Olli Hurtan tutkimuksen suuremman lukumäärän selitykseksi mainitaan, että osa teoista on poliisin osalta merkitty ylös murhina, tappoina tai surmina, vaikka teonkuvauksen perusteella ne voitaisiin luokitella lapsensurmiksi.¹⁰⁶

Tutkimus vahvistaa myös Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen rikollisuutta kuvaavien tutkimusten osoittaman huomion; alkoholin kulutuksen kasvu on jo useamman vuoden ajan ollut sidoksissa suomalaisiin henkirikoksiin sekä miesten että naisten osalta. Vuosien 1995 - 2001 tilastoiden mukaan alkoholi on ollut osallisena suurimmassa osassa teoista. Tekijöistä selvästi yli puolet oli alkoholin vaikutuksen alaisena, eikä eroa miesten ja naisten välillä juuri ole ollut. Miesten prosentuaalinen osuus oli 62,8 ja naisilla vain muutamaa prosenttiyksikköä matalampi, eli 58,5.¹⁰⁷

Naisten väkivaltarikollisuudessa ajankohtaista on sen tasa-arvoistuminen suhteessa miesten väkivaltarikollisuuteen. Naisten tekojen ei oleteta enää johtuvan yksiselitteisesti esimerkiksi itsepuolustuksesta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen rikollisuutta kuvaavien tutkimusten perusteella pahoinpitelyrikosten määrä Suomessa on ollut pitkään nousussa, mikä selittyy osaltaan

¹⁰⁴ Hurta 2002. s. 35-37 ja 41-42

¹⁰⁵ Kivivuori, Aromaa 2002 s. 11 (Optula)

¹⁰⁶ Hurta 2002. s. 42

¹⁰⁷ Hurta 2002. s. 38

alkoholin kulutuksen kasvamisena.¹⁰⁸ Henkirikoksen tekijät sekä uhrit ovat yhä useammin työttömiä tai syrjäytyneitä sekä alkoholin tai muiden päihteiden ongelmakäyttäjiä.¹⁰⁹ Myös naisten osalta tekojen tausta ja tapahtumahetki noudattavat yhä useammin samaa mallia. Tekovälineenä saattaa olla puukko tai muu esine, teko tapahtuu kuristamalla, hukuttamalla tai pahoinpitelemällä. Vuosien 1995–2001 väliin ajoittuvan tutkimuksen mukaan surmatekoja tehneistä naisista yli puolet (56 %) käytti teräasetta, toiseksi eniten käytettiin ampuma-asetta. Erityisesti alaikäisiin lapsiin kohdistuneet teot tapahtuivat yleisesti tukehduttamalla tai hukuttamalla.¹¹⁰

Erityispiirteinä naisten tekemissä henkirikoksissa on se, että kohteena on yli puolessa tapauksista oma aviopuoliso tai seurustelukumppanit, kun taas miehillä yleisin kohde on ystävä tai muu tuttava. Toiseksi eniten naisten tekemien henkirikosten kohteena ovat omat lapset, joihin on kohdistunut 30 prosenttia kaikista tilastoiduista naisten tekemistä henkirikoksista. Kuitenkin naisten tekemien henkirikosten määrä on vaihdellut runsaasti eri vuosina; alimmillaan se oli vuonna 1983, jolloin henkirikoksesta epäiltyjen naisten määrä oli neljä. Vuonna 2002 henkirikoksista epäiltyjä naisia oli 24. Vuonna 2004 22 naista oli epäiltynä murhasta, taposta tai surmasta, mutta koko vuoden osalta tämä oli vain 14 prosenttia näistä rikoksista epäiltyjen lukumäärästä.¹¹¹ Uusintarikollisuuden osalta naisten ja miesten välillä ei ole suurta eroa. Seuraava teko tapahtuu todennäköisemmin pian vapautumisen jälkeen ja uusintarikollisuutta esiintyi useammin nuorempien kuin vanhempien rikosentekijöiden kohdalla.

¹⁰⁸ Sirén 2012. s. 13 (Optula 2011)

¹⁰⁹ Lehti, Kivivuori 2012 s. 38 (Optula 2011)

¹¹⁰ Hurtta 2002. s. 55

¹¹¹ Honkatukia 2005. s. 190 (Optula 2004)

7. LAPSENSURMAT

7.1 Lapsenmurha ja raskauden keskeyttäminen

Lapsenmurha oli yksi naisten yleisimmistä rikoksista aina keskiajalta lähtien, mutta määrällisesti niitä tilastoitiin eniten 1800-luvun aikana. 1900-luvun taitteeseen saakka naisille tuomituista rangaistuksista suurin osa johtui lapsenmurhasta. Lapsenmurhaksi kutsuttiin tekoa, jossa nainen oli salannut raskautensa, synnyttänyt salassa ja lapsi oli kuollut tämän seurauksena. Todisteeksi riitti, lapsen kuolema tällaisissa olosuhteissa, varsinaista surmatekoa ei tarvinnut osoittaa. Lapsenmurharikoksiin liittyi poikkeuksellinen ankaruus, muissa rikoslaissa määritellyissä teoissa tuli nimenomaisesti osoittaa ja todistaa tapahtunut seuraamus, mutta lapsenmurhaan syyllistymiseen oli tosiasiassa riittävää pelkkä oletamus ja olosuhteet.¹¹²

Lapsenmurhaksi kutsuttiin nimenomaisesti aviottomien naisten tekemiä rikoksia ja sen tekijäksi, kuten edelleen, määritellään nainen. Avioliitossa tehty rikos käsiteltiin tavallisena murhana. Naimattomalle naiselle raskaus oli suuri häpeä ja teki myöhemmän avioitumisen lähes mahdottomaksi. Vastasyntyneen lapsen surmaaminen oli siten yleisempää kuin sitä vanhemman lapsen. Tapahtuneiden lapsenmurhien todellista määrää oli vaikea tilastoida, sillä osa teoista ei välttämättä koskaan tullut esiin. Myös lapsenmurhan määritelmä oli laaja, vuoden 1889 lain mukaisesti teko saattoi tapahtua myös heitteillejättönä tai hoidon laiminlyöntinä.

Vuoden 1889 rikoslaissa lapsenmurhaan tai sikiön abortoimiseen suhtauduttiin ankarasti. Lain määritelmässä raskaus määritellään ”luvattomasta sekaannuksesta alkaneeksi” ja teko joko synnytyksen aikana tai heti sen jälkeen tapahtuvaksi käsiksi käymiseksi, hoidon laiminlyönniksi tai heitteillejätöksi. Osallista tekoon rangaistiin yhtä ankarasti kuin osallista murhaan tai tappoon. Rangaistuksena lapsenmurhasta oli kuritushuonetta vähintään kaksi ja enintään kymmenen vuotta. Myös yritystä pidettiin rangaistavana.¹¹³

¹¹² Pylkkänen, Nousiainen 2001. s. 160

¹¹³ Suomen Suuriruhtinaanmaan rikoslaki 1889, 22:1

Raskauden keskeyttämisestä annettu tuomio saattoi olla kuritushuonetta enintään neljä vuotta tai vankeutta vähintään kuusi kuukautta. Huolimattomuudella aiheutettu sikiön kuolema tuomittiin kuolemantuottamuksena. Jos raskaana olevaa naista avusti abortin teossa ja otti tästä maksua, menetti kansalaisluottamuksensa ja kuritushuonerangaistus saattoi olla enimmillään jopa kuusi vuotta. Jos raskauden keskeyttäminen tapahtui vastoin naisen tahtoa, rangaistusmaksimi oli kahdeksan vuotta kuritushuonetta. Rikoslaisissa huomioitiin siis myös sikiön kuolema muutoin kuin naisen omasta tahdosta. Jos pahoinpiteli raskaana olevaa naista ja siten aiheutti sikiön kuoleman, tuomittiin myös kuritushuonerangaistukseen tai vankeuteen. Rangaistavaa oli myös, mikäli naisen vanhemmat, tai isäntä tai emäntä eivät antaneet apua tai tarvittavaa hoitoa synnytyksessä tai sen jälkeen ja tällä aiheuttivat lapsen kuoleman.¹¹⁴

Käytännössä naisella ei ollut oikeutta määrätä omasta ruumiistaan. Mikäli nainen eli avioliitossa, pidettiin äitiyttä itsestäänselvyytenä. Rikoslain säädösten mukaisesti sikiönlähdettämistä ja lapsenmurhaa koskevia säädöksiä voitiin lievempinä säännöksinä soveltaa, jos nainen eli tunnustetussa parisuhteessa luvallisesti. Aviottomien naisten kohdalla oli siten mahdollista soveltaa ankarampia säädöksiä ja oman lapsen surmaaminen saattoi täyttää myös tapon tai murhan tunnusmerkistön. Rikoslain mukaan lapsenmurhaa koskevia säädöksiä ei saanut soveltaa naiseen, jonka oikeus oli julistanut makaajan aviovaimoksi tai jotka olivat menneet naimisiin keskenään.

Osassa tapauksista naisen köyhyys vaikutti tuomittavuuteen ja rangaistukseen lieventävänä tekijänä. Nainen saattoi surmata lapsensa, mikäli uskoi, ettei pysty elättämään lasta. Yleisesti lapsia pidettiin kuitenkin toivottuina, sillä he auttoivat aikuisina vanhempien elatuksessa ja osallistuivat myös jo lapsina työnteekoon kotona. Lapsenmurha oli moraalisesti kuitenkin aina paheksuttava teko, jota ei voinut koskaan täysin hyvittää ja uskonto tuomitsi lapsenmurhaajan ikuisen helvettiin. Oman lapsen murhaaminen oli vastoin naisen perimmäistä roolia, äitiyttä, eikä sen syytä ymmärretty.

1700 -luku ja valistuksen aika alkoivat muuttaa käsitystä lapsenmurharikoksista. Kesti kuitenkin jälleen pitkään ennen kuin nämä asennemuutokset alkoivat näkyä lainsäädännössä. Aikaisempaa lainsäädäntöä pidettiin ehdottomasti liian ankarana ja nainen nähtiin nyt olosuhteiden uhrina eikä varsinaisina rikoksentekijöinä. Valistusajattelijoiden mielestä nainen joutui olosuhteiden pakosta

¹¹⁴ Suomen Suuriruhtinaanmaan rikoslaki 1889, 22:3-7

valitsemaan joko lapsensa surmaamisen tai julkisen nöyryytyksen. Huomiota kiinnitettiin myös naisen poikkeukselliseen mielentilaan raskauden ja synnytyksen aikana.¹¹⁵

7.2 Rangaistuskäytännön kehityksestä

1600-luvun kirkkolaissa sekä vuoden 1734 lain mukaisesti lapsensurmasta tuomittiin kuolemanrangaistukseen ja käytäntö lieventyi vasta 1800-luvun puolivälissä. Rangaistuskäytännöt olivat kuitenkin vaihtelevia. Naisen sosiaalisen aseman ja arvon menetyksen lisäksi häpeärangaistukset sekä maallisen oikeuden että kirkon osalta olivat raskaita. Ensimmäistä kertaa tapahtuneesta salavuoteudesta tuomittiin sakkoon, joka varojen puutteessa oli mahdollista suorittaa vankeudella. Maallisen oikeuden lisäksi myös kirkko tuomitsi rangaistuksia. Tietyn sakkosumman lisäksi tuomittiin häpeärangaistuksia. Koko seurakunnan edessä suoritetusta julkisesta ripistä siirryttiin myöhemmin yksityiseen rippiin, jonka tarkoitus oli mahdollisesti helpottaa naisen asemaa ja estää naista surmaamasta aviotonta lastaan. Vuonna 1750 annetulla määräyksellä yritettiin ennaltaehkäistä lapsensurmia puuttamalla yleisesti salaa tapahtuviin synnytyksiin. Lähiomaisten tai muiden, jotka olivat tietoisia raskaudesta, tuli rangaistuksen uhalla ilmoittaa raskaudesta.¹¹⁶

Vuoden 1734 lakia uudistettaessa valistuksen ideologiaa kannattanut Ruotsin kuningas Kustaa III ehdotti jo kuolemanrangaistuksen lakkauttamista, mutta tuolloin ehdotus johti vain rangaistuskäytännön osittaiseen lieventymiseen. Kuolemanrangaistuksen edellytyksenä oli, että teko voitiin todistaa tarkoitukselliseksi. Tuomittuja rangaistuksia lapsenmurhasta olivat mm. kuritushuonerangaistus, karkottaminen Siperiaan tai pakkotyöhön tuomitseminen.¹¹⁷ Kustaa III lievensi kuitenkin vuonna 1778 kirkon tuomitsemia häpeärangaistuksia naisen asemaa helpottaakseen. Hän määräsi, ettei pappi saanut ilmiantaa ripittäytynyttä naista, joka oli synnyttänyt aviottoman lapsen, eikä häntä saanut erottaa seurakunnasta. Myöskään raskaana olevaa naista ei

¹¹⁵ Pyllkkänen, Nousiainen 2001. s. 160

¹¹⁶ Verkko 1949. s. 42-43

¹¹⁷ Myhrberg 1976. s. 50-51

saanut enää ilmiäntää, kuten vuoden 1750 määräyksessä oli edellytetty.¹¹⁸ Vielä 1800-luvulla käsitys naisen synnytyksenjälkeisestä masennuksesta oli suhteellisen vieras ja on vaikea arvioida kuinka suuri osa teoista johtui pelkästään masennuksesta. Oletettavasti naisen aseman tasa-arvoistuesssa 1800-luvulta 1900-luvulle saavuttaessa, pelkkä häpeä aviottomasta lapsesta ei ollut jokaisessa tapauksessa keskeisin syy.

7.3 Lainsäädännön kehityksestä

Vuonna 1870 voimaantullut asetus muutti lapsenmurhasta tuomittavan rangaistuksen kuolemantuomiosta kuritushuonetuomioksi. Vuoden 1889 rikoslaissa kuritushuonetuomio oli kahdesta vuodesta kymmeneen vuoteen, mutta rikoslain vuoden 1914 uudistuksen jälkeen lapsenmurhasta tuomittava rangaistus oli kolmesta kuukaudesta kahdeksaan vuoteen.¹¹⁹ Myös rikosnimikettä on muutettu lainsäädännössä useampaan kertaan. Vuonna 1970 ”lapsenmurha” muutettiin ”lapsentapoksi”. Seuraavan kerran rikosnimikettä vaihdettiin vuoden 1995 rikoslain muutoksessa. Aiemman lain mukainen ”lapsentappo” muutettiin ”lapsensurmaksi”. Ajantasaisessa lainsäädännössä lapsensurmaa käsittelevän pykälän taustalla on jo käsitys naisen alentuneesta syyntakeisuudesta sekä tieteellisesti todistetusta masennuksesta tai uupumuksesta, jonka taustalla voivat olla myös hormonaaliset syyt. Lapsensurmasta säädetään rikoslain 21:4 pykälässä, jossa teon kuvauksessa määritellään synnytyksestä johtuva uupumus ja ahdistus. Rangaistus on neljästä kuukaudesta neljään vuoteen vankeutta.¹²⁰

Vasta vuonna 1950 Suomessa säädettiin erikseen myös raskaudenkeskeytyksestä. Abortti oli tuolloin mahdollista tehdä tietyin edellytyksin, lain mukaisesti siis jos äidin henki oli vaarassa, lapsi oli sairas tai mikäli raskaus oli seuraus raiskauksesta. Myöhemmin 1970-luvulla säädetty uusi entistä vapaampi aborttilaki vähensi laittomien raskaudenkeskeytysten määrää merkittävästi. Tämä laki perustui jo käsitykseen siitä, että naisella on oikeus määrätä omasta ruumiistaan. Raskauden

¹¹⁸ Verkko 1949. s. 43

¹¹⁹ Hannula 1981. s. 85-179

keskeyttämistä sääntelevän lain kolmessa ensimmäisessä pykälässä määritellään tilanteet, joissa raskaus voidaan ”naisen pyynnöstä keskeyttää”. Lain määrittelemiä tilanteita ovat esimerkiksi terveydellinen haitta lapsen äidille, äidin elämäntilanne ja mielenterveys, ikä (alle 17 tai yli 40 vuotta), lapsen mahdollinen sairaus tai vamma tai mikäli raskaus on alkanut rikollisesta teosta. Uusi laki huomioi enemmän siis myös äidin elämäntilannetta, ikää ja mielenterveyttä eikä pelkästään tapahtunutta rikosta tai terveydellistä haittaa.

Abortti oli kielletty lailla pitkään myös Englannissa. Vuonna 1803 abortti mainittiin ensimmäisen kerran lakisääteisenä rikoksena kun taas tätä aikaisemmin tapaukset ratkaistiin tapaoikeuteen perustuen. Vuodesta 1861 lähtien Englannissa laittoman abortin rangaistussääntely oli ankarinta koko Euroopassa, ja maksimirangaistus tästä teosta oli elinikäinen vankeus.¹²¹ Käytännössä tilanne Englannissa vastasi Suomea, abortteja oli vaikea tutkia ja todeta vaikka laittomia abortteja tiedettiin tapahtuvan jatkuvasti.

Uskonto määritteli voimakkaasti suhtautumista aborttiin, samalla tavoin kuin Suomessa 1600-luvulta lähtien. Englannissa roomalaiskatolinen kirkko tuomitsi sen ihmiselämän tuhoamisena ja abortti nähtiin naisen äidinroolin vastaisena. Käytännössä suhtautuminen aborttiin oli vastaavanlainen kuin Suomessa, abortti hyväksyttiin tekona helpommin, mikäli nainen oli nuori ja naimaton ja lapsi oli saanut alkunsa esimerkiksi raiskauksen tai inestin seurauksena. Tässä tapauksessa nainen nähtiin enemmänkin uhrina, kun taas naimisissa olevalle naiselle lasten hankkiminen oli pääsääntöisesti aviollinen velvollisuus eikä vapaaehtoinen valinta.¹²²

Muutama vuosi ennen Suomen raskauden keskeyttämistä käsittelevän lain uudistamista, vuonna 1967, myös Englannissa uudistettiin raskauden keskeyttämistä sääntelevää lakia. Vuoden 1967 laki mahdollisti raskauden lääketieteellisen keskeytyksen, mikäli kaksi lääkäriä oli asiasta yhtä mieltä ja raskaus aiheuttaisi hengenvaaran äidille tai vaarantaisi tämän psyykkisen tai fyysisen terveyden. Raskauden keskeyttäminen voitiin tehdä myös, mikäli oli mahdollista, että syntyvä lapsi olisi esimerkiksi vaikeasti vammainen. Edellytykset raskauden keskeyttämiselle määritellään heti lain ensimmäisissä pykälissä.

¹²¹ Brookes 1988. s. 22

¹²² Brookes 1988. s. 7-8

7.4 Lapsensurmien lukumääriä 2000 -luvulla

Lapsensurmatapauksien määrä on merkittävästi vähentynyt 2000 -luvulla. Vuosina 1970 - 1996 tilastoitiin Suomessa 97 lapsensurmaa, mutta vuosina 2001 - 2004 vain yksi.¹²³ Aikaisemmin lapsensurman kohteena oli yleensä vastasyntynyt lapsi, mutta viime vuosina henkirikoksen kohteena ovat olleet myös vanhemmat lapset ja kyse on voinut olla laajennetusta itsemurhasta, jossa äiti surmaa itsensä teon jälkeen. Määrällisesti pieniin lapsiin kohdistuneet surmat ovat toistaiseksi vähentyneet. 1950- luvulla alle yksivuotiaita surmattiin 14,9 jokaista vuotta kohti, 1990 -luvulla vastaava lukumäärä jokaista vuotta kohti oli laskenut 1,6 asti ja 2000 -luvulla lukumäärä oli enää 0,6.¹²⁴ Määrät vaihtelevat kuitenkin edelleen, vuosina 2003 - 2007 poliisin tietoon tuli kolme lapsensurmaksi luokiteltua tekoa ja vuosina 2008 - 2012 lukumäärä oli kuusi.¹²⁵ Lapsensurmiksi luokiteltujen tekojen määrä on vähäinen. Yleisesti alaikäisiin lapsiin kohdistuvien tekojen määrä on kuitenkin vertailussa huomattavasti suurempi. Vuosien 2006 - 2012 välillä alle 15 -vuotiaita lapsia surmattiin 49 ja tekijänä oli äiti 61 prosentissa tapauksista.¹²⁶

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tilastoinnin mukaan naiset ovat yhä enemmän mukana "ryyppyporukoissa" ja aikuisiin kohdistuvat surmateot tapahtuvat naisten tekeminä myös yhä useammin alkoholin vaikutuksen alaisena. Tähän verrattuna lapsensurmat ovat edelleen poikkeus. Niissä tekijä on hyvin harvoin alkoholin vaikutuksen alaisena. Taustalla on useammin mielenterveyden ongelmia. Yli puolet (68 %) mielentilatutkimuksessa tutkituista lapsensa surmanneista naisista oli ollut psykoottisia.¹²⁷

¹²³ Haapasalo, Petäjä 1999. s. 127-161 ja Honkatukia 2005. s. 189

¹²⁴ Lehti, Kivivuori 2008. s. 23

¹²⁵ Lehti, Kivivuori 2013. s. 18

¹²⁶ Lehti 2013. s. 14

¹²⁷ Putkonen 2003. s. 28

7.5 Lapsiin kohdistuneet surmateot Englannissa ja Walesissa

Englannissa ja Walesissa vuosina 1970 - 1975 tehty tutkimus perustui 89 tapaukseen, joissa nainen oli surmannut tai yritti surmata lapsensa. Tapausten todellinen lukumäärä oli 104, mutta osa näistä tapauksista oli liian epäselviä tutkimuksen pohjatiedoksi ja osa kohdistui yli 16-vuotiaisiin lapsiin, joten nämä tapaukset oli jätetty tutkimuksen ulkopuolelle. Surmatekojen syinä oli suurimmassa osassa tapauksista pahoinpitely, esimerkiksi äkkipikaistuksissa (36 tapausta), seuraavina mielenterveyden ongelmat, kuten masennus, psykoottisuus ja persoonallisuuden häiriöt (24 tapausta), vastasyntyneen surmaaminen (11 tapausta), kosto esimerkiksi puolisoa kohtaan, jossa lasta käytetään välineenä (9 tapausta), ei-toivotun lapsen surmaaminen, joko passiivisuudella ja hoidon laiminlyönnillä tai aggressiivisella käytöksellä (8 tapausta) ja yksi armomurhatapaus. Ns. armomurhatapaukset liittyvät usein tilanteisiin, joissa lapsi on vaikeasti sairas tai vammautunut ja äiti kokee, että kuolema on lapselle helpompi vaihtoehto. Tapauksiin liittyy usein äidin kärjistetyt tunteet lapsen terveydentilasta ja huoli lapsen selviytymisestä yksin tai itsenäisesti. Naisten keskimääräinen ikä oli n. 24, joista nuorimmat syyllistyivät vastasyntyneen surmaamiseen (keskimääräinen ikä 21,1) tai pahoinpitelyyn (keskimääräinen ikä 22,4). Iältään vanhin oli 40 - vuotias armomurhan tehnyt nainen. Ainoastaan kahdeksalla kaikista oli alkoholi- tai huumeriippuvuustaustaa ja kolme oli päihtyneenä teon tapahtuessa.¹²⁸

Huolimatta vakavista syytteistä, 36 prosenttia naisista pääsi vapaaksi takuita vastaan. 60 naisista syytettiin murhasta, mutta vain kaksi sai syytteenmukaisen tuomion. Yleisin tuomio oli tappo ja rangaistus perustui olennaisesti alentuneeseen syyntakeisuuteen. Kaikista tekotyypeistä vastasyntyneisiin kohdistuneet surmat ovat suhteellisesti vaikeimpia estää, sillä nämä teot tapahtuvat pääosin kenenkään ulkopuolisen tietämättä, eivätkä äidit yleensä hae minkäänlaista apua tilanteeseensa. Naisista kukaan ei käynyt puolisonsa tai kumppaninsa kimppuun, mutta 18 yritti tehdä itsemurhan joko samanaikaisesti tai heti lapsen surmaamisen jälkeen. Suurin osa itsemurhaa yrittäneistä oli mielenterveyden ongelmista kärsiviä naisia. Pääsääntöisesti teon taustalla oli kyseessä laajennettu itsemurha ja vain osassa tapauksista syyt olivat altruistisia eli tavoitteena oli pelastaa lapsi kuvitteelliselta pahalta tapahtumalta tai kohtalolta.¹²⁹

¹²⁸ D'Orban 1979. s. 560-563

¹²⁹ D'Orban 1979. s. 564-571

7.6 Lapsiin kohdistuneet surmateot Suomessa

Suomessa on tehty vastaavaa tutkimusta lapsiin kohdistuneista surmateoista ajanjaksolla 1970 – 1994, jonka aikana tapahtui 292 lapseen kohdistuvaa surmatekoa. Suomi on ollut tilastollisesti kärkipäässä lapsiin kohdistuvien tekojen määrään perustuen ja siksi tutkimus jättää usein ulkopuolelle vastasyntyneisiin kohdistuneet surmateot (neonaticide) ja keskittyy alle 14- vuotiaisiin lapsiin kohdistuneisiin tekoihin (filicide), joihin lukeutui 70 tapausta. Kuitenkin, kaikista surmatuista lapsista 79 prosenttia oli iältään 0-4 vuotta. Teko tapahtui yleisimmin tukehduttamalla tai hukuttamalla, toiseksi yleisin kuolinsyy oli päähän kohdistuneet vammat. Nämä tekotavat toistuivat erityisesti naisten teoissa, kaikissa ampuma-aseella tapahtuneissa teoissa tekijänä oli mies.¹³⁰ Naisilla ampuma-ase tekovälineenä on edelleen harvinaisempi kaikissa henkirikoksissa. Vuosien 2003–2012 aikana naiset käyttivät henkirikoksessa ampuma-asetta vain kuudessa tapauksessa naisten tekemien henkirikosten kokonaismäärästä 135.¹³¹

Tekijänä oli äiti suurimmassa osassa tapauksista, naisten prosentuaalinen osuus oli siten 41 prosenttia. Isä tai isäpuoli oli tekijänä vain 27 prosentissa tapauksista. Mitä nuorempi uhri oli kyseessä, sitä yleisimmin tekijänä oli lapsen äiti. Naisista suurin osa oli 20–24 vuotiaita, kaksi vanhinta tekijää olivat yli 40-vuotiaita. Miehillä ikäjakauma oli huomattavasti laajempi. Mielenkiintoisena poikkeamana tutkimuksessa olivat laajennetut itsemurhat, joissa kuoli yhteensä 75 lasta. Näistä 59 teosta suurimmassa osassa (59 %) tekijänä oli isä.¹³²

7.6.1 Mielentilatutkimukset; taustoja ja syitä väkivaltaiselle käyttäytymiselle

Tuomioistuimien voi määrätä vastaajan mielentilatutkimukseen, mikäli välituomiossa on todettu vastaajan toimineen syytteessä kuvatuksi rangaistavalla tavalla, tutkiminen katsotaan perustelluksi ja kyseessä on teko, josta voi seurata yli vuosi vankeutta. Edellytyksenä on myös, että vastaaja suostuu tähän tai hän on jo vangittuna. Tutkimus voidaan tehdä myös jo esitutkinnan aikana tai ennen

¹³⁰ Vanamo, Kauppi, Karkola, Merikanto & Räsänen 2001. s. 199-202

¹³¹ Lehti 2014. s. 11

¹³² Vanamo, Kauppi, Karkola, Merikanto & Räsänen 2001. s. 199-202

pääkäsittelyä jos vastaaja on myöntänyt syyllistyneensä tekoon tai mielentilatutkimuksen tarve on muuten selvä. Tästä säädetään oikeudenkäymiskaaren 17. luvun 45 pykälässä.

Jaana Haapasalo ja Sonja Petäjä ovat tutkimuksessaan eritelleet lapsensa surmanneiden äitien taustoja mielentilatutkimusten kautta vuosina 1970–1996. Tutkimuksen tavoitteena oli 48 mielentilatutkimusraportin avulla kartoittaa vastasyntyneen tai vanhemman lapsen surmanneiden äitien henkilökohtaisia taustatekijöitä, tekotapahtumaa, perhetilannetta, terveyttä, raskauden etenemistä, elämäntilannetta ja siinä mahdollisesti ilmenneitä ongelmia sekä mielenterveyttä. Tarkoituksena oli kiinnittää huomiota mahdollisiin yhteisiin tekijöihin tai vaikuttimiin naisten tekojen taustalla.¹³³

Vastasyntyneen lapsen surmanneet äidit olivat suurimmaksi osaksi naimattomia naisia, jotka asuivat joko yksin tai edelleen vanhempiensa luona. Raskaus oli yleensä yritetty peittää tai se tuli täytenä yllätyksenä ja synnytys tapahtui useimmiten kotona. Raskaudesta tai muista mahdollisista ongelmista ei yleensä kerrottu kenellekään ulkopuoliselle. Vastasyntyneen surma tapahtui siten yleensä säikähtäneenä ja paniikinomaisesti, hetken mielijohteesta, jolloin teolle ei osattu sanoa jälkeenpäin minkäänlaista motiivia. Osa äideistä oletti lapsen kuolleen jo synnytyksessä ja hylkäsi lapsen jolloin menehtyminen johtui hoidon puutteesta. Osa äideistä surmasi lapsen tietoisemmin, esimerkiksi tukahduttamalla, mutta ei siltikään välttämättä enää muistanut tekohetkeä jälkeenpäin.¹³⁴ Kuitenkin vastasyntyneen lapsen surmanneilla äideillä oli vähemmän mielenterveyden ongelmia kuin vanhemman lapsen surmanneilla äideillä.¹³⁵ Vastasyntyneen lapsen surmaaminen vaikuttaa yleensä äkkipikaiselta ja hetken mielijohteesta tehdyltä teolta, joka tapahtuu suunnittelematta.

Vanhemman, eli alle 12 -vuotiaan lapsen surmanneet äidit olivat verrannollisesti hieman vanhempia ja yleensä naimisissa. Suurin osa teoista kohdistui alle 4 -vuotiaaseen lapseen ja teko tuli yleensä täytenä yllätyksenä, sillä suurin osa näistä naisista oli "täydellisiä äitejä" ja myös pidettyjä työntekijöitä. Vanhemman lapsen surmanneilla äideillä oli kuitenkin vastasyntyneen surmanneisiin verrattuna enemmän mielenterveyden ongelmia sekä stressaava tilanne parisuhteessa tai ongelmia

¹³³ Haapasalo, Petäjä 1999. s. 219

¹³⁴ Haapasalo, Petäjä 1999. s. 231 ja 233

¹³⁵ Vanamo, Kauppi, Karkola, Merikanto & Räsänen 2001 s. 233-234

avioliitossa. Vastasyntyneen surmanneista vain yksi yritti surmata itsensä teon jälkeen, mutta vanhemman lapsen surmanneista 64 prosenttia suunnitteli sitä ja 39 prosenttia yritti itsemurhaa jälkeensä. Osa naisista oli myös puhunut ongelmistaan etukäteen jollekin, kuten puolisolle tai ystäville.¹³⁶

Huolimatta Haapasalon ja Petäjän tutkimuksessaan käyttämien mielentilatutkimusten suhteellisen pienestä lukumäärästä (48 raporttia), tutkimus paljastaa yleisimmät piirteet sekä vastasyntyneen että vanhemman lapsen surmanneiden naisten taustalla. Vanhemman lapsen surmanneilla äideillä oli yleisesti enemmän mielenterveyden ongelmia sekä ongelmia elämäntilanteessa yleensä, eikä tekoa estänyt se, että osa heistä oli puhunut tai tuonut näitä ongelmia esiin ulkopuolisille. Nämä äidit olivat saattaneet olla onnellisia ja tyytyväisiä raskausaikanaan, mutta masennus ja muut mielenterveyden ongelmat alkoivat ilmetä vasta lapsen kasvaessa. Osalla äideistä lapsen pahoinpitely alkoi jo vauvaiässä. Vastasyntyneen lapsen surmanneet eivät olleet puhuneet ongelmistaan ulkopuolisille ja raskaus oli saattanut jäädä piiloon myös läheisimmiltä ihmisiltä.

Ainoa yhteinen tekijä molemmilla tekijäryhmillä oli huonot kokemukset omassa lapsuudessa. Tutkimuksen 48 naisesta kolmeakymmentä oli kohdeltu huonosti lapsena. Taustalla vaikuttivat psyykkinen tai fyysinen pahoinpitely, seksuaalinen hyväksikäyttö, laiminlyönti tai välinpitämättömyys. Suppeasta tutkimusmateriaalista johtuen suoria johtopäätöksiä ei voi tehdä, mutta tutkimuksen perusteella lapsuuden negatiiviset kokemukset voivat heijastua naisen käyttäytymiseen tai itseluottamukseen myöhemmin äitinä.¹³⁷

Naisten väkivaltarikollisuutta käsitellään julkisuudessa nykyisin enemmän kuin miesten rikollisuutta, koska väkivaltaisuutta ei pidetä naiselle ominaisena käyttäytymisenä. Erityisesti lapsensurmat herättävät runsaasti huomiota ja keskustelua. Tekoja yritetään selittää enemmän mielenterveyden häiriöillä tai perheongelmilla kuin miesten vastaavantilaisia tekoja. Lapsensurmat poikkeavat kuitenkin yleensä luonteeltaan tavallisista väkivaltarikoksista; tilanteet, tekotavat ja motiivit ovat aina erilaiset.

¹³⁶ Haapasalo, Petäjä 1999. s. 233

¹³⁷ Haapasalo, Petäjä 1999. s. 223-234

Pirjo Laitinen on tutkimuksessaan keskittynyt selvittämään naisten väkivaltarikollisuuden määrällistä ja laadullista kehitystä Lapin läänin alueella vuosina 1970 - 2005. Tutkimusaineistossa kolmasosa surmasi tai yritti surmata kumppaninsa, kaksi surmasi lapsensa, kaksi yritti surmata äitinsä ja yksi isänsä. Suurin osa näistä naisista todettiin syyntakeisiksi. Laitisen mukaan naisten väkivaltarikollisuuden taustalla on kuitenkin lähes poikkeuksetta sekä mielenterveyden häiriöitä, päihdeongelmia että huonoja elämäkokemuksia. Nämä syyt löytyvät lähes poikkeuksetta myös Hanna Putkosen väitöskirjassa käsitellystä tutkimuksesta. Tutkimuksensa pohjana Laitinen on käyttänyt useita mielentilalausuntoja. Näiden perusteella lapsensa surmanneiden naisten kohdalla on ollut usein kyse myös voimakkaasta riippuvuussuhteesta vanhempiin vielä aikuisiälläkin. Lapsensurmasta tuomitun naisen lausunnossa todetaan "tutkittavalla olevan heikko naisellinen itsetunto ja vääristynyt minäkuva-"¹³⁸

7.6.2 Yhteiskunnan muutokset ja lapsensurmien väheneminen

Lapsiin kohdistuneiden surmatekojen kokonaismäärää arvioitaessa tutkimus toteaa saman, mikä on ollut huomattavissa myös oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tilastoissa; vastasyntyneisiin kohdistuvien surmatekojen määrä on ollut laskussa. Tämä on osaltaan seurausta vapaammasta aborttilaista 1970-luvulla sekä erilaisten ehkäisymenetelmien kehittymisestä. Tutkimukseen perustuen laajennetuissa itsemurhissa on ollut määrällistä nousua esimerkiksi vuosien 1970–1974 maaseutujen autioitumisen ja yhteiskunnan rakennemuutosten sekä 1990–1994 laman aikaan.¹³⁹

Aiemmin käsiteltyyn, Englannissa ja Walesissa tehtyyn tutkimukseen verrattuna huomio kiinnittyy ensimmäisenä tapausten lukumäärään. Tutkimuksen kohteena olleen kuuden vuoden aikana tekoja oli yhteensä 104, kun taas Suomessa lukumäärä oli 292 mutta aikajakso 25 vuotta.¹⁴⁰ Muutoin lapsiin kohdistuvissa surmissa oli paljon samankaltaisuuksia, tekotavat olivat yhteneväisiä ja myös naisten ikäjakauma oli toisiaan vastaava ja naiset olivat teon tehdessään olleet hieman miehiä nuorempia. Myös Englannissa ja Walesissa teot olivat sidoksissa yhteiskunnan muutoksiin, mikä on

¹³⁸ Laitinen 2006. s. 228-231

¹³⁹ Haapasalo, Petäjä 1999. s. 203-204

¹⁴⁰ D'Orban 1979 s. 560 ja Vanamo, Kauppi, Karkola, Merikanto & Räsänen 2001 s. 199

lähes universaali piirre rikollisuudessa yleensä. Vapaampi aborttilaki ja naisten aseman tasavertaistuminen vähensi vastasyntyneisiin lapsiin kohdistuneita surmatekoja.

7.7 Perhesurmat ja ennaltaehkäisevä työ

Viime aikoina perhe- ja lapsensurmien ennaltaehkäisyyn on alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota. Sisäasiainministeriö on julkaissut elokuussa 2012 selvityksen perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012, jonka tavoitteena on arvioida, olisiko tapahtuneita surmatekoja ollut mahdollista tunnistaa ja ehkäistä etukäteen ja miten tulisi toimia jatkossa, jotta vastaavilta henkirikoksilta vältyttäisiin. Ratkaisuina ehdotetaan mm. varhaisempaa puuttumista perheiden ongelmiin. Suuri osa surmatekoja tehneistä perheenjäsenistä oli ollut aiemmin jossain yhteydessä eri viranomaisiin, joko perheensisäisistä väkivaltakokemuksista johtuen poliisiin tai sosiaaliviranomaisiin tai hakenut apua mielenterveyden ongelmiin kuten masennukseen. Viranomaisten tulisi näissä tilanteissa käsitellä tilannetta yksittäistä tapausta laajemmin ja tukea perheen tilannetta jo varhaisessa vaiheessa ennen lopullista puuttumista, kuten lasten huostaanottoa.

Raskaanaolevat äidit tulisi saada neuvolapalvelujen piiriin, sillä säännöllisillä neuvolatarkastuksilla voidaan seurata sekä äidin että lapsen terveydentilaa ja tukea äitiä raskauden aikana. Tarkastuksissa voidaan huomata myös mahdollisia merkkejä jatkuvasta väkivallasta. Sosiaali- ja terveystoimen henkilökuntaa tulisi myös kannustaa lastensuojeluilmoitusten tekemiseen nykyistä herkemmin, jotta perheensisäisiin ongelmiin pystyttäisiin puuttumaan riittävän aikaisessa vaiheessa. Väkivallasta tulisi aina ilmoittaa poliisille ja sen mahdollinen jatkuminen pitäisi osata tunnistaa ja siihen tulisi puuttua heti. Kynnystä väkivallankatkaisuohjelmiin sekä mielenterveys- ja päihdepalveluihin tulisi alentaa ja viranomaisten tulisi ohjata tehokkaammin hakeutumaan näihin palveluihin.

Myös viranomaisten keskinäistä tiedonvälitystä tulisi tehostaa ja kiinnittää entistä enemmän huomiota lasten etuun. Myös lähiomaisia ja tuttavien tulisi rohkaista puuttumaan ongelmiin ja tekemään ilmoituksia lastensuojelulle jo aikaisessa vaiheessa. Selvitys edellyttää myös kartoittamaan säännöllisesti lähisuhteissa tapahtuneita henkirikoksia ja kiinnittämään huomiota siihen, miten lapsen etu olisi voitu huomioida paremmin. Tärkeää on arvioida myös, olisiko tapaus

voitu ennaltaehkäistä toimimalla toisin. Selvitys ottaa huomioon myös median tavan käsitellä perhe- ja lapsensurmia. Medialle tulisi tehdä suositukset siitä, miten tällaisia tapauksia uutisoidaan, jotta se ei edesauttaisi uusia tekoja. Perheensisäinen surmateko voi usein olla viimeinen keino saada huomiota omalle tilanteelle.¹⁴¹

¹⁴¹ Sisäasiainministeriön julkaisut 35/2012. s. 17-23 ja 31-32 www.intermin.fi/julkaisut

8. NUORTEN TYTTÖJEN VÄKIVALTAISTUMINEN

8.1 Väkivaltaa koskevia asenteita ja mielikuvia haastattelututkimuksessa

Eroavaisuudet nais- ja miesrikollisten välillä kaventuvat jatkuvasti ja tekoavat ja motiivit alkavat muistuttaa toisiaan. Johtaako tämä siihen, että väkivaltaisuus alkaa olla hyväksytympää myös nuorten tyttöjen keskuudessa vai onko voimankäyttö riitojen ratkaisussa edelleen vain poikiin liitettävä piirre? Etelä-Suomen lääniä koskevaan turvallisuustutkimukseen perustuen vuosina 2001–2003 tyypillisin omaisuus- ja väkivaltarikoksen uhri on 15–24 -vuotias.¹⁴² Nuoret kuitenkin kokevat vähemmän turvattomuutta kuin vanhemmat kyselyyn vastanneet.¹⁴³

Päivi Honkatukian 15–19 -vuotiaisiin helsinkiläistytöihin kohdistuneessa haastattelututkimuksessa käsiteltiin yhtenä aiheena tyttöjen suhtautumista väkivaltaan. Yleisenä mielipiteenä ilmeni mm. paheksunta väkivaltaisia tyttöjä kohtaan. Tytöt pitivät voimankäyttöä fyysisesti heikommille tytöille vieraana keinona ja lähinnä poikien tapana ratkaista riitoja. Tytöt kertoivat haastatteluissa myös väkivaltaisista tyttöjengeistä, mutta arvostelemaan sävyyn. Väkivaltaisen tytön maine on huono ja ainoa oikeutus väkivaltaan voi olla itsensä tai oman maineensa puolustaminen. Tytöt myös osasivat asettaa itsensä uhrin ja tämän läheisten asemaan ja pohtia esimerkiksi henkirikoksen laajempia vaikutuksia sekä uhuriin, tämän lähipiiriin että omaan omatuntoon ja tulevaisuuteen. Tästä johtuen väkivaltarikokset nähtiin yleisesti vastenmielisinä ja lähes mahdottomina. Väkivaltaisuutta ei nähty tyttöjen tapana ratkaista asioita; tyttöjen käyttämä väkivaltaisuus oli joko naurettavaa tai sitten se antoi tytölle "hullun" maineen. Väkivalta on ominaista vain pojille, eikä sitä pidetty kovin paheksuttavana, mikäli se ei kohdistunut vastakkaiseen sukupuoleen.¹⁴⁴

¹⁴² Suominen 2005. s. 23 ja 26

¹⁴³ Suominen 2005. s. 54

¹⁴⁴ Honkatukia 1998. s. 222-224

Tilanteet, joissa tytöt kertoivat kokeneensa väkivallan uhkaa tai olivat itse käyttäytyneet väkivaltaisesti, liittyivät pääsääntöisesti alkoholiin. Alkoholin käytön lisääntyminen yhä nuorempien tyttöjen keskuudessa voi johtaa vastaaviin tilanteisiin myös aikuisena. Tytöt näkivät väkivaltaisuuden omalla kohdallaan aina poikkeuksellisenä käytöksenä ja omista voimankäyttötilanteista kerrottiin suurpiirteisesti ja pilaillen. Vaikka nuorten tyttöjen väkivaltaistuminen on ollut puheenaiheena esimerkiksi koulukiusaamistapausten yhteydessä, tutkimus osoittaa, että tytöt tekevät edelleen selvän eron siinä, mikä on sopivaa käyttäytymistä tytöille ja mikä pojille. Tyttöjen väkivaltaisuus on edelleen enemmänkin psykologista; porukasta pois sulkemista, nimittelyä ja juorujen levittämistä. Riitojen ratkaisussa tytöt turvautuvat harvoin väkivaltaan.¹⁴⁵

Tytöt näkivät positiivisena sen, että naiset ovat yhä laajemmin osallisina myös aiemmin miehisinä pidetyissä ammateissa ja harrastuksissa eikä sukupuoli ole näissä enää merkityksellinen. Kuitenkin tytöt tekivät selviä eroja tyttöjen ja poikien fyysisten piirteiden ja ominaisuuksien välille. Tytöt näkevät itsensä fyysisesti heikompina ja hauraampina eivätkä tytöt osaa tapella kuten pojat. Tyttöillä väkivallan käyttö liittyi itsensä puolustamiseen tai loukkauksen "kostamiseen", joka saattoi tapahtua joko alkoholin vaikutuksen alaisena tai muuten poikkeuksellisessa tilanteessa. Väkivallan käyttämistä pelättiin myös siksi, että se saattaa antaa tytölle huonon maineen. Poikien kohdalla väkivallan käyttö on hyväksyttävämpää, ellei se kohdistu tyttöön. Pojat osaavat tapella "oikein" ja heille se saattoi päinvastoin tuoda positiivista mainetta.¹⁴⁶

8.2 Differentiaalinen assosiaatio ja sosiaalinen kontrolli

Tyttöjen käyttäytyminen muokkautuu monelta osin sen mukaan, miten kaverit käyttäytyvät. Samaan porukkaan kuuluminen on tärkeää. Differentiaalisen assosiaatioteorian mukaan rikolliseksi ei voi syntyä, eivätkä biologiset ominaisuudet määritä käyttäytymistä. Rikollinen käyttäytyminen opitaan vuorovaikutuksesta muiden samalla tavoin käyttäytyvien kanssa. Differentiaalinen assosiaatio voi

¹⁴⁵ Honkatukia 1998. s. 192-204 ja 240-242

¹⁴⁶ Honkatukia 1998. s. 192-204 ja 240-242

vaihdella paljon kestoaltaan ja intensiteetiltään.¹⁴⁷ Tällä teorialla olisi mahdollista selittää nuorten rikollista käyttäytymistä siinä missä sosiaalisen kontrollin teoria selittää tyttöjen rikollisuuden vähäisyyttä. Tarve kuulua ryhmään ja saada hyväksyntää muilta voisi olla syy tyttöjenkin rikolliselle käyttäytymiselle, mutta naisten rikollisuuteen sitä on vaikeampi soveltaa.

Honkatukian mukaan sukupuolispesifi sosiaalinen kontrolli vaikuttaa olennaisesti nuorten tyttöjen väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Tytöt näkevät itsensä fyysisesti heikompina ja kyvyttöminä tappelemaan kunnolla sekä haluavat varjella ulkonäköään. Väkivaltainen käytös voi antaa tytölle huonon maineen myös seksuaalisesti, sillä väkivaltaiset tytöt nähdään "hulluina" ja myös heidän seksuaalista mainettaan pidettiin kyseenalaisena. Tytöt myös ajattelevat poikia enemmän tekojensa vaikutuksia uhriin ja tämän läheisiin sekä omaan tulevaisuuteensa. Tytöt myös keskusteleval vaikeista asioista ja tapahtumista kavereidensa kanssa poikia enemmän ja oppivat samalla analysoimaan sekä omia että toisen tunteita laajemmin. Tämä ihmissuhdesuuntautuneisuus ennaltaehkäisee myös rikollisuutta. Honkatukian mukaan tytöt myös näkevät rikollisuuden ja naiseuden täysin yhteensopimattomana, mikä osoittaa että naisrikollisuus on myös nuorten tyttöjen keskuudessa edelleen poikkeavaa käytöstä.¹⁴⁸

8.3 Nuorten väkivaltakokemukset

Nuorten keskinäistä väkivallan käyttöä on tutkittu säännöllisesti myös kouluterveyskyselyjen muodossa, jotka kohdistuvat kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisiin sekä lukiolaisiin. Vuosien 2003–2004 ja 2005–2006 aikana pojista 11 prosenttia ja tytöistä neljä prosenttia oli hakannut jonkun. Lukioikäisten kohdalla luvut pienenevät huomattavasti, minkä perusteella voisi arvioida, että väkivallan käyttö on yleisempää nuorempien kohdalla. Tappeluihin samalla ajanjaksolla oli osallistunut noin 16 prosenttia yläasteikäisistä eikä tässä ollut juuri eroa tyttöjen ja poikien välillä.

¹⁴⁷ Lilly, Cullen & Ball 1989. s. 57

¹⁴⁸ Honkatukia 1998. s. 240-242

Tytöt joutuivat kuitenkin selvästi poikia harvemmin väkivallan uhreiksi ja vuosien 2000–2005 aikana molempien sukupuolten väkivaltakokemukset olivat myös vähentyneet¹⁴⁹

Nuorten (14–21 -vuotiaiden) rikollisuutta Englannissa, Walesissa, Alankomaissa ja Espanjassa käsittelevä tutkimus tuo esiin Suomeen verrattuna hyvin vastaavanlaisia syitä nuorten tyttöjen rikollisuudelle ja väkivaltaiselle käyttäytymiselle. Tutkimus perustui nuorten itse raportoimiin tapahtumiin ja yhteenvedona voitiin todeta, että pojat ilmoittivat kaikissa maissa kaksi, kolme tai neljä kertaa enemmän väkivaltaisia rikkomuksia kuin tytöt. Suurimmat erot poikien ja tyttöjen välillä olivat juuri toiseen ihmiseen kohdistuneen väkivallan kohdalla.¹⁵⁰

Naisten rikollisuuden lisääntyminen on vahvasti sidoksissa elämäntyyliin. Mahdollisuus osallistua tasavertaisesti esimerkiksi työelämään tuo uusia mahdollisuuksia tehdä rikoksia. Tytöt myös liikkuvat aiempaa vapaammin ulkona iltaisin, mikä vaikuttaa myös sekä rikolliseen käyttäytymiseen että uhriksi joutumisen mahdollisuuteen.¹⁵¹ Varallisuuden kasvaminen, helposti varastettavien hyödykkeiden kasvava määrä, valvonnan ja epäsuoran kontrollin vähentyminen sekä nuorten liikkuvuus vaikuttavat samalla tavoin sekä tyttöjen että poikien lisääntyneeseen rikollisuuteen.

Merkittävä ero on edelleen väkivaltarikollisuuden kohdalla, kuten myös Suomessa. Syyt voivat olla samanlaisia kuin Suomessa tehdyssä tutkimuksessa; tytöt suhtautuvat yleensä kielteisesti väkivaltaan. Kyseessä ovat siis sukupuoleen perustuvat eroavaisuudet ja tyttöjen negatiivinen suhtautumien riskien ottamiseen. On myös mahdollista, että tyttöihin kohdistuu huomaamatta enemmän sosiaalista kontrollia sekä vanhempien että koulun osalta. Vanhemmat ovat enemmän kiinnostuneita tyttöjen kaveripiireistä ja toisaalta tytöt ovat yleisesti poikia enemmän kiinnostuneita koulunkäynnistä ja koulutuksen hankkimisesta.¹⁵²

Yleisellä tasolla rikollisuuden määrään nuorten kohdalla vaikuttaa merkittävimmin sosiaalisen kontrollin määrä, joka on keskeisin ehkäisevä vaikuttaja myös suomalaisten nuorten kohdalla. Rikkinäinen perheyhteisö, huonot välit vanhempiin ja vanhempien vähäinen kontrolli lapseen sekä

¹⁴⁹ Ellonen, Kivivuori & Kääriäinen 2007. s. 53-55

¹⁵⁰ Barberet, Bowling, Junger-Tas, Rechea-Alberola, van Kesteren & Zurawan 2004. s. 3

¹⁵¹ Barberet, Bowling, Junger-Tas, Rechea-Alberola, van Kesteren & Zurawan 2004. s. 21

¹⁵² Barberet, Bowling, Junger-Tas, Rechea-Alberola, van Kesteren & Zurawan 2004. s. 95

koulutuksen ulkopuolelle jääminen altistavat rikolliseen käyttäytymiseen.¹⁵³ Erityisesti vanhemmilla on tärkeä rooli rajojen määrittäjänä. Mikäli nuori ei ole tottunut kertomaan tekemisistään vanhemmille, eivätkä nämä ole siitä kiinnostuneita, puuttuu läheisin ulkopuolisen kontrollin muoto. Nuoren ei tarvitse huolehtia vanhempiensa reaktioista eikä hän saa palautetta käytöksestään.¹⁵⁴ Sosiaalisella kontrollilla vaikuttaa olevan keskeinen merkitys nuorten rikoskäyttäytymiseen.

Vääränlainen kaveripiiri, jossa rikokset hyväksytään ja niihin kannustetaan, voi johtaa rikolliseen kierteeseen ja sen jatkumiseen aikuisikään saakka. Toisaalta taas tiivis yhteys kouluun, vanhempiin ja kavereihin ehkäisee rikollisuutta tehokkaasti. On tärkeää, että vanhemmat määrittelevät eron toivotun ja ei-toivotun käytöksen välillä, jolloin nuoren oma sisäinen kontrolli vahvistuu. On siis mahdollista, että vanhemmat edelleen odottavat tytöiltä tietynlaista käyttäytymistä ja kiinnittävät näihin erilaista huomiota. Nuoret ovat selvästi alttiita ulkoisille vaikutteille ja odotuksille ja siksi vanhempien rooli voi selvästi ehkäistä nuorten tyttöjen rikollista käyttäytymistä. Aikuisiässä tehtyjen rikosten taustalla on enemmän yksilökohtaisia syitä, kuten hetkellinen riita tai alkoholin käyttö.

¹⁵³ Barberet, Bowling, Junger-Tas, Rechea-Alberola, van Kesteren & Zurawan 2004. s. 27

¹⁵⁴ Hirschi 1969. s. 108

9. YHTEENVETO

Naisrikollisuuden tutkimus varsinkin Suomessa on ollut suhteellisen kapea-alaista, eikä sitä ole tutkittu läheskään yhtä laajasti kuin miesten rikollisuutta. Tutkimusten taustalla näkyy edelleen käsitys väkivaltarikollisuudesta naiselle poikkeuksellisenä käyttäytymisenä ja se voi olla peruste väitteelle, että naisrikollisuuden tutkimus on edelleen vahvasti sukupuolittunutta. Mielenkiinnon kohteena ja selittävänä tekijänä ovat tieteenalasta riippuen mielenterveyteen perustuvat tekijät, kuten masennus, persoonallisuuden häiriöt ja psykoosit sekä tunneperäiset syyt. Huomiota on kiinnitetty myös naisten ja miesten biologisiin ja fysiologisiin eroavaisuuksiin ja tutkittu hormonaalisten muutosten eroja, testosteronin määrän vaihteluita sekä päihderiippuvuuteen johtavaa altistuneisuutta. Syitä ja eroavaisuuksia on selitetty myös tasa-arvon ja yhteiskunnan muutoksilla; naisten toiminta-alue on laajentunut kodin ulkopuolelle, naiset toimivat aiempaa enemmän myös miesvaltaisissa ammateissa ja vastuu kodista ja lasten kasvatuksesta jakaantuu yhä useammin tasaisesti molempien osapuolten kesken.

Syitä naisten väkivaltarikollisuudelle etsitään selvästi laajemmalla alueella ja tutkimukset kiinnittävät huomiota ja painottuvat eri piirteisiin kuin miesten rikollisuuden tutkimuksessa. Siksi monet johtopäätökset ovat tulkinnanvaraisia ja välillä myös ristiriitaisia keskenään. Yhteenvetoa on lähes mahdoton tehdä. Naisrikollisuuden tutkimuksen monitieteellisyyteen on tarvetta siksi, että naiset tekevät rikoksia edelleen selvästi miehiä vähemmän ja taustalla vaikuttavia syitä etsitään yhä laajemmalla alueella.

Oikeuspoliittisen tutkimuskeskuksen tilastoinnin mukaan vuonna 2010 naisten tekemien rikosten osuus oli vain 11 prosenttia koko henkirikosten määrästä. Tekojen vähäisyydestä johtuen tilastointi sekä tekotapojen ja syiden vertailu on vaikeaa eikä yksittäisten tekojen perusteella pysty päättelemään keskeisimpiä motiiveja teoille. Tämä on varmasti edelleen yksi merkityksellisimmistä syistä siihen, miksi naisten väkivaltarikollisuutta ei ole tutkittu niin laajasti eikä sitä varten ole kehitetty erillisiä teorioita. Aihe on mielenkiintoinen, koska se on edelleen suhteellisen uusi ja monipuolisen sekä riittävän laajan tutkimusaineiston puuttuessa tulokset eivät ole yleistettävissä koko rikollisuuteen ja niistä on mahdoton tehdä varmoja johtopäätöksiä.

Oikeusvertailun avulla voi tehdä mielenkiintoisia huomioita rikollisuuden taustoista ja syistä. Muutokset rikollisuudessa ovat monesti olleet kytköksissä yhteiskuntaan ja sen muutoksiin, kuten Suomessa sotavuosien poikkeusoloissa. Naisten yhteiskunnallisen aseman parantuminen, lakiuudistukset, kuten aborttilait Suomessa vuonna 1970 ja Englannissa 1967, vaikuttivat positiivisesti naisen asemaan ja jättivät taloudellisista ja sosiaalisista syistä tehty lapsensurmat historiaan. Kuitenkin uusi yhteiskunta ja uudenlaiset vaatimukset ja tavoitteet pitävät lapsensurmat edelleen rikostilastoissa, ajoittain enemmän ja ajoittain vähemmän. Nykyisin raskauden jälkeinen masennus on kuitenkin tiedostettu asia ja mahdollisesti se myös tunnistetaan siten useammin ja siihen opitaan kiinnittämään huomioita ajoissa. 2000 – luvun aikana Suomessa huomiota ovat herättäneet myös perhesurmat, jotka ovat olleet laajasti esillä myös mediassa. Mahdollisuuksia avun hakemiseen on varmasti enemmän kuin ennen, mutta kynnys hakea apua ja puhua perheen ongelmista ulkopuolisille on edelleen korkea.

Oikeusvertailun avulla voidaan kiinnittää huomiota tiettyihin erityispiirteisiin eri maiden välillä ja huomata myös yhtäläisyyksiä esimerkiksi yhteiskunnallisista muutoksista johtuen. Tasa-arvon kehitys on tehnyt myös rikollisuudesta ”tasa-arvoisempaa” ja naisilla on tähänkin lähes samat mahdollisuudet kuin miehillä. Suomalaisena erityispiirteenä voidaan mainita olennaisena tekijänä alkoholi, joka on vaikuttavana tekijänä monessa väkivaltarikoksessa. Suomessa naisrikolliset ovat kuitenkin edelleen vain pieni vähemmistö ja siksi laajoja teorioita naisten väkivaltaisesta käytöksestä ei ole kehitelty. On ymmärrettävää, että esimerkiksi Yhdysvalloissa naisrikollisuuden tutkimus on eri vaiheessa kuin Suomessa juuri rikollisten suuremmasta määrästä johtuen.

Pösön (1986) mukaan naisten rikollisuus on pääsääntöisesti tullut esiin vain ilmitulleen rikollisuuden tilastoinnin kautta, eikä tämä kerro sitä, kuinka paljon naiset tosiasiassa tekevät lainvastaisia tekoja. Pösön mukaan naisten rikollisuuden vähäisen määrän syynä voisi olla myös se, että rikoslaki on sukupuolispesifinen, sillä rikoksissa on kyse sosiaalisen normin rikkomisesta ja laki on säädetty sen mukaan, mitä käyttäytymistapoja yleensä on kriminalisoitu. Tämän teorian mukaisesti naiset rikkovat myös sosiaalisia normeja, mutta enimmäkseen vain sellaisia, jotka eivät aina ole esimerkiksi rikoslain mukaisesti sanktioitu.¹⁵⁵ Naisiin kohdistuvat rangaistukset olisivat lähinnä epävirallisia, kuten ulkopuolisten paheksunta, mielipiteet, tai viranomaisten puuttuminen perheen sisäiseen tilanteeseen. Tämä sukupuolispesifi teoria olettaa, että naisten keskeinen

¹⁵⁵ Pösö 1986. s. 20-21

toimintapiiri on perhe, jolloin myös normien rikkominen tapahtuu tämän piirin sisällä. Kyseessä voisi olla esimerkiksi naisen alkoholismi tai ”epäonnistuminen” äitinä ja kasvattajana. Toisena syynä voisi olla se, että naisten rikokset eivät tule niin usein ilmi kuin miesten vastaavat teot ja oikeuskäytäntö jättää naisia rankaisematta. Mielestäni olennaisin syy on yksinkertaisesti myös Pösön huomioima lainvastaisten tekojen vähäisyys.

Suomalainen oikeusjärjestelmä rakentuu vahvasti tasa-arvon periaatteelle. Lainsäädännössä nimenomaisesti kielletään asettamasta ketään eriarvoiseen asemaan mm. sukupuoleen perustuen. Lainsäädäntöä on myös kehitetty jatkuvasti yhä sukupuolineutraalimmaksi ja rikoslain lapsensurmaa käsittelevää teonkuvausta lukuun ottamatta jäljellä on harvoja säädöksiä, joissa määriteltäisiin eroa miehen ja naisen välillä. Kirjoitetun lain tasolla tasa-arvo toteutuu näkyvästi.

Naisrikollisuuden tutkimuksessa sekä Suomessa että ulkomailla on arvioitu paljon tasa-arvon toteutumista varsinaisessa lainkäytössä ja oikeudenkäynneissä. Vaikka tuomioistuinten ratkaisut olisivat lopulta oikeudenmukaisia, päätöksiä tekevät kuitenkin yksilöt, joiden asenteet voivat heijastua tehtyihin päätöksiin. Eroja naisille ja miehille tuomituissa rangaistuksissa tai mielentilatutkimuksen teettämisessä ei ole kuitenkaan laajasti tänä päivänä tutkittu, joten johtopäätöksiä ei voi tämän perusteella tehdä.

Medialla on myös huomattava rooli huomion herättäjänä ja mielikuvien luojana ja tätä uutisointia on kritisoitu esimerkiksi perhesurmien kohdalla. On mahdollista, että naisten tekemissä poikkeuksellisissa rikoksissa uutiskynnys on matalampi, koska nämä teot herättävät edelleen ihmisten mielenkiinnon ja huomion helpommin. Viime vuoden aikana esillä on ollut esimerkiksi yli seitsemän vuotta sitten tapahtunutta aviomiehen murhaa koskeva Anneli Auerin rikosoikeudenkäynti, jota on tutkittu korkeimmassa oikeudessa asti. On tulkinnanvaraista, minkä verran yksittäiset ennakoasenteet ja oletukset siitä, ettei nainen kykenisi tällaiseen tekoon, vaikuttivat esimerkiksi tapauksen esitutkintaan. Sukupuolen merkitystä tämän jutun käsittelyssä pohdittiin myös mediassa. Osa naisten tekemistä rikoksista on kuitenkin yhä hyvin arkaluonteisia, kuten Kouvolassa 2011 tapahtunut lapsensurma, jossa äiti tukehdutti kolmevuotiaan ja viisikuukautisen lapsensa. Tästä tapauksesta uutisointi oli hyvin rajallista eikä yksityiskohtia tuotu missään vaiheessa esiin. Alueen asukkaiden järkytyksestä ja heille erikseen järjestetystä keskusteluavusta kuitenkin kerrottiin.

Naisten väkivaltaisten tekojen taustalla vaikuttavat usein moninaiset syyt, erityisesti naisten omien kertomusten mukaan. Miehillä väkivaltainen käytös on sallitumpaa, joten naiset kokevat edelleen tarvetta selittää tekonsa syitä laajemmin. Merkittävä osa naisten tekemistä surmateoista johtui riidasta tai tehtiin äkkipikaistuksissa, mutta näidenkin tekojen taustalle kuvailtiin pitkään jatkuneet ongelmat parisuhteessa, puolison käyttäytymisessä ja elämäntilanteessa yleensä. Toisaalta taas puheenaiheeksi on noussut myös naisten miehiin kohdistama väkivalta, myös perheissä. Läpi historian naisten rikollisuutta ja erityisesti sen vähäisyyttä on selitetty patriarkalisella yhteiskuntajärjestelmällä, josta johtuen nainen on aina ollut ulkopuolisen, sosiaalisen kontrollin alla ja miesten hallittavissa. On selvää, että tämä selitysmalli ei sovellu nykyaikaan, kun otetaan huomioon esimerkiksi miehiin kohdistuva parisuhdeväkivalta.

Vuonna 2009 Euroopan komission, Suomen oikeusministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön teettämän tutkimuksen mukaan haastatteluun osallistuneista 1918 miehestä 16 prosenttia parisuhteessa eläneistä oli kokenut fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa senhetkisessä parisuhteessaan. Edeltävänä vuonna prosentuaalinen määrä oli vain kuusi prosenttia.¹⁵⁶ Asenteiden muuttumisesta kertoo se, että näitä tekoja tulee esiin yhä enemmän. On selvää, etteivät miehet enää häpeä kertoa väkivallasta tai hakea apua tilanteeseensa, mutta kynnys tähän on edelleen hyvin korkea.

Nykypäivänä naisille on kuitenkin sallitumpaa ilmaista vihan ja suuttumuksen tunteita myös ulospäin verrattuna aikaisempiin sukupolviin. Haastattelututkimuksissa nuoremmat naiset määrittivät itsensä enemmän yksilöinä ja uskalsivat puhua perheen sisäisistä asioista vapaammin ja käsitellä myös omiin lapsiin kohdistuvia vihan tunteita, vaikka juuri ne aiheuttivatkin edelleen eniten häpeäntunteita. Aikaisemmille sukupolville perheen yhtenäisyyden säilyttäminen oli tärkeämpää, eikä perheen sisäisistä asioista puhuttu ulkopuolisille. On mahdollista, että perheensisäisiä ongelmia väheksyttiin muiden arkipäivän ongelmien rinnalla ja niiden kanssa oli vain opittava elämään, oli kyseessä sitten väkivaltainen mies tai vaimo. Väkivaltarikoksia tehneiden naisten välillä eroja on löydettävissä sekä naisten elämäntilanteen että omakuvan välillä. Puoliso- tai lapsiin kohdistuvissa teoissa taustalla saattaa vaikuttaa läheisriippuvuus, tunne elämänhallinnan menettämisestä ja omasta heikkoudesta sekä masennus tai muut mielenterveyteen liittyvät syyt.

¹⁵⁶ Heiskanen, Ruuskanen 2011 s. 45-46

Puolisoon tai lähipiiriin kohdistuvissa teoissa osaltaan vaikuttivat päihderiippuvuus, syrjäytyneisyys yhteiskunnasta ja riidan ratkaiseminen väkivallalla ja äkkipikaistuksissa.

Tällä hetkellä Turun yliopistossa on tekeillä kolmivuotinen oikeustieteellis-psykiatrinen FinnCrime -tutkimushanke, joka tutkii rikollista käyttäytymistä, rikollisuuden esiintyvyyttä ja taustatekijöitä. Tutkimus on valtakunnallisesti erittäin kattava, sillä se sisältää yli viidentuhannen tytön ja pojan seurantatiedot 15 ja 30 ikävuoden välillä ja tämän perusteella tuloksia voidaan yleistää koko väestöön. Tutkimuksen keskeisenä tavoitteena on rikollisuuden ennaltaehkäisy ja rikolliseen käyttäytymiseen puuttuminen jo varhaisessa vaiheessa. Tavoitteena on myös selvittää mahdolliset riskitekijät ja rikollisen käyttäytymisen ennustettavuus jo lapsuudesta lähtien. Tutkimusta pidetään huomattavana myös siksi, että se ottaa erikseen huomioon naiset omana ryhmänään, sillä tätä ei ole monissa tutkimuksissa aiemmin tehty. Hankkeen johtavan tutkijan mukaan naisten rikollisuuden tutkiminen on tärkeää sen jatkuvan yleistymisen kannalta ja myös siksi, että naisiin kohdistuvien ennaltaehkäisevien toimenpiteiden kautta voidaan vaikuttaa myös seuraavaan sukupolveen.¹⁵⁷

Yleisen rikosoikeuden tutkimuksen sekä tilastoinnin perusteella voidaan kuitenkin todeta, että naisten rikollisuus on tekotavoiltaan ja tapahtumatilanteiltaan lähentymässä miesten rikollisuutta, myös omaisuusrikosten kannalta. On myös todettu, että syrjäytyminen yhteiskunnasta, heikko taloudellinen ja sosiaalinen asema sekä päihderiippuvuus johtavat useammin lainvastaisiin tekoihin ja rikoskierteeseen. Vuosien 2003 – 2011 välisellä ajanjaksolla henkirikoksia tehneistä naisista puolet oli tuomittu edeltävien vuosien aikana ainakin kerran ja rikosrekisteri oli 30 prosentilla. Esitutkintaan perustuvien tietojen mukaan heistä 60 prosenttia oli myös syyllistynyt aiemmin väkivaltarikoksiin.¹⁵⁸ Naiset voivat siis ajautua myös väkivaltarikoskierteeseen siinä missä miehetkin eivätkä teot ole pelkästään ainutkertaisia. Oma merkityksensä on myös opituilla käyttäytymismalleilla, kuten väkivallan kierteellä perheissä. Nämä syyt ovat samanlaisia sekä miesten että naisten kohdalla ja tulevat esiin myös nuorisoriikollisuuden tutkimuksessa. Nuorten tyttöjen ja poikien rikollisuuden syyt ovat yhtäläisiä, samat syyt ovat jo alkaneen rikoskierteen taustalla.

¹⁵⁷ FinnCrime –tutkimus

<http://www.utu.fi/fi/yksikot/med/yksikot/lastenpsykiatriantutkimuskeskus/tutkimus/hankkeet/Sivut/finncrime.aspx> ja <http://www.utu.fi/fi/Ajankohtaista/Artikkelit/Sivut/alle-kolme-prosenttia-tekee-yli-puolet-rikoksista.aspx>.

¹⁵⁸ Lehti 2013. s. 8

Suomalaisten naisvankien osalta eroja Englantiin löytyi muita osa-alueita selvemmin. Naisvangit ovat edelleen hyvin pieni vähemmistö ja kummassakin maassa suurin osa oli ensikertalaisia. Englannissa naiset syyllistyvät yhä enemmän väkivaltaisiin rikoksiin ja ne ovat nousseet yleisimmiksi rikoksiksi sekä naisten että miesten kohdalla viime vuosina ja ohittaneet jopa huumorikosten lukumäärän. Huomioitavaa on, että nuorten kohdalla väkivaltarikosten määrä oli kuitenkin vähentynyt ja niiden lukumäärä oli pienempi kuin moneen vuoteen. Englantilaiset naisvangit saivat myös huomattavasti enemmän rangaistuksia huonosta käytöksestä vankiloissa ja olivat myös alttiimpia vahingoittamaan itseään. Suomalaiset naisvangit uusivat tekojaan harvemmin ja sopeutuivat takaisin yhteiskuntaan miehiä helpommin. Erityisesti naisille kohdistettuja harrastus- ja toimintamahdollisuuksia on vankiloissa kuitenkin vähän johtuen naisten vähäisestä lukumäärästä. Naisvangeilla on kuitenkin monia erityistarpeita, joita tulisi ottaa huomioon, kuten esimerkiksi äitiys vankilassa.

Tutkimukseni perusteella voi yhteenvedona todeta, että naisten rikollisuus vastaa yhä enemmän miesten rikollisuutta. Tekotavat ja tekotilanteet ovat yhä samankaltaisempia kuin miesten kohdalla, vaikka lukumäärällisesti naisrikollisia on selvästi vähemmän vuodesta toiseen. Naisrikollisten vähäinen lukumäärä on varmasti yksi syy siihen, miksi aihealuetta ei ole Suomessa viime vuosina monipuolisesti tutkittu. Ennakkoasenteista tuskin on kysymys, vaikka naisen asemaa uhrina on käsiteltykin huomattavasti enemmän ja monelta eri kannalta. On mahdollista, että aihealue saisi enemmän huomiota vasta sitten, kun naisrikollisten lukumäärässä alkaisi tapahtua selvää kasvua. Naisten rikollisuudessa on omia erityispiirteitä, kuten esimerkiksi lapsensurmat, mutta yksittäisten tapausten perusteella on vaikea määritellä teoille mitään yhteisiä tai yleisiä lainalaisuuksia. Tämän kehityksen osalta voisi olettaa, että rikollisuuden tutkimuksesta tulisi yhä sukupuolineutraalimpaa eikä naisia ja miehiä enää eroteltaisi tilastollisesti muutoin kuin lukumäärissä. Naisrikollisuuden tutkimus tulisi ottaa osaksi yleistä rikollisuuden tutkimusta.

Kuitenkin tilastoinnin perusteella erityisesti väkivalta- ja henkirikoksien kohdalla selkein ero sukupuolten välillä on enää naisrikollisten lukumäärällinen vähäisyys miesrikollisiin verrattuna. Naisten väkivaltainen käyttäytyminen on edelleen huomiota sekä keskustelua herättävää ja naisten näkyvyys rikostilastoissa miesten rinnalla antaa myös jatkossa aihetta tutkimukselle. Naisten rikollisuuden luonne ja määrä on aina ollut sidoksissa yhteiskunnan muutoksiin tai lainsäädännön kehitykseen ja siksi aihe on tutkimuksen kohteena erityisen moniulotteinen. Nuorten tyttöjen käyttäytymisellä ja asenteiden muutoksella voidaan ennustaa tulevaisuuden tilannetta. Myös

naissukupuolen merkitys oikeudenkäynnissä, rangaistuksen määräämisessä, mielentilatutkimuksissa sekä rikosuutisoinnissa mediassa antavat edelleen aihetta naisrikollisuuden erilliselle tutkimukselle.